

Архимандрит Рафаил Карелин

У трагању за истином (В поисках истины)

Саратов, 2004.г.

Од издавача

Кад је реч о стваралаштву архимандрита Рафаила (Карелина) реч «писац» постаје све умеснија. И не само због тога што је у току последњих година издат читав низ његових књига, чији тиражи сведоче о томе да су оне тражене, како од стране верника, тако и од људи, који тек крећу путем вере. Не, сам начин излагања мисли и књижевни стил приморавају нас да га назовемо управо овако.

Оригинална и изузетно садржајна била је последња књига оца Рафаила «Умеће умирања или уметност живота», која је већ издата у неколико тиража. И ево новог рада нашег аутора, који је за њега нов не само по садржају, већ и по форми: то је беседа духовника с његовим штићеницима или посетиоцима.

Одмах ћемо начинити опаску: ни духовник, ни његови посетиоци, нису измишљена, већ реална лица. Духовник је сам отац Рафаил, а посетиоци су људи с којима је разговарао о различитим аспектима њиховог духовног живота. Међу њима је и старија дама-аристократкиња, која је тек у зрелим годинама пришла Цркви и која искрено тежи ка достизању духовног савршенства; и њен пријатељ наследни теозоф, чија судбина за аутора остаје загонетка, попут књиге у којој су истргнуте последње странице; и интелектуалац-богборац, који се изгубио у лавиринтима противречности сопственог ума; јогин-хришћанин, који је узнемирен због еколошке катастрофе која прети; и искушеник, који је због гордости и самољубља напустио свој манастир; и жена, која није уочила у себи пристрасност према духовном оцу и која не схвата због чега је он удаљио од себе...

...Веома различити људи, различитих судбина, различитих карактера. Међутим, обједињује их једно: на овај или онај начин свако од њих жели да нађе истину. И свако од њих на путу ка њој чини ове или оне грешке, мучи се и пати због њих, али не напушта трагање.

Природно је да је за ове људе најпотребнији и суштински најнеопходнији разговор с искусним, мудрим духовником, који је у стању да увиди њихове заблуде, да разјасни њихову суштину и да им укаже на прави пут, с духовником као што је отац Рафаил. Разговарајући с њим посетиоци питају, изражавају своје недоумице, споре, љуте се, вређају се и с нечим се на крају крајева слажу. Међутим, најважније је што они добијају одговоре на питања која им не дају мира, на питања која можда узнемиравају и будуће читаоце ове књиге.

Због тога нам се чини да је тешко да ће она било кога оставити равнодушним. Онима који траже истину помоћи ће исто као што би им помогле беседе аутора упућене реалним људима. А онима којима се истина открила као живот у Христу и Његовој Православној Цркви, послужиће за разрешење недоумица с којима се дошавши у Цркву, као и раније, неизбежно сусреће сваки мислећи човек, оних недоумица чије отклањање руши препреке на путу корачања за Христом.

Дијалози са старом племкињом

Део 1

Једна дама у годинама, из аристократске породице, говорила је у тренуцима искрености да њене мисли скачу на све стране, као жабе, и духовник јој је посаветовао да пре него што се упусти у борбу са својим мислима почне да се бори са својим језиком. Приликом следећег сусрета он упита:

«Па како је, да ли је мочвара у којој живе жабе почела да пресушује?»

Дама одговори да учи да ћути, али се испоставља да је то мукотрпно. Понекад кад се труди да се уздржи, почиње да јој лупа срце, појављује се осећај као да јој је крв јурнула у главу. С чуђењем је признавала:

«Никад нисам мислила да је тако тешко ћутати. Некад сам била уверена у то да могу да ћутим и говорим по сопственој вољи, а сад сам схватила да ме језик води као да сам везана канапом и да је борба против њега подједнако тешка као борба с тиранином.»

Духовник јој је дао савет да се не среће с некадашњим саговорницима како не би повређивала ране које се још нису зацелиле, а такође, кад има могућности, да бира време, рецимо, сат или два за потпуно ћутање.

Део 2

Следећи пут ова дама рече да већ лакше подноси, како се изразила, «пост језика», и замолила је за благослов да држи у устима крстић како би говорила још мање. Духовник се томе супротставио рекавши да је крст светиња која се не сме држати зубима и преметати језиком, а ако жели нека стави у уста каменчић и нека га неприметно вади приликом неопходних разговора и за време јела.

Месец дана касније дама је саопштила да као и раније, учи да прича што је могуће мање, али јој смета камен у устима: час се скупља плувачка као да сиса бомбону, час камен удара о зубе, час јој се чини да јој не да да дише – и уопште њене мисли се превише врте око овог камена. На то је духовник рекао да ставља камен у уста ујутру на петнаестак-двадесетак минута, као и пре спавања, ради подсећања на корист од ћутања и ако се ухвати на томе да је дању празнословила нека камен држи у устима двапут дуже него што је одређено. Добро је да овај камен држи на видном месту да би јој падао у очи и да га носи са собом кад некуда крене. Дама је обећала:

«Ако научим да ћутим, оковаћу га сребром за успомену на своју борбу. Затим је духовник почео да је учи Исусовој молитви и дао јој је правило, које је она почела истрајно да испуњава.

Део 3

После извесног времена дама је поново дошла код духовника и рекла:

«Оче, горим од жеље да учим Исусовој молитви своје ближње.»

Духовник упита:

«Да ли вам молитва лако иде?»

Она одговори:

«Лако, имам жељу да је сви творе.»

Онда духовник закључи:

«Ви немате Исусову молитву. Чините тек прве кораке и благодат вам помаже. А затим почиње време труда и испитивања. А ваша тежња да учите друге Исусовој молитви потиче од

непознавања себе и од ваше неискорењене жеље да говорите и говорите, макар под пристојним изговором. Још нисте прошли кроз огањ искушења, нисте се спустили молитвом у дубину своје душе, зато желите да просипате на лево и на десно туђе речи. Не заборавите да сами нећете стећи Исусову молитву ако се не уздржите од тога.»

Посетитељка се замислила:

«Оче, мислила сам да то желим да учиним из љубави према мојим ближњима и познаницима...»

Духовник је строго рекао:

«Чак им ни не показујте да се бавите Исусовом молитвом. А ако ипак будете морали да говорите о њој реците кратко, да су се некад овом молитвом бавили монаси и да данас такође вероватно има људи, који је тајно творе – и ништа више.»

Даље ју је упитао:

«Ако вам неко повери на чување златну ствар, коју треба вратити власнику да ли ћете је ставити покрај врата своје куће или ћете је сакрити поиздаље од туђих очију?»

Дама одговори:

«Наравно да ћу је сакрити. А ако је ова ствар врло скупочена, никоме нећу рећи ни речи, чак ни шапатом, да лопови не чују и да ми је не украду.»

Духовник јој је појаснио:

«Златна ствар, драгоценост, јесте име Исуса Христа; врата су ваша уста; а место на којем се благо може сачувати је срце; лопови су страсти и пре свега страст таштине; пљачкаши су демони који људе, који творе Исусову молитву, нападају унутрашњим и спољашњим искушењима.»

Дама се зачуди:

«Али, зар демони неће знати да творим Исусову молитву чак и ако никоме не будем говорила о њој? Обично је, кад остајем сама, изговарам гласно, а демони чују шапат и виде покретање усана. Зар човек због тога не сме да се моли наглас?»

Духовник је одговорио:

«Оци дају благослов да се Исусова молитва изговара наглас, нарочито на почетку духовног пута и да се усмена молитва касније смењује с унутрашњом. Међутим, овде се ради о нечем другом: ђаво може да искушава човека само онолико колико му Бог допусти. Уз помоћ наших страсти појачава се власт ђавола над нашом душом; кад нас савладава жеље да учимо друге, а сами се још нисмо научили, или што је још горе, кад указујемо на себе као на пример молитвеног делања, благодат одлази од нас и Господ, желећи да нас избави од гордости, допушта да нас задесе невоље и искушења, а понекад чак и падови у тешке грехове. И насупрот томе, молитва која се твори тајно, са смирењем, штити човека. Зато су свети оци и говорили: «С људима буди као глув и нем – тако ћеш сачувати молитву од мислених непријатеља.»

Дама заинтересовано упита:

«Постоји много књига о Исусовој молитви. Да ли треба да их читам?»

Духовник одговори:

«Читање је корисно, оно човеку помаже да избегне грешке, али Исусова молитва се не може стећи само проучавањем руководства из књига. Код једног старца, који је био у прогонству, кратко време пред смрт допутовала је духовна кћи. Признала је да јој молитва уопште не иде и да је дошла до такве окамењености срца, да се изговарајући речи «помилуј мја, грјешнују» пита због чега је грешна и ове речи понавља махинално. Тада јој старац рече: «Хајде да се заједно помолимо,» и сам поче да изговара Исусову молитву. У његовим речима је све више и више звучало покајање, то је био просто неки вапај душе. Чинило се да приноси пред Господом покајање за сав свој живот. Духовна кћи га је слушала и у овим тренуцима јој се први пут открила дубина Исусове молитве. Затим је клекла на колена и почела горко да плаче. Старац јој рече: «Тако изговарај Исусову молитву.» Убрзо је умро, али је молитва као

благослов потекла у њеном срцу. А ми често молитву изговарамо као да Бога Који види наше срце нема, већ постоје само речи – као чворићи на бројаницама. Молитва не само да се учи – молитва се још и преноси, као и други духовни дарови. Древни свеци нису имали руководства из књига, али су зато стекли главно – чистоту срца и сама благодат је била њихова наставница. С Господом су разговарали као да живи Христос стоји пред њима.

Дама се замислила:

«Ако будем сматрала да Христос стоји преда мном, замишљаћу Његов лик. Можда треба да запамтим неку од омиљених икона и да је замишљам по сећању?»

Духовник одговори негативно:

«Ако будете замишљали Христа наћи ћете се у власти сопствене распламсале уобразиље; ако почнете да се присећате иконе Спаситеља нећете моћи да уђете у своје срце, ум ће остајати напољу. Молити се пред иконом и замишљати икону су апсолутно различите ствари. У другом случају ви отварате свој ум за слике и представе и он ће почети да лута по изложби, слика коју је сам створио.

Дама је изразила недоумицу:

«Како у том случају могу да замислим да је Господ близу мене и да разговарам с Њим?»

Духовник је објаснио:

«Немојте да замишљате, већ просто верујте да Господ прати сваки покрет вашег срца, да није близу у просторном смислу, као човек који стоји поред вас, већ да је близак Својом свеприсутношћу.

Дама упита:

«На чему молитва треба да се темељи?»

Духовник одговори:

«На будности и трезвености, тачније, на две прве заповести блаженстава: о духовној нишлости и о онима који плачу, који ће се **утешити**¹.

Дама рече:

«Уопште ми није јасно шта је будност, зар треба да не спавам ноћу? А што се тиче трезвености, не пијем ни капи вина, осим у изузетним приликама. Сад сам скоро престала да одлазим у госте и да примам своје некадашње пријатеље. Чак и кад сам водила светски живот и, како сад разумем, много грешила, нико ме није видео пијану. А што се тиче будности, стварно су гости умели да заседну код мене до дубоко у ноћ или се дешавало да читам омиљене књиге до јутра.»

Духовник одговори:

«Будност је очишћење ума од помисли, а трезвеност је борба са страстима. Свака страст нас опија ништа мање него вино.»

Дама се поново замислила:

«Нешто почињем да схватам... У молитви човек стално мора да се бори с помислима, а понекад се у души неочекивано рађају страсна осећања. Међутим, ипак: каква је веза између борбе с помислима и обећања: *Блажени нишчи духом?*»

Духовник одговори:

«Бити ништ духом значи не веровати да својим силама можемо да учинимо било шта добро, већ да приписујемо и најмање добро или победу над собом благодати Божијој. Ништ духом осећа како мало зна. У њему се појављује жеља да учи, а учење у духовном смислу је послушање и одсецање своје воље. Послушање, пак, рађа смирење, које помислима даје тишину, а уму прозрачност. Човек који није одсекао сопствену вољу увек пребива у стању узнемирености и забринутости. Ум гордељивца не налази мира: он као гладна звер напада спољашња знања како би се њима наситио и тако утврдио. Међутим, на тај начин он свеједно

---

¹ В.: Мт. 5, 3-4. Овде и даље све фус-ноте и напомене су од издавача.

не добија оно главно – душевни мир. Управо зато је живот гордих људи немиран и мучан. Човек, који није стекао смирење, не може да затвори свој ум у речи молитве: тесно му је у овим речима, он жели да се ишчупа из њих као из тамнице, у слободу пространства сопствене уобразиље.

Следећа заповест блаженства гласи: *блажени плачушчије*. Плач, који је заповедио Спаситељ јесте покајање због својих грехова; сузе које лију из очију, или бол срца, гасе наше страсти, зато Исусова молитва пре свега треба да буде молитва покајања. Искрено покајање отвара срце за молитву, оно указује место на којем ум треба да се налази за време молитве. Кад нема покајања срце се затвара као врата и ум стоји напољу, не знајући како да уђе унутра. Покајање личи на воду која у нашем срцу гаси огањ или тињајуће угљевље страсти. У покајању се буди дух – око душе. Човек који се каје већ овде, на овој земљи, добија утеху од Бога.»

Дама упита:

«Како стећи смирење? Видела сам људе који су стално понављали: “Молим вас, опростите,” - да ли је то знак смирења?»

Духовник одговори:

«То је смиренословије, а смирење је стање душе. Оно је наизглед просто, али душа, сусревши истински смиреног човека осећа радост, док под привидним смирењем могу да се крију дивљење себи и неискорењена гордост. Смирен није онај ко назива себе грешником, већ онај ко стрпљиво подноси вређање других. Ако су твоје помисли склоне осуђивању човека, реци себи: “Овај човек је бољи од мене, али у кривом огледалу своје душе ја наводно видим туђе пороке, који се у ствари гнезде у мени самој.”»

Дама упита:

«А како не осудити човека за очигледан грех?»

Духовник одговори:

«Помолите се Богу да исправи тог човека, а ако се бавите Исусовом молитвом, додајте неко време: “Помилуј јего и мја, грјешнују.” Ако пак осудите, то ће постати препрека у вашој молитви. Непрестана молитва је заповеђена свим хришћанима, али нарочито монасима-схимницима. За време пострига у схиму на главу монаха се ставља кукуљица, која личи на дечју капу, као знак да молитвеник треба да има незлобивост младенца. Ова незлобивост ће га научити молитви брже него иједна књига.»

Дама упита:

«А која књига може да послужи као најбоље руководство за Исусову молитву?»

Духовник одговори:

«Свето Јеванђеље: у њему је скривено предато учење о Исусовој молитви, учење које ће обухватити сав људски живот. Без испуњења заповести није могуће творити Исусову молитву, а без молитве – није могуће испуњавати заповести.»

Дама је изразила несигурност:

«Чини ми се да сам нешто схватила, али ипак не до краја.»

Духовник додаде:

«Учење о молитви постаје јасно постепено, сразмерно напору и стицању духовног искуства. Кад бисте рекли да сте све схватили то био би најгори одговор. Ви сад знате како да начините прве кораке, касније ћете видети друго.»

Дама упита:

«Какав благослов ћете ми дати?»

Духовник одговори:

«Да ваш живот и молитвено делање буду скривени од света.»

На растанку дама рече:

«Видим да желите да од мене истовремено начините и хришћанку и Спартанку.»

Део 4

Кад је поново дошла код духовника, дама беседу започе питањем:

«Човека је створио Господ. Колико знам, Црква сматра погубном јересју учење манихејаца¹ и албигијаца² о томе да је у стварању човека учествовао сатана. Свој ум, своја осећања, своју вољу као својства и способности душе добила сам од Бога. Он ме је извео из небића, а сад ме кажњава због тога што сам онаква каквом ме је створио. Па нисам ја сама измислила или створила своје страсти. Кад сам била дете у неким нејасним појавама оне су већ постојале у мени. А уметник неће кажњавати бичем глинено изобраење које је сам направио, зато што му се оно касније не свиђа. Већ сам се родила са страстима, а касније се још испоставило да сам за њих крива. Не разумем: зашто је требало да будем створена таква? А ако сам тако створена, зашто ме кажњавати? Овде постоји неки круг противречности, из којег поред све своје жеље не могу да се извучем. Можда је моје тело заиста створио демон? Али зашто је то било потребно: да би се једна душа мучила? Опет ништа не разумем...»

Духовник је одговорио:

«Чини ми се да овде не постоји судбоносно питање, па чак ни недоумица. У овој позицији: “Ништа не могу да схватим, дакле, нисам ја одавде” – постоји нешто извештачено, лажно. Могуће је да сте покушавши да се борите са страстима, увидели колико је то тешко, и да сте одлучили да попримите изглед човека, који размишља о задатку који превазилази његове снаге и нигде не може да нађе одговор. Нисте планирали да се борите против страсти средствима која поседује Црква, већ својим снагама, не одлучујући се на послушање. И онда сте осетили да су ваше страсти јаче од вас и заузеле сте позу богоборца. Говорите Богу: “Зашто ме ниси створио онаквом каква бих хтела да будем? Зашто ме ниси питао? Ја бих објаснила каквом ме је требало створити...” Ви захтевате одговоре, али да ли ће вам бити лакше чак и ако их добијете, да ли ћете постати бољи, да ли ће се нешто у вама променити? Чини ми се да постављате питања, надајући се у дубини душе да се на њих неће наћи одговори и да ћете изаћи као победница – наравно, не греха, већ у спору. Кажете као адвокат својих грехова: “Онаква сам каквом сам створена. Живим у складу са својом природом; да је Бог хтео да будем другачија, Он би ме створио другачијом.”»

Дама примети:

«Заиста, кад сам почела да се бавим унутрашњом молитвом и да читам духовну литературу, искушења су ме напала с великом силом, као да су се страсти криле негде у подсвести, а онда су као црви испузале из ње. Заиста нисам дошла код вас у мирном расположењу, већ растројена, па чак и изнервирана. Међутим, ипак морате признати да ваше речи такође нису одговор.»

Духовник настави:

«Ви одговор тражите на рационалном нивоу. Сећам се књиге, зборника задатака из алгебре, у којој су у првом делу одштампани задаци који су ми изгледали као загонетка, а у другом – детаљни одговори на њих. Нажалост, ја не могу да вам служим као подршка за нерешене задатке, пошто сами треба да их решите. Од мене зависи само да вам помогнем да правилно поставите питања, а одговоре на њих треба да да ваша душа.»

Дама се није сложила:

«Ипак ми нисте одговорили на моје питање. Чини ми се да немате шта да кажете и просто га избегавате. Понављам: тако сам створена и живим у складу с оним што је уткано у мене још пре мог рођења. Говорећи савременим језиком испуњавам свој генетски програм. Нисам га сама измислила и нисам га донела однекуд. Каже ми се: «Ово је грех, оно је грех...» - а одакле се створио? Спремна сам да чак и на Страшном Суду вичем: «Зашто ме кажњавају?!»»

Духовник је одговорио:

«Ви вичете и пре Страшног суда зато што вам ваша савест говори да код вас нешто није у реду. Мислим да не желите толико да чујете одговор од мене, колико да се одбраните од сопствене савести. Хришћанство вам је показало какви сте у ствари, и уместо да питате шта још хришћанство нуди болеснику за исцељење, шта нуди грешнику да се поправи, ви вичете: «Зашто и због чега?!»»

Дама рече:

«Спремна сам да вас слушам, али прво кажите да ли можете јасно да одговорите на моја питања с: «да» или «не»? Зар није боље да поштено признате да су она неразрешива?»

Духовник одговори:

«Ако одговорим «да», то ће бити неистина; ако одговорим «не», то ће такође бити неистина.»

Дама је признала:

«Ништа нисам схватила.»

Духовник је објаснио:

«По мишљењу светог Григорија Богослова, што се тиче Божанства није нам све откривено и није све скривено. Кад бисмо могли да обухватимо, односно да својим умом схватимо сву дубину Божанског Промисла, наш разум би био једнак Божанском свезнању. Треба да схватите да мањи не може да прими у себе или да ограничи већег. Међутим, и ако бисмо остали у потпуном незнању, били бисмо слични животињама. И у првом и у другом случају би нестала сама вера.

Дама упита:

«Објасните ми последње речи.»

Духовник одговори:

«Кад бисмо могли да разумемо и да спознамо све не би остало места за веру. Кад бисмо се налазили у потпуном незнању не бисмо могли да схватимо шта је вера, у шта верујемо, где је истина, а где лаж. Налазимо се пред тајном. Господ је открива помало, у зависности од нашег стања. Кад би одмах открио више, не бисмо могли то да примимо; кад би у потпуности сакрио духовно знање од људи не бисмо имали шта да примимо, просто бисмо остали у непрозирној тами.»

Дама онда рече:

«Значи, прво треба да схватимо шта знамо, а шта не знамо.»

Духовник одговори:

«Да, отприлике тако. Морамо да знамо, да осећамо своју меру, тачније: шта ће за нас остати вечна тајна, који део нашег пута обасјава светлост и шта не знамо, али можемо да сазнамо идући тим путем.»

Дама рече:

«У нашем друштву људи нису навикли да сумњају у моћ људског разума. Чини им се да човек све може да схвати и да спозна. Ово се подразумева у свим разговорима, зато често са сигурношћу говоримо о ономе што не знамо. Овде управо сигурност у способности људског интелекта човеку помаже да изађе на крај с било којим задатком.»

Духовник одговори:

«Људски разум се бави само почетним знањима. Светитељ Василије Велики је говорио да није могао у потпуности да одгонетне чак ни природу мрава. Управо вера нам открива нове могућности спознаје.»

Дама рече:

«Кад вас слушам, понекад ме ваше речи убеђују, а понекад просто осећам да говорите истину. Да ли је то такође вера?»

Духовник одговори:

«То ће пре бити поверење, које се у вама родило и оно стално захтева доказе. А вера је нешто друго. То је пробуђена способност духа да спознаје метафизички свет у његовим материјалним суштинама кроз посебна духовна својства.»

Дама рече:

«Вероватно у храм идем пре свега због тога што у њему осећам присуство овог невидљивог света. Истовремено мој разум раздиру сумње. Због тога вам понекад и постављам питања тако упорно и тако дрско, јер се бојим да ћу изгубити своју веру.»

Духовник одговори:

«Чини ми се да сте нетачно изразили своје стање. Ви се управо плашите да поверујете јеванђељској речи с детињом једноставношћу. Јер, где се меша разум сужава се област вере. Ви се плашите да ћете изгубити веру, али не у Бога, већ у сопствени разум и желите да га начините судијом и арбитром у области невидљивог и трансцендентног, где су друге реалије и закони, где су квалитативно нове форме битија и где разум са својим земаљским искуством и обичним представама постаје немоћан.»

Дама рече:

«Овакав обрт ствари је за мене помало нов. Вероватно да нисам на то довољно обаћала пажњу. Мислила сам да се уз помоћ разума може учврстити вера и да се настале противречности могу одстранити уз помоћ истог овог разума. Сад схватам да су моја питања неправилно формулисана, али у том случају, будите снисходљиви према мојој немоћи: још нисам способна на безусловну веру. Помозите ми да размрсим чворове који су се завезали у мојој свести. Не могу да верујем затворивши очи, иако моје очи виде само границу света која ми је најближа, и то у изврнутој перспективи.»

Духовник одговори:

«Несумњива и слепа вера су различите ствари. Несумњива вера није нека празнина, у коју човек треба да се баца затворивши очи, већ вера која се заснива на реалном искуству, само нарочитог карактера: то је мистично искуство, то је доживљај општења духа с Божанством, које духовни свет за човека не чини апстракцијом, већ очигледношћу.

Слепа вера је вера у хипотезе које се смењују, које као лептири живе један дан, то је вера у предрасуде и сујеверја, уз коју се губи главно – сећање на Бога. Немате довољно мистичког искуства да бисте веру ставили за судију разума, да бисте увидели његове ограничене могућности, његову беспомоћност и пораз у додиру с вечношћу, односно са светом узрока и циљева, са светом реалија, које превазилазе границе времена.»

Дама замоли:

«Молим вас да ми ову мисао објасните детаљније. Међутим, прво бих хтела да вам поставим питање: ако се вера заснива на реалном искуству, зашто су људи који су имали веру могли да је изгубе и да себе прогласе за атеисте (притом, ово није увек било последица насиља, већ су се у извесним случајевима овакви поступци чинили потпуно добровољно)? Човек је говорио: «Веровао сам, а затим сам изгубио веру.» А колико је случајева кад су се људи ватрено бацили на духовни живот, али су се касније хладили и постајали обични материјалисти! Наравно, можете овакву промену да објасните недостатком религиозног искуства, али ће то бити прилично неодређен и разводњен одговор. Ако се вера заснива на реалијама, како човек, кад једном дође у додир с њима, може касније да негира њихову очигледност?»

Духовник одговори:

«Духовно искуство није експеримент, који се може поновити по својој вољи, већ сусрет људске душе с благодаћу. Оно не остаје урезано у образима, речима се не може исказати, испољава се у необичном доживљају људске душе и има реалан, али субјективан карактер. Ово искуство се не може запамтити и репродуковати. Кад од човека одступа благодат ово искуство нестаје из његовог сећања. Ми се **сећамо да је оно било**, али **га се... не сећамо**. Чак је и неупоредиво дубље емоционално стање тешко репродуковати по сећању. На

пример, у младости сте волели некога и сећате се те чињенице, али вас она у суштини мало додирује, и можете томе сад да дате различите оцене. Али није могуће да репродукујете оно стање, да га поново доживите. Међутим, наравно, ово је веома приближно поређење. Кад благодат напусти човека он губи осећај реалности духовног света. Може да каже: «Некад сам веровао, а сад сам схватио да сам веровао у празнину...», међутим, у ствари, ова празнина се створила у његовој души кад га је напустила благодат и кад су се у њој поново зацариле страсти, које су тамо спавале. Због тога је за веру потребан живот у складу с вером и молитва као усмереност ка Богу. Молитва представља очи душе, **уперене** у Бога.

Дама рече:

«Као да поново нешто почињем да схватам, премда још нејасно, али, опростите, прекинула сам вас кад сте говорили о различитим начинима и средствима спознаје. Наравно, мој разум је ограничен, али ипак не могу произвољно да га искључим, као што искључујем сијалицу у свом стану.»

Духовник одговори:

«Сијалицу укључујете ноћу, зар не? Ако је искључите, остаћете у помрчини и можете да се изгубите у сопственој соби. Међутим, кад изађе сунце, сијалица вам више неће бити потребна и ви ћете престати да опажате њену светлост. Кад се у вашој души пробуди способност духовне спознаје, коју не баш тачно називамо интуиција, нећете више оцењивати духовни свет кроз призму приземног разума. Свети оци разликују два облика спознаје, као две врсте светлости: једна је духовна, друга је душевна. Свет стално светлост духа меша са светлошћу душе, која у поређењу с првом изгледа као тама. Уосталом, све има своје место, као што смо већ говорили.»

Дама је изразила недоумицу:

«Значи, немам чак ни права да питам за веру, без обзира на то што ова питања узнемиравају мој разум?»

Духовник одговори:

«Ако од одговора на ово или оно питање зависи ваша вера, онда је у вама, у суштини, нема. Ви желите да нађете истину на нивоу душе, у области привременог и пролазног – тамо где владају разумски појмови. Желите да замените веру знањем, да умирите свој неспокојни ум, а затим, задовољивши његову глад храном која му је бачена, да кажете: «Верујем.» У ствари, вера треба да се заснива на другом – на Божанском Откровењу, на осећању поузданости, на самоочигледности вере, на аксиоматским доказима, које даје мистичко-аскетско искуство. Морате знати да од ваших питања и мојих одговора не може да зависи моја вера, иначе је она ништавна. Али ви имате право да знате шта о томе говори богословље.»

Дама рече:

«Можда су ми ваше исправке и објашњења били неопходни, али је оно што сте рекли само увод, а не одговор на моју недоумицу. Има књига с дугачким предговорима, али бих ипак хтела да сазнам шта је написано даље, не ограничавајући се само уводом. На почетку сам вас питала: “Зашто ме треба кажњавати ако поступама у складу са својом природом коју сам добила од рођења?” Одговорили сте ми да од нас није све скривено и да нам није све откривено. Али да ли можете да ми објасните то на основу онога што је откривено?»

Духовни одговор:

«Ви сами сте одговор на вашу недоумицу.»

Дама се зачуди:

«Не схватам ваше речи, иако су ми се у младости свиђали парадокси **Оскара Вајлда**.»³

Духовник је појаснио:

«Могуће је да остаци некадашње љубави још живе у вама и ви несвесно тражите противречности и парадоксе у хришћанству. Међутим, пређимо на ваш проблем: сматрате да је понашање у складу с природом главна догма морална, коју не могу да оповргну никакви правници. Али загледајте се у себе. Угледаћете у својој души стални дисонанс, сталне

противречности, као да немате једну, већ неколико природа међусобно повезаних и испреплетених. Анализирајте ток својих мисли макар у току пола сата и увидећете борбу намера и жеља, борбу помисли, црни огањ страсти, који изненада извире из недара душе, глас савести, који вас разобличава, облак апсурдних мисли које упадају у вашу свест. Тамо нема ничег сталног и чврстог. О каквој природној и монолитној природи можете да говорите? Кад бисте истог тренутка испуњавали жеље које настају у вашој души, као вољу своје природе, не бисте били задовољени. Несрећан је и разочаран човек, који живи по својим страстима – значи, то није његова истинска природа, ако вам је угодно, то је природа коју разједа болест. У недумици сте: шта је лоше ако се понаша у складу с болешћу? А ми кажемо: болест треба лечити. Хришћанство нам нуди исцељење које захтева борбу, али у овој борби човек проналази себе и сликовито говорећи, људска природа се чисти од рђе.

Дама упита:

«А зашто ме Господ није створио чистом попут Анђела, јер то је била Његова воља?»

Духовник одговори:

«Господ је за вас учинио нешто боље. Сетите се да су се Анђели, који су били створени као светозарни духови, задививши се сопственој лепоти, опијени духом гордости, побунили против Бога и заувек се претворили у демоне. Ово отпадање је било тренутно и коначно. Немојте сматрати за прекор моје речи, али уз ваш карактер и ви бисте се могли наћи међу непокорним Анђелима и поделити њихову судбину. А сад, уз сву вашу сумњу (рекао бих, врдање) у вама остаје нада на спасење. Зато благодарите Богу што вас није створио као Анђела. Адам је такође био створен као безгрешан, али га то није сачувало од искушења. Ви се жалите и кукате, пошто сте принуђени да носите последице првородног греха, али сте заборавили на Христа, Који је примио људску плот и тако подигао достојанство човека на висину, која је била непозната Адаму који још није био пао. **Блажени Августин**,⁴ који је био опијен благодаћу Божијом, созерцавајући море Његовог милосрђа и љубави је ускликнуо: «О благословена је кривица Адама, која нам је дала Оваквог Искупитеља!» **Василије Велики**⁵ је сличну мисао изразио другим речима: «Човек је твар, којој је дата заповест да постане бог.» Мислим да нема разлога за униције, а основу песимизма, који вас савладава представља ваша сопствена лењост.»

Дама рече:

«Сад сам пожелела да прочитам блаженог Августина. У библиотеци имам његова дела, али признајем да ме је раније плашила дебљина томова. Међутим, сад ћу упитати за нешто друго. Чула сам да је Господ светлим Анђелима после отпадања од сатане дао такву благодат да су сад непоколебљиви у истини. А зашто им Господ није дао такву силу одмах? Зар то не би било више у складу с љубављу Божијом?»

Духовник одговори:

«Пре пада сатане у грех – ове трагедије, која је потресла читаву васељену, Анђели нису били способни да прихвате и приме благодат у потпуности. Било је потребно искушење које би приближило Анђеле Богу, Анђеле који су победили искушење гордошћу и остали верни свом Творцу. Крај сваког искушења је победа или пораз, награда или казна, за Анђеле – вечно пребивање с Богом или вечно одвајање од Њега. Могуће је да сте имали прилике да чујете да је Господ људски род створио како би људи кроз послушање и покорност вољи Божијој заузели место палих Анђела. Зато, уместо да прекоревате Творца и саветујете како би Му било боље да поступи, са свештеним страхом се покорите Његовом Промислу. Да Анђели нису пали, ми данас можда не бисмо разговарали.»

Дама је хтела да прецизира:

«Значи, ја сам створена као «полуготови производ» од којег треба нешто направити?»

Духовник одговори:

«Ово поређење је оштроумно, али није потпуно тачно. Предстоји нам тежак рад, сличан подвигу. Сам човек не може ни да исправи, ни да доврши себе. Сва античка историја

света говори о моралној и духовној немоћи човека, премда видимо поједине добродетељи, спорадична испољавања јунаштва народа, процват уметности, који је дао светска ремек-дела. Истовремено, историја света пре Христа није дала ниједну хармоничну личност ослобођену греха. Човек може да победи грех и да постане нова твар само уз помоћ благодати Божије. Тада ће човек угледати своју истинску природу, своју богосличност. Ви осећате надирање страсти и страсти поистовећујете са самом природом, као рак са својим телом.

Поменули сте манихејство, које учи да је човеков дух од Бога, а тело од ђавола. У патерику је написано да је једна древна египатска подвижница рекла манихејцу: “Потчини своје тело закону и увидећеш да је оно од Бога.” Ако се потчините Цркви увидећете да је човек образ неизрециве славе Божије, иако на себи носи ране од грехова.»

Дама упита:

«А како човек да се спаси ако не може да се очисти од грехова?»

Духовник одговори:

«Бог тражи нашу добру вољу која се огледа у борби, а оно што недостаје надоместиће Његова благодат.»

Дама упита:

«Да ли можете укратко да формулишете мисао, која је за мене страшна, с којом моје срце ипак не може да се помири: зашто се човек због грехова заувек лишава Бога?»

Духовник одговори:

«Зато што у сваком човеку невидљиво присуствује богоубиство. Упоредили сте себе с «полуготовим производом», а ја сам се сетио примера из свог детињства. Отац је волео да ми купује играчке; неке од њих су биле на навијање, с компликованим механизмима. Кад би видео да сам се до миле воље наиграо с играчком отац је узимао и размонтирао би је у мом присуству на делове, а затим је склапао и притом као да је заборављао где се шта налази и питао је мене. Трудио сам се да схватим, да се присетим, хтео сам да помогнем оцу, бркао сам делове непознатог механизма док на крају не бисмо нашли потребно решење, након чега је отац говорио да му то без моје помоћи не би пошло за руком. Понекад је компликовао задатак: «губио» је делове и питао ме је шта недостаје, шта треба пронаћи или наручити... Да отац није приређивао овакве игре ја никад не бих схватио како су направљене или какав им је механизам кад сам их навијао кључем.

Ако човек не буде водио духовни живот, борио се са страстима и поправљао се, он неће моћи да стекне искуство самоспознаје, које је потребно за његово спасење. У борби са собом можете да спознате како своју интелектуалну немоћ, тако и помоћ благодати. Сразмерно очишћењу душе од греха и страсти расте способност духовне спознаје. Ако ученик у основној школи буде питао учитеља нешто из више математике, овај ће одговорити: “Сазнаћеш кад дође време, ако будеш добро учио, а сад просто ниси у стању да схватиш моја објашњења.”»

Дама рече:

«Онда ми кажите од чега да започнем духовни живот?»

Духовник одговори:

«Кад би новорођенче питало како да започне земаљски живот вероватно бисте му одговорили: “Засад је твој посао да сисаш мајчино млеко, а после ће те сам живот научити како да живиш.”»

Дама се замислила:

«То значи да живим животом Цркве, да се храним њеним тајнама и одложим питања док не порастем и не ојачам... Али, можда ће она тада бити сувишна? Где да нађем простодушност? Мој разум ми као Мефистофел поставља покварена питања, која ме узнемиравају.»

Духовник одговори:

«Постоји разум духа – то је разум вере, молитвених созерцања и мистичних интуиција. Овај разум одражава небеску светлост, он је обасјан зрацима вечности. Постоји други – душевно-плотски разум. Он одражава реалије земаљског постојања и људских представа по себи, то је светлост интелекта, која светлуца и која је нејасна, у којој је истина помешана с лажју, то је око душе, окренуто ка земљи и испрљано прашином страсти. Ако се овај разум прихвати решавања трансцендентних питања он излази из свог чина и уз њега као змије приањају духови мрака и лажи. Овај мали разум је у супротности с великим разумом Цркве и духовним разумом хришћанина. Зато не само да не треба да слушате шта он каже, већ имајте на уму «ко» може да говори кроз њега. Рекли сте да не можете да верујете простодушно, да сте немоћни за то. Дисонантна компликованост није снага, већ слабост. Међутим, у том случају читајте књиге у којима је описан пут оних који су ишли од неверја и рационализма ка Богу. Можда ћете тако боље видети себе.

Дама поче да се опрашта:

«Наш разговор је био предуг и много је ствари којих се више не сећам, а друго се измешало у мом сећању. Искористићу ваш последњи савет. Већ сам читала једну од таквих књига: то је «Исповест»⁶ блаженог Августина; следећи пут ћу се потрудити да вам поставим мање питања. А сад ме благословите.»

Део 5

Дијалог је настављен приликом следећег сусрета.

Дама је признала:

«Узнемирава ме помисао, коју ми није лако да откријем свештенику. Знам да је **Ориген**⁷ био осуђен као јеретик због свог учења, које се назива «**апокатастаза**»,⁸ које тврди, између осталог, да ће се вечне муке грешника завршити у времену и да ће се сва творевина вратити Богу, као свом првоначелу. Желим да будем верна кћи Цркве. Плаши ме реч «јерес», али ипак моје срце, а и разум, не жели да се сложи с тим да ће Бог, Чије је име Љубав, оставити у вечној погибелји и одбачености Своја створења.»

Духовник је одлучно изговорио:

«Бог није само неизрецива и бесконачне Љубав, већ и највиша Правда, зато Он не може да постави знак једнакости између добра и зла.»

Дама упита:

«Управо оваква поставка питања је за мене најнеразумљивија. И рећи ћу отворено, неприхватљива. Ако је Бог највише правосуђе, онда казна треба да одговара злочину. А зашто су новорођенчад, која нису учинила грех, већ одлучена од Бога само зато што нису крштена? Затим: како се неко може осудити на казну вечним мукама за грехове који су учињени у времену? Јер, очигледно је да казна превазилази степен греха. Чак се и најстрашнији злочинац кажњава одузимањем пролазног, па нека је то живот или слобода, а овде испада да ће за грехове које је човек учинио бити вечно кажњаван. Где је ту правосуђе? То је некакав ужас! Опростите што говорим тако отворено, али било би горе кад бих мислила супротно с учењем Цркве и ћутала о томе.»

Духовник је одговорио:

«Захваљујем Вам се на искрености. Поштено трагање, чак и ако је изражено у виду неслагања, боље је него лицемерје, које личи на болест, коју људи желе да утерају унутра. Мислим да се ради о томе што вама, као и већини наших савременика који имају хуманистичка схватања, која су што се каже, «посисали с мајчиним млеком» изгледају као универзални закони и ви их примењујете на оно што припада метафизици и мистици. Ви човека посматрате изоловано, као неки правни субјекат, а грех као прекршај одређеног етичког, моралног кодекса. За вас је грех, као за античке хуманисте, грешка, производ неправилног васпитања, слабост воље, понекад преовладавање емоција над интелектом,

односно поробљеност страстима. У принципу, за вас је грех – недостатак добра или неправилан избор између различитих унутрашњих мотива. У овом случају или у овом ракурсу правосуђе изгледа као казна за грех, која за циљ има прекид зла или преваспитање самог човека пошто на земљи казна заправо служи као заштита друштва од насиља од стране личности и могућност исправљања саме личности. Међутим, религија нам, имам у виду хришћанство, открива друге димензије и дубине битија, за које не зна или на које је заборавила хуманистичка свест. Човек по својој природи припада двама равнима: духовној и телесној, а по потенцијалним могућностима своје воље – двама световима: Божанском и демонском. Пошто се у сваком тренутку свог живота налази на раскрсници два пута: један води на небо, други у пакао. Ови путеви пролазе кроз његову душу и укрштају се у његовом срцу.

Човеку је дат дар богосличности – слободне воље. Међутим, пошто је окренута ка греху она га води ка уподобљењу демонима. Зато грех није само грешка, морални пад, експлозија страсти и томе слично; у метафизичком смислу грех је карика, која спаја душу с демоном, начелом греха. За спасење није довољна само људска «доброта». У супротном случају Бог не би имао разлога да прима људску плот и да иде на распеће. Спасење је сједињење душе с Богом – уподобљење Богу по благодати, јединство образа Божијег с Божанским Првообразом, јединство не као истоветност, већ као вечно усхођење ка уподобљењу.

Иза греха стоји сатана као глумац иза завесе у луткарском позоришту и повлачећи конце приморава лутке да праве различите покрете. Само што човек, за разлику од лутке, греховна дела чини по сопственој вољи, а не бива на силу приморан на њих, не по нужности, већ у **синергији**,⁹ заједно са сатаном. Грех, који није омивен покајањем, грех, који је прешао у навику, чини душу сличном демонима. Вечне муке нису само огњена казна, већ демонизација саме душе. Праведници у благодати постају слични Христу, а грешници и споља и изнутра почињу да личе на сатану. Они су један дух са сатаном. Само постојање сатане је мржња према Богу, непрекидно одбацивање Бога. Овакво својство поприма грешник. Оно постаје срж његове душе.

Ако човек погледа у дубину свог срца, нарочито у светлости благодати Божије, угледаће страшну слику, тачније: ми не просто да грешимо, ми волимо грех. Овде је «мистика греха» - тајна љубав према сатани. Грешник мрзи Бога, он жели да Бога нема. Кад би било могуће, он би убио Бога. У сваком преступу постоји искра љубави према греху, душа као да се предаје сатани. Читајући исповест злочинаца и убица, налазимо опис чудног стања: чини се као да је у тренутку кад су починили злочин њима завладала нека страна сила. То је демон, који се посредством греха сјединио с човековом душом. Управо зато је немогуће спасење грешника. Они постају «потомци» сатане, који су од свог «оца» попримили мржњу према Богу. Рај није само место, већ и општење праведних душа с Богом и међу собом.

Неки људи не схватају шта је спасење. Они га замишљају као неку амнестију, коју Господ даје грешницима и чуде се зашто се ова амнестија не даје одмах, већ је потребан изванредан период казне и патње. Ово је вулгарна и уска представа. Спасење је пре свега способност за богоопштење, која се заснива на љубави према Богу. Грешник воли грех и ова сила греха ће га вечно одвајати од Бога. Загробно битије грешника постаће **центрифугално** кретање, односно бесконачно удаљавање од Бога и уподобљење сатани. Апостол Павле је рекао: *Не ја, већ благодат, која живи у мени*,² и на другом месту: *Док се не одслика у вама Христос*.³ У души грешника се испољава, као слика на дасци, мрачни лик сатане, зато је спасење за грешника немогуће.⁴ Он се налази у мистичком јединству са сатаном, при чему је

² Уп. 1 Кор. 5, 10.

³ Уп. Гал. 4, 19.

⁴ Има се у виду да спасење није могуће за грешника, који пребива у свом греху и не одлучује се на покајање.

способност избора за њега већ нестала. Остала му је природна воља као хтење, а гномичка воља – могућност да бира – је атрофирала у његовој души.⁵ Да ли ће болесник који болује од рака, који му стално причињава јак бол ако се смести на најлепше место на земљи – због тога бити срећан? Да ли ће се човек који болује од туберкулозе излечити ако се стави на златни кревет? Да ли ће се смањити патња човека, који умире од жеђи ако се донесе до дубоког зденца, из којег не може да захвати воде? Међутим, то су само бледе сенке онога што се дешава у грешниковој души. Он се мучи, али га мржња према Богу спречава чак и да пожели рајски живот. Он престаје да схвата шта је то вечна радост.

Уподобљење демону је метафизичка тама, у којој се грешник налази. Бог може све, али не може да одузме дар који је дао човеку,⁶ а овај дар је слободна воља, она одређује овде, на земљи, његово вечно битије, с ким је он: с Богом или са сатаном, чији се лик осликава у дубинама његове душе.»

Дама упита:

«А зашто је Господ човеку дао слободну вољу?»

Духовник одговори:

«Да није слободне воље човек не би био богослично биће, већ само предмет овог света. У нужности нема ни добра, ни зла. Моралне категорије постоје тамо где постоји избор. Питате зашто вас Господ није начинио мувом, китом или псом, односно животињом или хомоидом без слободне воље, неким биомеханизмом, којем је можда дат већи интелект него другим бићима, али који није човек већ предмет. Где нема слободне воље нема ни образа Божијег; где нема образа Божијег нема богоопштења.»

Дама упита:

«Прихватам мисао да грех није просто скретање од добра, већ мистичко заједничарење сатани. Међутим, зашто на вечне муке морају бити предати иноверци, који нису знали Христа и чак нису чули за Њега?»

Духовник је одговорио:

«Један од најтрагичнијих и истовремено најважнијих фактора у историји јесте Адамов пад у грех. У овом акту богоодступништва, богоодбачености и богоборства прародитељи су се заједно с будућим човечанством, које се потенцијално састоји у њима, предали у ропство сатане. Псалмопојац сведочи: *У безакоњима сам зачет и у гресима ме је родила мајка моја.*⁷ Грех је погодио целог човека, не неки део његове душе, већ сву његову духовно-телесну **монаду**.¹⁰ Грех се као печат припадности сатани, преноси у самом зачетку, зато се о чистоти новорођенчета може говорити само условно. Постоји инкубациони период болести, кад се она још не испољава, иако је човек инфициран, и кад протиче без спољашњих симптома. У детету живи грех, који трује читаву његову природу, само што се он још не испољава у виду свесних дејстава иако су неки од светих отаца код деце у најранијем узрасту примећивали страсти као што су злоба и љубомора. Због тога је крштење названо другим рођењем. Овде постоји искупљујућа сила Христових страдања; ван ње је очишћење немогуће. Људи који исповедају друге религије немају средстава за спасење. За добра дела могу да добију од Бога неке дарове, а умрла новорођенчад – извесну утеху, али не добијају Самог Бога. Зато је спасење ван Цркве немогуће. Међутим, у рају и у паклу обитељи има много и свако ће добити по својим делима.»

Дама упита.

---

⁵ Овде отац Рафаил говори о стању човека, који се потпуно предао служењу својим страстима, о својеврсној «смрти пре смрти» - о духовној смрти. Човек у таквом стању више не бира, већ просто живи у греху који је за њега постао природно стање. Међутим, способност избора као таква остаје у сваком од нас до самог напуштања овог живота, у ма каквом духовном или душевном стању да се налазимо. «Могућност избора је атрофирала» није строга дефиниција, већ пре фигура коју аутор користи.

⁶ «Не може» је врло условно: за Бога не постоји ништа немогуће. Једноставно, овај дар, дар слободе је по замисли Божијој неодузив.

⁷ Уп. Пс. 50, 7.

«Али зашто Господ није дао живот нерођеној деци и зашто није послао мисионаре да проповедају онима који нису ни спознали Христа?»

Духовник одговори:

«Зато што очигледно нису били у стању да приме јеванђељску **благовест**.⁸ Крштење би за такве људе било још већи повод за осуду. Јеванђеље није проповедано тамо где, како је Господ предвидео, није било ниједног човека који би могао да се спаси.»

Део 6

Прошло је неко време. Дама је поново дошла код духовника на разговор.

«Примате ли госте?» упита она.

Духовник одговори:

«За госте немам времена. Али ако сте дошли по духовну помоћ увак сам спреман да вас примим.»

Дама упита:

«Како примате: с радошћу, као новорођено дете за Бога или с **негодовањем**, зато што је неуморна старица дошла да вам досађује?»

Духовник одговори:

«Моје емоције су у овом случају другостепена ствар. Зашто вас не задовољава мисао да вас прихватам због своје дужности? Да је код мене дошао мушкарац њега би занимало шта ћу да кажем, а жени је подједнако занимљиво како ћу то рећи. Њој није важан само одговор, већ и тон и израз лица.»

Дама је рекла:

«Вероватно је да у овом смислу имате солидно искуство. Међутим, ипак треба истаћи да вас без обзира на моје мање каприце пажљиво слушам.»

Духовник се није сложио:

«Између «слушам нешто» и «слушам некога» постоји разлика. Прво се види одмах, а друго се открива касније.»

Дама рече:

«Желим да вас изненадим. Ипак, почињем помало да вас слушам, односно у себи се слажем с вама: по вашем савету читала сам књиге **Владимира Соловјова**,¹¹ **Флоренског**,¹² **Булгакова**,¹³ као и блаженог Августина. Блажени Августин ме је освојио својим говором, неке његове изреке су заслепљујуће, као светлост муње. Међутим, тешко ми је да га читам одједном. Он својим обимом заклања од мене самог себе: замислите да стојим испред планине, али не могу да је видим у целини, зато што је огромна. Покушавам да је разгледам с различитих страна, али су преда мном стално испусти и огромно камење овог колоса. Или, другим речима: желим да разгледам слику која је насликана на великом платну, али мој поглед не може да је обухвати и ја се умарам од величине слике. Хватам само фрагменте личности блаженог Августина, а његова дела за мене некуда отпливавају. Најближа ми остаје његова «Исповест», али осећам да су његова осећања рођена љубављу према Богу за мене недоступна. Ове химне више доживљавам као надахнуту музику или лепоту речи. Ретко је да се у једном човеку споје песник и филозоф, да из једних уста звучи душевна лирика и строг, па чак и суров ригоризам. Чини ми се да наши савременици Августина лоше схватају и зато недовољно цене: они га читају другим очима, истим као што су моје. Зато мислим да блаженом Августину треба да се вратим касније, кад већ пређем неке путоказе на духовном путу.»

Духовник одговори:

---

⁸ Ради се о нерођеној деци и о онима који у свом животу нису чули проповед о Христу.

«Августинова дела су на граници између духовног и душевног. У њима се созерцање додирује с емоцијама, као да су се дотакла два електрична кабела високог напона и као да је од њих полетела каскада заслепљујућих искри. Хтео бих да кажем да нисте толико осетили колико сте предосетили Августина. И заиста је најбоље да га неко време оставите на миру, тачније, да себе оставите на миру од њега.»

Дама настави:

«Прочитала сам Флоренског – оно до чега сам могла да дођем. Не сматрам да сам довољно у Цркви, а књига «**Стуб и утврђење истине**»¹⁴ ме је бацила уназад, у свет мог некадашњег живота. Видела сам у њој хришћанство и Цркву у некој далекој перспективи и учинило ми се да Црква не личи на наш храм, већ на античко здање са стубовима. Учинило ми се да се у овој Цркви нико не моли, већ у њеном дворишту шетају философи, одевени у тоге, и ватрено о нечему беседе и споре показујући прстима некуда у празно небо. У овој књизи нема тоpline, у њој је хладноћа мермера, на којем су исклесани неки тајанствени знаци. У принципу, осетила сам некакву поетску насладу, као да не читам **теодицеју**¹⁵ богослова, већ стихове **Брјусова**¹⁶ или мистерије **Пшибишевског**.¹⁷ Ова књига зрачи тананим мирисом окултизма. Одавно сам се опростила од **декаденције**¹⁸ у поезији, а сад сам се неочекивано срела с њом у богословљу. Флоренски запањује својом ерудицијом, али истовремено ништа не објашњава већ гуши читаоца. Ученост Флоренског личи на ученост средњовековног алхемичара, која је израсла из магије.

Духовник упита:

«Да ли знате да је Флоренски својевремено писао песме?»

Дама одговори:

«Нисам читала његове песме, али мислим да су по форми беспрекорне, као **Готјеови**¹⁹ стихови и да личе на камене надгробне плоче које су лепе, али никоме нису потребне.»

Духовник упита:

«А како вам се свиђа његово учење о **Софији**?»²⁰

Дама одговори:

«У младости сам посећивала **теозофски**²¹ кружок Николаја Ломидзеа. Ту смо се бавили читањем окултне литературе, различитих руководстава за јогу и организовали спиритистичке сеансе. Онда сам почела да идем у цркву и поредећи стање у којем сам некада била на спиритистичким сеансама – стање погружености у демонску мистику, која личи на играње ватром, стање које испуњава душу неостваривим сновима, а срце тајном гордошћу, и оно што сам осећала у храму дошла сам до закључка да треба да прекинем да се виђам с некадашњим пријатељима као што се знамењем крста разбија зачарани круг. Зато сам и дошла код вас као дете, само што је то дете затровано отровом које је узимало у току неколико година. Питали сте ме да ли сам вас слушала, да ли сам испуњавала оно што сте говорили. Споља гледано, слушала сам вас, држала сам каменчић у устима, испуњавала молитвено правило, али сам у себи непрекидно протестовала против учења Цркве. Истовремено сам схватала да је то искушење, да у мени говори стари теозофски квасац. Знам да су моје сумње таласи, који запљускују површину душе из мора оне паганске лажи у којој сам живела.»

Духовник рече:

«Овome треба додати и оно што сте прећутали. У вама се не подижу само неке раније теозофске представе и идеје, већ и ваше страсти, које би веома желеле да се оправдају кроз теозофију. Мој друг, свештенослужитељ, ми је причао да је у детињству читао **Шилера**²² и **Гетеа**,²³ а у младости се бавио **симболистима**,²⁴ **акмеистима**²⁵ и осталом декатентском трулежју. Затим је схватио да је све то само магија речи, манифестација демонизма и окренуо се Цркви. Примиио је монаштво и пред њим се отворио свет друге, чисте лепоте. Говорио је да је потпуно заборавио оно што је раније читао и волео је да понавља речи једног средњовековног философа: «Бог по Својој моћи може да уништи прошлост као да није ни постојала.» Међутим, касније је пао у неко искушење, почео је да се супротставља свом

духовном оцу и да крши молитвено правило. Једном, кад се након што се лењо помолио спремао за спавање одједном је, на своје чуђење открио да су у његовој души почели да звуче стихови, које је некада читао, као да су се отвориле бране сећања и као да је из њих потекао муљ. Исповедио је ово свом духовнику, покајао се због непослушања и почео је пажљивије да се односи према свом унутрашњем животу.

Прошло је извесно време и ове успомене су поново нестале, као облак који је расејао ветар, као што се ујутру топе ноћне сенке.

Прошло је још извесно време и под руку му је пала нека заумна философска књига. Почео је да је чита, ни сам не знајући због чега, и поновило се исто искушење. Неочекивано се сетио оперске арије, и то не неке озбиљне, већ из «Севиљског берберина». Оваква веза између антологије немачке философије и «Севиљског берберина» се тешко може дефинисати, али мислим да је узрок један: молитва је ослабила, благодат је отишла, око ума се од Бога окренуло ка земљи и отвориле су се ране за које је изгледало да су се зацелиле.

Мислим да ће после Страшног Суда Господ уништити греховну прошлост спасених, а засад благодат само скрива човекове грехове.»

Дама упита:

«Да нисте случајно ви и ваш друг једно исто лице?»

Духовник одговори:

«Не. У младости сам осећао одвратност према философији «новог доба», нарочито немачкој, нешто попут алергије: до главобоље и мучнине. Више волим «Севиљског берберина» него **Фихтеа**²⁶ или **Хегела**,²⁷ тако да што се тога тиче можете бити мирни.»

Дама рече:

«Опростите што постављам питања, која немају везе с оним о чему говоримо, али ја сам ипак жена и зато треба да будете снисходљиви према мени. Жена чак и кад се исповеда пред духовником, покушава да завири у његову душу, да је интуитивно види, да «осветли» његов унутрашњи живот и ухвати га у своје емоционално поље. Може се десити да жена много тога не схвати, али она то надомешта неким унутрашњим осећајем. Чак и кад поставља метафизичка питања она проучава свог сабеседника; кад дође код лекара жена је спремна да му саветује, које рецепте да јој препише а затим, ако јој се укаже прилика, да га лечи. Зато имајте у виду мој комплекс како касније не бисте обраћали пажњу на њега.

Сад се враћам на ваше питање о томе како се односим према учењу Флоренског о Софији. Рећи ћу отворено, не схватам то учење и чак нисам ни покушавала да га схватим, али се сећам да је, кад сам одлазила у теозофски кружок наш руководиоца организовао предавања после којих је давао своја објашњења и коментаре поводом прочитаног; он је имао специјално исписане цитате из древних гностичара. Ломидзе, такво је било његово презиме, је владао немачким језиком и нека истраживања је, укључујући преводе с грчког на немачки касније преводио на руски. Кад је читао цитате из гностичких трактата мени је било досадно. Из пристojности сам се правила да слушам, односно трудила сам се да не слушам. Све ми је то изгледало као нека мрачна фантазија, игра огромних мртвих сенки. Међутим, ове сенке нису падале одозго на доле, већ одоздо на горе и заклањале небо. Неки од присутних су на таквим предавањима изражавали своје одушевљење и говорили да су **гностичари**²⁸ интелектуално на много вишем нивоу од хришћанских писаца. Говорили су да су гностичари **Валентин**²⁹ и **Василид**³⁰ – више се не сећам других имена – генији, који ће бити схваћени у будућности. Међутим, мене би тад обузимала нека туга. Од тада сам нејасно запамтила учење о Софији. Једном сам упитала своју другарицу: шта је на крају крајева Софија. Она је одговорила:

“Одаћу ти тајну, то је женски бог и њему не треба да служе мушкарци, већ ми, жене; Софија не треба да има свештенике, већ жрице.”

Ове речи су ми звучале као шала, али другарица је о томе говорила с надахнућем, чак су јој очи гореле неким чудним «мачјим» сјајем. Кад сам читала Флоренског, и кад би ми поглед пао на реч «Софија» сећала сам се речи моје другарице: «Софија је женски бог који ће

се у будућности открити свету,» - речи изговорених с револуционарним патосом. Никад нисам била феминисткиња као неке жене из моје околине. Феминизам је у мени будио одвратност. У стара времена скитска племена су поред путева правила статуе – људске фигуре исклесане у камену; оне су се састојале од торзоа и главе, али нису имале руке и лица. Није се могло одредити да ли је то мушкарац или жена; називале су се «камене бабе». Феминизам ми изгледа као производња «камених баба». Жене су хтеле да се изједначе с мушкарцима и претварале су се у нека груба, безоблична бића. Губећи женску лепоту нису добијале мушку снагу; губећи тананост и префињеност душе, нису стицале ширину мушког разума. Феминисткиње, које су демонстративно истицале своју равноправност тиме што су возиле бицикле улицом с цигаретом у рукама, изгледале су ми као издајнице женског достојанства, некакве живе карикатуре. Зато сам више волела да код Флоренског прескочим странице на којима се говорило о Софији.»

Духовник је приметио:

«Многи наши савременици су имали лажне, вулгарне представе о хришћанству. Њима се сугерисало да је хришћанство религија робова и деце, да је у моралном смислу то гажење људског достојанства, бекство од тешкоћа и борбе у иреални свет, да је то на интелектуалном плану – заосталост и опскурантизам. Људима који не верују због незнања, превареним атеистичком пропагандом књиге Флоренског, оца Сергија Булгакова и других философа-богослова могу бити од користи – могу да побију некадашње представе о хришћанству и Цркви и да послуже као прекретница у њиховом духовном животу. Ове књиге нашим савременицима могу да покажу да су били просто несавесно преварени, могу им отворити очи и указати да је сједињење с Богом у вечности главни задатак и циљ људског живота. За неверујуће ове књиге могу постати први кораци ка Христу, а за верујуће, напротив, кораци који удаљују од Христа, кораци према паганском магизму или рационалистичкој философији.»

Духовник настави:

«Једна жена из вашег круга ми је поставила питање: «Зашто књиге Владимира Соловјова и његових следбеника, пре свега Флоренског, поседују већу привлачну силу, богатство идеја и слика него књиге ортодоксних богослова; зашто их интелигенција, а нарочито омладина, врло радо чита?» Одговорио сам јој: «Зато што су оне више у складу с нашим временом, с периодом духовне кризе кад се као на пукотини откривају слојеви. Осећа се чежња за изгубљеним, жеља да се оно пронађе и врати, и истовремено – нека духовна парализа, тежња да се подвиг замени расуђивањем, тајна – знањем, а духовност – окултизмом. Мноштво и јаркост идеја и слика нам говоре о томе да човек трага; он још није нашао и још није открио оно што тражи, а кад пронађе оно што тражи све непотребно отпада. Међутим, ова концентрација на главном није губитак, већ стицање и резултат. Кретање духа, његов живот и дејство, теже се преносе посредством речи него стање душе и њени емоционални успони и падови. Душа као да се открива у гами јарких боја. Дух зрачи тихом светлошћу. Глас духа се може чути само ако га човек послушкује у тиховању. За човека који није укључен у живот Цркве, који није доживео сусрет с благодаћу, опис овог стања, овог сусрета остаје несхватљив. Не доживевши га он неће наћи унутрашњу сазвучност с оним што ће читати у духовним књигама; оне могу да му изгледају монотоне, па чак и безбојне. Навешћу следећи пример: најлепша панорама се открива са средине високе планине, а онај ко се попео на врх, види пред собом само небо и снег. Флоренски, Булгаков и други су се зауставили на раскрсници, на пола пута. У њиховим делима нема духа, у њима је присутна сублимација земаљске лепоте и напетост интелектуалног трагања, и још увек оштар укус паганског магизма.»

Дама је признала:

«У ствари, кад сам прочитала Флоренског добро сам схватила само једно: да бих могла и да га не читам. Што се тиче Владимира Соловјова, он је песник без талента, о томе имам

неког појма. То није језик поезије, већ нешто досадно у стиховима. Најуспешнији су му неколико епиграма, али се у њима не испољава добродушна иронија, па чак не ни мушки сарказам, већ нека женска осветољубивост, као да се кикоће од задовољства што може да боцне свог сабрата. Нисам могла да прочитам његове философске трактате, али у одговорима својим опонентима он прибегава софистичким довијањима и језуитским лукавствима. Прочитала сам његову приповетку «Три разговора».³¹ Од свих актера само ми је генерал изгледао као православни хришћанин, а дипломата као неверујући брбљивац. Што се тиче трећег дела о антихристу, то је исти такав сурогат и фалсификат као приче Лава Толстоја на сижее из патерика.»

Духовник је рекао:

«Кад бисте могли да прочитате његова философска дела, видели бисте у ранима смесу хришћанства и будизма, а у каснијим Православља и католицизма. То је тип **интелектуалца-унијате**³² у којем нема ничег целовитог. Он по нечему подсећа на **Григорија Сковороду**,³³ само болесног од алкохолизма, који не лута по просторствима Украјине, већ по викендицама својих пријатеља.»

Дама примети:

«Ево, написали сте епиграм о Владимиру Соловјову.»

«То ће пре бити епитаф, али ипак, не заборавимо главни циљ наше беседе: почните да читате велике оце Цркве, а затим поделите са мном своје утиске.»

Део 7

После извесног времена дама је поново дошла код духовника и рекла:

«Прошли пут сте ме упозорили да не примате госте, сад сам дошла пословно, зато немојте да ме примате као гошћу, већ као пословног човека.»

Духовник одговори:

«Против злопамћења се треба борити. Радујем се вашем доласку, одавно сам га жељно очекивао.»

Дама рече:

«Нисам могла да се одвојим од беседе с **Јованом Златоустом**,³⁴ зато сам се и задржала. У светоотачким књигама, посебно у делима светог Јована Златоуста открила сам нови свет. Не схватам како сам могла да слушам имена светог **Григорија Богослова**³⁵ и Јована Златоуста, а да не отворим њихове књиге макар из радозналости. То је неко необјашњиво искушење нашег времена – да тражимо истину негде са стране и да не желимо да знамо да се наше благо налази близу нас. У Јеванђељу постоје речи: *Може ли бити нешто добро из Назарета?*, а савремена интелигенција има комплекс: да ли су хришћански богослови у стању да створе нешто велико? То је нека заслепљеност, а у нашем друштвеном слоју – наследна болест. Још мање схватам оне који после дела Јована Златоуста могу да читају јогина **Рамачараку**³⁶ или после Григорија Богослова – сентименте **Фрање Асишког**.³⁷

Духовник примети:

«Богословље великих Кападокијаца и Јована Златоуста је созерцатељно. Њихова мисао продире у дубину предмета и појава, задржава се на њима као да жели да исцрпи садржај у потпуности. Зато је говор ових отаца до те мере zasiћен смислом да може да изгледа тежак, а мисао је толико дубока да се не може схватити одмах. Овај стил њиховог размишљања огледа се у речима. Они су пребивали у молитвеном созерцању и да би их схватио, човек треба да се учи молитви. Њихове реченице имају одређену структуру, али у потпуности одговарају савременом језику. Уз помоћ живота по Богу треба променити своје мишљење, учинити га дубљим и тада ће нам поћи за руком да савладамо језичку баријеру. Ми хоћемо да све буде написано кратко и лако да би се све схватило одмах, у лету, и да се човек не би нарочито

напрезао читајући књигу; а овде су потребни концентрација пажње и ја бих рекао читање као стваралачки процес.»

Дама је климнула главом:

«Ако сам вас тачно схватила ова дела треба читати лагано, као што се полако пењемо узбрдо. Али код мене је било нешто друго, била сам обузета одушевљењем и кад сам читала Јована Златоуста хтела сам да поскочим и да му аплаудирам. Мислим да су у храму у којем је он проповедао његов говор прекидали аплаузи. Кад сам га читала чинило ми се да он кроз види моју душу и да се управо мени обраћа својим ватреним речима. Какво дубоко мистичко искуство је морао имати да би тако људима откривао њихове душевне дубине, и то људима различитих карактера, различитог начина живота. Увек сам волела лепоту језика, али је реч «красноречивост» за мене имала негативан смисао, чинило ми се да се ради о нечем вештачком и површном – о подметању спољашње лепоте уместо унутрашње. А сад видим да је красноречивост пре свега умеће човека да дубоко размишља и заодева своје мисли у слике, јарке и незаборавне, које допиру до дубине душе и заувек се урезају у срце. После Јована Златоуста реч «красноречивост» је за мене почела да звучи као «прекрасноречивост».

Духовник рече:

«Дела светог Јована Златоуста су ризница у којој ће свако, био он монах или мирјанин, наћи своје. Сећам се како ми је неко позајмио један том Јована Златоуста «Тумачење Књиге Постања». Ова књига ме је толико потресла да сам пожелео да је прочитам својим рођацима и пријатељима. Слушали су ме с напетом пажњом и говорили: «Да, добро је написано...» али нико од њих није рекао: «Прочитај нам још.» Схватио сам да се о духовном може говорити само с оним ко тражи духовно.»

Дама настави:

«Читала сам светог Василија Великог и Григорија Богослова, али је Јован Златоуст нешто посебно. Замислишам ноћну олују: блесци муње обасјавају огромне просторе, као да их на тренутак чупају из непробојне таме. Тако сам захваљујући делима Јована Златоуста угледала тајне одаје сопствене душе и мени непознате дубине Светог Писма.»

Затим упита:

«Шта ми саветујете да прочитам до нашег следећег сусрета?»

Духовник одговори:

«Читајте светог Јована Златоуста. Потребно је неколико година да се његова дела прочитају пажљиво, да се човек замисли над сваком реченицом. А паралелно узмите дела Василија Великог и Григорија Богослова. Сва су она написана једним духом, као зраком, преломљеним кроз трокраку призму. Светитељ Василије је пре свега архијереј. Сва његова дела су повезана с духовним потребама и свакодневним потребама његове пастве. Он живи животом Цркве и заступа се пред Богом за свој народ. Он освећује своју паству кроз богослужење и реч. Чини се као да је написао своја дела у самом храму после Литургије. Кад он пише тумачење књига Светог Писма, кад разобличава јеретике, кад саставља своје проповеди чини се да има једну жељу – да Цркви приведи цео свет, да стоји пред престолом, као на врху Синаја созерцавајући духовним погледом васељену.

Код светитеља Јована Златоуста постоји пламен који се откида са страница, а код Василија великог мирна и уједначена светлост.»

Дама признаде:

«Нисам визионар,³⁸ али кад сам читала Златоуста понекад ми се чинило да видим вулкан, чијим падинама не тече лава, већ растопљено злато.

Духовник рече:

«Ипак, немојте се превише препуштати емоцијама, још ћете помислити да сте као на крилима узлетели на Јованову висину. Чини ми се да је ваше надахнуће у извесној мери условљено лепотом његовог стила и заборављате на то да се у својим делима Јован Златоуст

обраћа вама. Зато се пре свега потрудите да схватите шта на свакој страници захтева, за шта вас моли и шта очекује од вас.»

Дама упита:

«Да ли ми саветујете да прочитам неколико Јованових реченица и размислим шта из њих могу да извучем за себе?»

Духовник одговори:

«Примите речи Јована Златоуста као благослов и поуку. Тада ћете у његовим делима сваки пут проналазити нешто ново. Иначе постоји опасност да доживите дела Златоуста као предивну поему, да их примите само осећањем, без учествовања воље. А ако га прихватите као духовног оца, чије речи треба испуњавати, сам ваш живот може да постане поема.»

Дама рече:

«Хвала вам.»

На томе се разговор завршио.

Део 8

Прошло је неколико месеци. Дама је поново дошла код духовника.

«Да ли сте заузети?» упита она.

Духовник одговори:

«Зар хришћанин може да не буде заузет? Јер, пред њим је огромно поље, које мора да очисти од чичка и корова, иначе они могу да угуше и упропасте плодно дрвеће.»

Дама рече:

«Нисам знала да имате плац ван града. Чинило ми се да скоро уопште не излазите из града. Како је добро макар неколико сати недељно провести насамо с природом! Док сам била још девојчица живели смо на селу и кад сам видела изорану земљу због нечега сам желела да легнем на њу, да прислоним лице уз њу и удишем њен топли мирис. Чини ми се да и сад осећам меко грумење земље, загрејано сунцем. Како сам се као дете радовала цвећу у пољу, дрвећу с гранама, које су се спуштале ка земљи, које су изгледале као руке пружене ка њој! С каквим жудним интересовањем сам гледала разнобојне инсекте који су пузали по зидовима куће, лептире с крилима који личе на шарене кинеске лепезе, мраве, који брижно трче око свог станишта! Сећам се певања кукавице, које смо као деца покушавали да поновимо играјући се. Чинило ми се да птице, дивље животињице и бубице имају свој језик сличан људском, на којем међусобно разговарају, да ће неког инсектића код куће дочекати његова деца и испитивати шта је тог дана радио и он ће испричати с којих цветића је узео нектар, како је хтела да га прогута нека страшна птица, али је успео да се сакрије од ње под зеленим листом.

Већ дуго година не могу да отпутујем ван града. Већина мојих другарица и рођака је већ умрла, с другима су се путеви разишли. Драго ми је што имате могућност да се удаљите од градске буке као фабричког погона, у којем клокоће метал, где људи кују окове за сопствену душу.»

Духовник појасни:

«Поље је моје срце, чичак су моје страсти, коров су непотребне бриге и разговори, који стално заглушују молитву. Тешко да ту човек може да предахне.»

Дама рече:

«Нисте ме прекидали, можда сте хтели да заједно са мном маштате мало о природи.»

Духовник је одговорио:

«Да. Сећам се како ме је за време рата мама одвела у село, у чијој близини је била шума. То ми је изгледало као бајка на јави. Сумрак шуме је испуњавао моју душу неким

чудним предосећањима, као да сам ушао у свет непознате тајне. Неке појаве дете осећа дубље и тананије; затим с годинама ова способност тупи и готово да нестаје.»

Дама рече:

«У праву сте. Духовни свет је ближи детету и што је оно млађе тим живље и непосредније га осећа. У раном детињству, кад сам имала три или четири године и кад би ме родитељи оставили саму, осећала сам да у соби присуствују нека невидљива духовна бића, да нисам сама. Не знам да ли сам у реалности видела ове силе или не, али сећање на ово несхватљиво општење живи у мени и данас, иако га сад видим у другим размерама, које су више дводимензионалне и грубе. Али, што је карактеристично, као дете сам осећала да долазим у додир с тајном, али никад нисам о томе разговарала с родитељима, као да ми је било заповеђено да ћутим.

Духовник је приметио:

«Чишћење срца од страсти омогућава човеку да мистички доживљава слична стања. Сетите се Спаситељевих речи: *будите као деца*.⁹ Обично се под овим подразумева дечија незлобивост, поверење и свепраштање. Међутим, чини ми се да се у речима *као деца* садржи још један смисао: упростите себе, будите непосредни, омивајте своју душу од прљавштине страсти и греха, који су по природи туђи души, како би вам се вратило мистичко знање Бога и виђење света.»

Дама рече:

«Долазим код вас како бих се уз вашу помоћ лакше разабрала у самој себи, али бих више волела да нисте читали ниједну светску књигу и да се чак уопште не бавите богословљем. Прихватам ваше речи и савете, али видите, спорим с вама, а понекад по својој старој навици прелазим на језик шале. А кад бисте се бавили искључиво Исусовом молитвом и одговарали на моја питања само у неколико речи, на пример: “Твоје сумње су од ђавола,” признајем да бих вас слушала с већим страхопоштовањем. Поштујем вас и сматрам да сте искуснији од мене и то је све. Могуће је да сте читали књиге како бисте помогли људима као што сам ја. Али знајте да сте погрешили. У наше време немоћним и гордим свезналицима не помажу речи, не помажу детаљна објашњења, већ сила молитве. Ако се одлучим на право послушање тражићу простог старца којег је молитва научила мудрости, а ви ћете за мене остати само занимљив саговорник.»

Духовник одговори:

«Мислите да сам читао више књига него што је потребно и та је то науштрб молитве. Међутим, може бити да је нешто друго у питању: нисам имао одлучности и чврстине за подвиг молитве и одлучио сам да то надокнадим читањем књига. Врло љубазно сте ме подсетили да је знање спољашње, а мудрост унутрашње стање. Да ли вам је познато значење речи «јарам»? То је дугачак штап с иглом, којим се бик боду кад скреће с бразде. Зато сте ви пожелели, а ја сам вам на томе захвалан, - да ме, искористивши моју гордост, потерате од спољашњег ка унутрашњем да не бих заостао за простодушним старцима које хвалите, али се због нечега нисте потрудили да их нађете.»

Дама рече:

«Хтела сам да вас упитам за много ствари, али питања као да су прхнула и одлетела из мог сећања. Осим тога, чини ми се да сам вас својом отвореношћу нехотице увредила и да сте у дубини душе незадовољни мноме као учитељ немирном ученицом, која не може мирно да седи у клупи, већ се стално врти на све стране и ремети тишину. Међутим, дозволите ми да ипак после извесног времена поново свратим код вас.»

Духовник одговори:

«Треба да знате да се радујем вашем доласку и да се у души нимало не вређам на вас.»

Дама рече:

---

⁹ Уп. Мт. 18, 3.

«У том случају ћу вам причинити још једну радост тиме што ћу отићи. До виђења.»

Део 9

После извесног времена дама је поново дошла код духовника и рекла:

«Наставила сам да читам Василија Великог и Григорија Богослова. Али знајте да читам изабрана места: оно што се тиче догматских питања и полемике с јеретцима просто прескачем. Од дела Василија Великог највише су ми се свиделе подвижничке беседе у питањима и одговорима. Тамо је духовни живот описан врло јасно, разумљиво и просто. Свака мисао има тачан словесни израз.»

Духовник је истакао:

«Додајте томе да је свака мисао Василија Великог завршена. Он пише с исцрпном потпуношћу, прониче у саму суштину предмета. Кад човек чита светог Василија чини му се да се не може рећи другачије. Снага његових мисли је таква да се у човеку не рађа сумња у истинитост његових одговора. Није случајно то што се свети Василије пореди с Христовим апостолима.»

Дама рече:

«Кад читам Јована Златоуста преда мном као да се рађа слика планина, испресецаних дубоким јаругама и провалијама у којима се не види дно. А дела светог Василија Великог ми изгледају као широка долина, покривена густим класјем златасте пшенице. Кад читам Јована Златоуста чини ми се да се он налази у самој сржи борбе, а кад читам Василија Великог видим га као војсковођу који чувајући мир посматра битку и издаје наређења својој војсци. Сам се не бори, већ стоји на узвишици, поиздаје, али истовремено присуствује на сваком месту битке, као да држи бојно поље у својој руци.»

Духовник се сложио:

«Имамо сличне асоцијације. Кад сам читао Василија Великог чинило ми се да гледам непрегледне небеске просторе. Мисао Василија Великог није тако брза као Јована Златоуста, сјај његових речи није толико заслепљујући, али се он труди да до краја исцрпи предмет на који је пао његов мисаони поглед.»

Дама рече:

«Почела сам да читам светог Григорија Богослова и одмах ме је освојио његов говор. Помало познајем књижевност, али овакав јувелирски рад на свакој реченици нигде нисам срела. Чини ми се да кроз његова дела провејева нека тиха, замишљена туга. Чак и његова иронија, танана као линија повучена тушем на минијатури, не изазива осмех, већ само осенчује и продубљује његову мисао. Он је песник, али се његова грађа разликује од грађе блаженог Августина.»

Духовник одговори:

«Свети Григорије Назијански не открива свет емоција и доживљаја у својим стиховима као други песници. Али, он уводи читаоца у свет својих философских размишљања, која по форми личе на елгије. Само се одједном испоставља да су његова мистичка созерцања на изванредан начин скривена од света под спољашњим покровом поезије. Ако се говори језиком **Дионисија Ареопагита**,³⁹ стихови Григорија Богослова личе на полумрак који светли – овде постоји мрак тајне и светлост прогледавања. Стари Римљани су имали пословицу: «Рим је рекао – спор је завршен.» А овде се она може мало преиначити: «Григорије је рекао – истина је постала неоспорна.»

Дама поче убрзано да се спрема:

«Случајно сам погледала на сат и приметила да је већ касно. Збогом.»

Део 10

Разговор се наставио неколико недеља касније.

Дама рече:

«У младости сам волела поезију и често сам је називала «магијом речи». Она човека уводи у неко посебно стање попут трансa. Поезија је као и музика усмерена на емоционалне дубине човекове душе. Притом разум тоне у дремеж, као да сања на јави. Музика и поезија обзирмају човека и истовремено откривају слојеве његове душе, који леже у подсвести – свет осећања и страсти. Посебно сам то осећала у поезији симболиста; али кад би ме неко упитао који је садржај њихових стихова не бих могла да их препричам: тамо постоје само таласи који се подижу из недара душе и поново нестају, а наш разум је само бродић који се њише на овим таласима. Престала сам да читам песме и пре него што сам пришла Цркви управо зато што сам се плашила да ће ме превише обузети и одвући у тамну стихију сопствене душе. Хтела бих да мој разум и воља остану слободни.»

Духовник је изразио недоумицу:

«Чудно је да жена да предност разуму у односу на осећања...»

Дама рече:

«Онда ми дозволите да будем отворена с вама. Као што знате, потичем из старе племићке породице. У младости сам имала много обожавалаца, али сам их одбила. Тада сам још била далека од вере, иако сам по традицији сматрала себе православном и највероватније је да сам своје обожаваоце одбацила због гордости, јер сам их сматрала недостојнима моје љубави. Затим је, после револуције, за мене почео период искушења. Неке моје другарице су се удале да би сакриле своје порекло. Нисам хтела то да учиним и нисам ступила у брак, који би био условљен рачуницом или страхом.

Касније сам се упознала с једним човеком, мојим тадашњим колегом, који се заљубио у мене. Он ме је замолио да се удам за њега и на све начине се трудио да ми помогне. Био је врло пристојан и паметан човек иако није био баш разговоран као сабеседник. Нисам га волела, али сам га поштовала. Касније сам сазнала да је против мене као бивше племкиње неко поднео пријаву, која је могла да се заврши хапшењем са свим његовим последицама, али ме је овај човек, користећи свој положај заштитио. Неколико пута ме је просио, ја сам одговарала одбијањем, али он није променио свој однос према мени. Нисам хтела да имам породицу да не бих изгубила слободу. Осим тога, овај човек је био Јеврејин, а у мени је говорило осећање моје класе; поред тога, била сам очевидац улоге коју је јеврејство одиграло у револуцији. О томе не желим да говорим. Испричаћу вам само један случај, можда најтрагичнији у мом животу.

Уочи револуције мој отац је био повређен и рањен на фронту. Неколико месеци је провео у војној болници. Мајка и ја смо отпутовале у месташце у којем се налазила болница и готово све време смо биле у болничкој соби у којој је лежао отац. Тамо су се налазили и други рањеници. Уместо рата с Немцима почео је грађански рат. И сећам се дана кад ми је било нарочито тешко на срцу. Седела сам поред очеве постеље, грчевито стежући његову руку и тихо плакала. Ни о чему нисам размишљала, али ми је бол, као тежак камен притискао груди. Падала је киша. Облаци су се навукли на небо и као да су се спустили до саме земље. Киша је пљуштала и сливала се по стаклу као сузе. Прозори су личили на огромне очи, угасле од туге. Чинило ми се да небо обучено у црнину плаче заједно са мном. Одједном су се зачули ударање чизама и псовке, у болничку собу је ушло неколико наоружаних људи, међу њима су биле жене. Рекле су да се по наредби комесара официри који се налазе у болници премештају на друго место. Нас су истерали у двориште. Оца и још неколико људи су изнели на рукама и бацили на кола као што се бацају дрва. Схватила сам да их одвозе на стрељање и пала у несвест. Не знам шта је даље било с оцем: да ли је стрељан, или је заклан бајонетима зато што им је било жао метака, или су га заједно с другим официрима живог закопали у гроб... Нисам сазнала презиме овог комесара. Посаветовали су нам да се што пре сакријемо. У то време већина комесара су били Јевреји, а и други су били исто тако окрутни. Сматрала сам да ћу

приставши на овај брак у извесном смислу издати сећање на оца. Тако је прошао мој живот, нисам ступила у брак и треба рећи да не жалим због тога.»

Духовник упита:

«Да ли опраштате убицама вашег оца?»

Дама одговори:

«Ни тада их нисам мрзела. Сматрала сам да је за мене понижење да мрзим хуље; човек може да мрзи себи равне. Они су били недостојни мржње, просто сам их презирала као гадост. А сад им, поверовавши у Бога, опраштам, као несрећницима, као превареним људима.»

Духовник упита:

«Да ли сте међу револуционерима наилазили на моралне људе?»

Дама одговори:

«Наилазила сам на храбре, на самопожртвоване, али нисам видела ниједног праведног. Чак и у најбољима од њих је деловао комплекс лажи и насиља. Сви они имају језуитско гесло – победу треба освојити не бирајући средства, а у име чега – ни они сами нису добро разумели. Међутим, и ове малобројне «идеалисте револуције» је чекао неминован крај. Каснији таласи револуције су их уништили као «непријатеље».

Духовник упита:

«Да ли сматрате да су остаци савести код револуционара њихова Ахилова пета?»

Дама одговори:

«Слабо познајем митологију. Уопште, тешко ми је да се сећам ових година, као што је човеку ујутру тешко да се сети кошмарног сна.»

Духовник примети:

«Не знам где је залутао наш разговор, као да смо изгубили пут и кренули некаквим стазицама. Зашто сте одједном почели да говорите о поезији?»

Дама одговори:

«Да бисте ме боље схватили. Имала сам стару другарицу, Нину Козловску, која је васпитана у сличној средини. Родила се у Тбилисију, њен отац је био на некој високој функцији у Министарству железнице. Козловска је страшно волела књиге и писала је прилично подношљиве стихове, била је необично скромна, ако могу тако да кажем, аскетична. Предавала је историју и потпуно се давала људима, тако да била омиљени педагог код ученика. Чинило се да у животу сваког човека којег сретне Нина треба да учествује. За њу као да није постојао лични живот. Њена породица су били њени пријатељи и ученици. Она је изгледала као оваплоћење скромности и душевне чистоте. Можда је тако и било. Међутим, кад би Нина почињала да чита своје стихове, пред собом сам видела потпуно другог човека. Она је била девојка, а љубавне сцене је описивала као да их је доживела. Притом је у овим стиховима звучао груби натурализам. «Шта је то жртва ради уметности?» размишљала сам. Некаква чудна игра: обично блуднице играју чедне девојке, а она, која је била девојка, у својим стиховима је играла блудницу. Једном сам је питала: «Нина, реци ми, молим те, на крају крајева, ко си ти: монахиња у свету или жена опијена страшћу?» Она одговори: «Поезија је отровала моју душу. Сама не знам ко сам. У присуству људи сам весталка, не само споља, већ и у свом срцу. А кад почињем да пишем стихове, претварам се у раскалашну жену. Осећам да сам медијум неких сила, које ми дошаптавају нешто што никад нисам искусила.» И она је поновила оно о чему сам већ говорила: «Поезија је магија која као да бајањем извлачи авети из дубине наше душе.»

То је био још један од разлога због којег сам престала да читам песме симболиста, које сам некада волела и зашто сам уопште према уметности почела уздржано да се односим.»

Духовник упита:

«Зашто сте ме приликом првих сусрета питали за оно у шта сте се сами уверили?»

Дама одговори:

«Немојте мислити да сам хтела да вас испитујем. Хтела сам тачније да се уверим у оно што сам схватила. Јер, и сами сте говорили, да и ране које су се зацелиле касније дуго боле.»

Духовник рече:

«Почели смо разговор од Григорија Богослова, а неочекивано смо се нашли у друштву **Баљмонта**⁴⁰ и **Блока**⁴¹.»

Дама одговори:

«Непријатно друштво, нема збора, а још кад су с њима **Бодлер**⁴² и **Верлен**.⁴³ Париски бојни баш кваре расположење. Дозволите да разговор наставимо следећи пут.»

Духовник рече:

«Врло радо дозвољавам.»

Дама одговори:

«У овоме ми увек спремно излазите у сусрет.»

Део 11

Месец дана касније дама је поново дошла. Она рече:

«Пре свега треба да вас молим за опроштај због лажи коју понављам сваки пут приликом сусрета с вама. Кажем да сам дошла на тренутак, а овај «тренутак» се протеже на неколико сати. Зато будите отворени са мном, реците отворено: “Време је истекло - и сматрајте посету завршеном.”»

Духовник одговори:

«Ваше речи су ме подсетиле на правило тибетског бон-тона, тачније пријема посетилаца код **Далај-ламе**⁴⁴: човек треба да успе да у року од три минуте изложи суштину свог проблема и кад добије одговор од Далај-ламе брзо напусти салу за пријем. Ако закасни, двојица Далај-ламиних слуга, који стоје с бичевима у рукама почињу да га шибају по леђима.

Као што знате, ја сам у принципу против теозофских позајмица из других религија, али ми се понекад чини да овај обичај, у виду изузетка, не би било лоше да преузму од Тибетанаца наши духовници, који падају у словесне замке. У принципу, јасно вам је да не говорим о вама, већ о људима који свакодневно досађују свештеницима питањима: “Шта значи сан који сам ноћас сањао?” или “На којој пијаци је боље да купујем намирнице?” и т.сл.»

Дама одговори:

«Хвала вам на тако ласкавој асоцијацији, али ми дозволите да искористим то што засад код вас нема Тибетанца с бичем и да мирно попричам с вама. Уосталом, мислим да не морате да путујете на Тибет; можете, ако имате жељу, да изаберете послушницу, која ће ништа лошије од Тибетанца испраћати госте, који су заборавили на време у вашој келији.»

Духовник је приметио:

«Колико ми је познато, у племићком друштву се сматрало непристојним да човек одмах почне да говори о пословима. Требало је прво разменити љубазности, распитати се о здрављу, поменути време, а тек онда рећи зашто си дошао, тако да сам потпуно задовољан вашим уводом и пажљиво вас слушам.»

Дама настави:

«Прошли пут смо започели разговор о светом Григорију Богослову. Рекла сам да су његова дела посебна врста поезије, која не изазива емоције, не испуњава душу образима и сликама, а истовремено то није поезија разума, ако таква уопште може да постоји. Приметили сте да је то поезија мистичких созерцања. Хтела сам да упоредим поезију светог Григорија са светском лириком да бих боље схватила њихову разлику у корену. И онда ме је неки талас обузео и одвукао некуда у страну: сетила сам се онога што је прошло и отишло у неповрат, што бих желела да заборавим. Моћ заборављања је велико благо; овај дар није ништа мањи од моћи памћења.»

Духовник одговори:

«Рекли сте да сте од духовних писаца највише заволели Јована Златоуста. И ја сматрам да је његово тумачење Јеванђеља по Матеју најбоље од свега што сам имао прилике да читам после Светог Писма. Јован Златоуст је прожет јеванђељским духом; његове речи потичу из дубине његове душе и зато проничу у дубину душе људи који читају његова дела. Она су попут зрака који иде од срца к срцу. Јован Златоуст је чак и својим касним делима сачувао огањ, који је својствен младости. Он је сав у елану, сав је у борби, сав је у духовном полету. А свети Григорије Богослов чак и у својим раним делима изгледа као старац који има мудрост старости. За њега живети значи размишљати и созерцавати. Зато његова поезија није музика осећања, није философија разума који **медитира**,⁴⁵ већ управо созерцање, језик духа, али обојен замишљеном тугом његове душе. Ова тиха туга због пролазности света може да звучи као елегија.

Приметили сте завршеност и савршенство сваке реченица светог Григорија Богослова. Уједно је његов језик врло лаконски, ако могу тако да се изразим, у њему има више мисли него речи, у њему нема сувишних украса, већ постоји лепота созерцања. У Григоријевом језику постоји још једна драгоценост црта – то је опрез. Он зна границе људског знања управо зато што их је достигао. Он уме на време да заустави полет крилатих коња, који узносе његов ум као пророка Илију, ка небесима. Он као да каже: “Овде је граница, а остало ћемо сазнати у вечности.”»

Дама рече:

«Сетила сам се мита о Икару, који се приближио сунцу, и био спржен његовом врелином, па је пао на земљу и разбио се. Он није имао Григоријеву мудрост.»

Духовник одговори:

«Удео Икара је удео јеретика, који су уздавши се у своје силе, у проницљивост и моћ свог разума хтели да се изједначе с анђеоским умовима у спознавању Бога. Они су поверовали у снове свог интелекта и пали у заблуду – у област духовне смрти.»

Дама рече:

«Свети Григорије ме подсећа на јувелира, који бруси своје речи, као ивице дијаманта. У стиховима светог Григорија нема риме. Чини ми се да рима сама по себи даје души извесну насладу и помрачује свест; човек очекује хармонију и симетрију звукова и препушта им се. А код светог Григорија место риме не заузима хармонија звукова, већ мисли. Код њега у скривеним созерцањима постоје извесне унутрашње паралеле и симетрије, али не могу да схватим шта је то. У светом Григорију живи велики песник, међутим, његови стихови се не могу проучавати уз помоћ филолошке анализе. Они, као жива бића не могу бити анализирани, или другим речима, Григоријеве песме личе на цветове мимозе, који се могу гледати на растојању, тако што их човек неће руком додиривати.»

Духовник одговори:

«Да би се схватили стихови светитеља Григорија треба му подражавати у молитви. Заборавио сам да вас упозорим на то да се пре читања светих отаца обавезно треба помолити и замолити самог светог оца да нам помогне да схватимо његове речи.»

Дама упита:

«Да ли су три васељенска учитеља и три велика Кападокијца једно исто?»

Духовник одговори:

«Не. У васељенске учитеље спада свети Јован Златоуст који није Кападокијац, већ сиријски Грк, а у три Кападокијца, осим Василија Великог и Григорија Богослова, спада други Григорије, епископ града **Нисе**,⁴⁶ брат Василија Великог.»

Дама упита:

«А да ли треба да прочитам књиге Григорија Ниског? Мислим да их син Николаја Ломидзеа сигурно има.»

Духовник одговори:

«Не бих вам саветовао. Чак и кад бих вам препоручио његова дела, ви свеједно не бисте могли да «сломите» овај «тврђ орах» без обзира на ваше светско образовање и дар да хватате у лету мисао свог сабеседника. Ипак имате «млечне зубе». Григорије Ниски је у поређењу са својим братом Василијем више философ него богослов и истовремено мистик. Међутим, док се мистика Василија Великог ослањала на созерцања и проверавала богословљем, код његовог брата она ослонац за свој израз налази у философији. Она није сједињена с философијом, већ је с њом испреплетена, као што су испреплетани конци у једном клупчету. То је огроман брод с неисправним кормилом, који на свом путу неочекивано скреће и иде у цик-цак. Језик Григорија Ниског је тежак и гломазан, његове реченице су преоптерећене, у њима недостаје унутрашња хармонија, која би сјединила разнородне делове у једну целину. Његова оригиналност у суштини говорећи, представља зависност од античких философа. За свете оце познаникејског периода философија је слушкиња богословља. За Григорија Ниског она је другарица богословља и зато се дешава да га с пута одведе негде у шуму. Мистичко осећање Григорија Ниског не пролази кроз тесна врата аскезе, као код његовог брата, добија нетачну интерпретацију. Па ипак, он је највећи хришћански философ и на страницама његових књига су расуте дубоке, блиставе мисли, само човек треба да уме да их одвоји од примеса **платонизма**.⁴⁷

Врло јак утисак оставља његово тумачење Соломонове «Песме над песмама». На ово дело су се ослањали сви каснији **егзегети**⁴⁸ и коментатори Библије. Међутим, сам језик његових тумачења изискује коментаре да би био схваћен. Свака реченица личи на лествицу којом се човек с тешкоћом пење на горе. У њему нема мудрог опреза Григорија Богослова, који дошаптава где је граница која се не сме прекорачити.

Философија жели да обухвати и схвати све. Тамо где се зауставља Григорије Богослов своје интелектуалне хипотезе и претпоставке почиње да гради Григорије Ниски. Философски плашт Григорија Ниског је сашивен од друге тканине, али је поцепан на неколико места и рупе су закрпљене другим материјалом преузетим од античких рационалиста. Или, рецимо другачије: тамо где Григорије Богослов созерцава Божанске тајне Григорије Ниски претпоставља, односно расуђује, задевајући своје претпоставке у философске категорије.»

Дама упита:

«Можете да престанете, већ сам довољно уплашена. Шта ћете ми посаветовати да читам после Григорија Богослова?»

Духовник одговори:

«Хтео бих да вам понудим поуке преподобног **аве Доротеја**.⁴⁹ Али он говори о послушању и одсецању своје воље, за шта ви нисте способни и вама његова књига може да изгледа несхватљива, као египатски хијероглифи.»

Дама рече:

«А ви ћете за мене бити **Шамполион**,⁵⁰ који је дешифровао хијероглифе.»

Духовник одговори:

«Овде се не ради о разумевању, већ о самом духу. Ви сте се премало разуверили у себе да бисте схватили моћ послушања као **осме тајне**.¹⁰ Уосталом, треба рећи да у данашње време нема оних духоносних стараца пред којима би човек могао да одсече своју вољу без размишљања. Данас нема ни Доситеја, ни **Доротеја**,⁵¹ већ има само мрвица са стола послушања. У принципу, књизи **аве Доротеја** можете да се вратите нешто касније кад на светлости благодати увидите своју сопствену болест.»

Дама рече:

«Чини ми се да ипак видим своју греховност и тражим у Цркви исцељење.»

Духовник је одговорио:

---

¹⁰ У Цркви постоји седам Тајни. Међутим, понекад се «осмом тајном» назива монаштво, а понекад, као што то чини отац Рафаил – послушање.

«Ви видите само врх своје греховности, а корени су од вас сакривени. Благодат Божија открива човеку да се сви грехови света крију у његовој души и да нема греха који у одређеним околностима не би могао да учини и да само благодат Божија, као рука, задржава над безданом.

Сад вам се чини, сликовито говорећи, опростите, да треба да се излечите од осипа по телу, међутим, касније ћете увидети да је ваша болест губа, а своју душу ћете видети губавом, како точи гној и смрад. Међутим, да би човек видео у себи пад читавог човечанства, потребан је степен благодати, који ви још нисте достигли и који би вас учврстио у нади на Бога. Кад бисте сад видели себе онаквом каква заправо јесте, пали бисте у унијије и не бисте хтели да живите.»

Дама рече:

«Заиста, не могу да замислим да сам гора од Јуде или Саломије⁵². Али ипак, коју ћете ми књигу сад посаветовати да прочитам?»

Духовник одговори:

«Покушајте да читате Јована Лествичника,⁵³ али ако од самог почетка видите да вам је ова књига туђа, затворите је и оставите са стране.»

Део 12

Следећи пут је дама дошла код духовника и упитала:

«Да ли сам вам недостајала?»

Духовник одговори:

«Искрено речено, не.»

Дама рече:

«Разуме се, то је ваша лична ствар. Мислим да је истина без љубави много боља него љубав без истине. Могли сте ипак да се распитате да ли сам жива или не.»

Духовник одговори:

«Нисте ми недостајали зато што сам вас посећивао и то свакодневно: посећивао сам вас помињући ваше име у својој молитви. Значи, духовно сам се сретао са вама; разговор је у поређењу с молитвом нешто спољашње.»

Дама рече:

«Управо сам дошла код вас да поразговарамо о молитви. Прошли пут сте рекли да је учење о Исусовој молитви најбоље изложено у Јеванђељу. Тамо сам нашла указивање на молитву Спаситеља, али нисам открила детаљно излагање ове молитве.»

Духовник одговори:

«Ово име звучи у сваком ретку Јеванђеља. Читаво Јеванђеље се темељи на имену Исуса Христа, јер име означава личност. Читаво Јеванђеље се може сместити у речи: «Исус Христос, Син Божји, Који је дошио да спаси свет.» А Исусова молитва представља исте ове речи, само упућене у молитви Богу душом, која је поверовала да је Исус њен Спаситељ.»

Дама упита:

«Да ли то значи да су Јеванђеље и име Исуса Христа једно исто?»

Духовник одговори:

«Јеванђеље је име Исуса Христа, које је откривено свету. А Исусова молитва је Јеванђеље сажето у осам речи. Јеванђеље учи Исусовој молитви, мењајући човеково срце, чинећи га способним да прихвати име Исуса Христа. Јер молитва није само понављање речи, већ уподобљење Ономе Коме се молиш.»

Дама упита:

«Јеванђеље почиње родословом Исуса Христа, списком имена, која ми мало говоре. Какве везе с Исусовом молитвом имају библијска имена од Аврама до Јосифа? Отворено говорећи, ја их прескачем кад читам Јеванђеље.»

Духовник одговори:

«У овим именима се садржи, као да је «шифрирана», историја Старог завета – основе Јеванђеља. То су имена људи који су живели у нади да ће Месија доћи на земљу. Они су веровали у Исуса Христа, Којег су објавили пророци. То је списак оних који су припремили свет да прими Спаситеља. Читајући њихова имена ви у духовном смислу долазите у додир с њима, и ако изговарате имена с пажњом и свештеним страхом, они се моле за вас, да се име Исуса Христа открије вашем срцу. Кад бисте поседовали мистичко виђење, ова имена би вам изгледала као драго камење. Кад читате Библију можда осећате да је у тој књизи написано: «Пре доласка Христа већ је пребивао Христос.» Наша душа има већу снагу него разум. То су урођени знање и способност за општење с духовним светом макар у дубини наше душе, у оној области, која се сад обично назива подсвешћу. Ако будете читали ова имена као што читате молитву она ће оживети за вас, престаће да буду мртав списак и ући ће у ваш живот. Ова имена су плач земље због изгубљеног раја и светлост наде, то је она изабрана грана, на којој је процветао небески цвет у Витлејему.»

Дама рече:

«Нисам размишљала о томе.»

Духовник је приметио:

«Требао је да знате да у Јеванђељу нема ниједне непотребне речи, јер је Јеванђеље написано Духом Светим.»

Дама упита:

«Да ли можда сваког дана да читам родослов по Матеју и по Луки зато што сам их раније пропуштала?»

Духовник одговори:

«Боље је да се руководите Уставом Цркве и правилом, које вам је благословено. Читајте, као што и читате – сваког дана по једну главу из Јеванђеља, две главе из Апостола и две катизме. Само у будуће немојте пропуштати ништа из Јеванђеља. Сматрајте да је цело Јеванђеље написано за вас, да је упућено вама и да је свака реч потребна за ваше спасење.»

Дама упита:

«А шта да радим с Исусовом молитвом?»

Духовник одговори:

«После јутарњих и вечерњих молитава Исусову молитву изговарајте по тридесет минута, а у току дана – колико можете.»

Дама упита:

«Навикла сам да јутарње и вечерње молитве читам наглас, а шта да радим с Исусовом молитвом?»

Духовник одговори:

«Ако сте сами читајте наглас, тихо и полагано, усредсређујући ум на речи молитве. А ако поред вас има некога, читајте је у себи.»

Дама рече:

«Ни дан данас немам бројанице. У нашем кругу је било уобичајено мишљење да бројанице припадају монасима као део монашке одеће и да мирјани не треба да узимају у руке бројанице, као што не треба да облаче монашку мантију.»

Духовник одговори:

«То је једна од предрасуда нашег доба. Бројанице имају за циљ да почетнике укључе у делање Исусове молитве, да га подсети на њу; оне су као звонце у руци, само немо. Осим тога, неписмен човек или човек, који је на путу, може да замени каноне и катизме одређеним бројем Исусових молитава по бројаницама. Управо древни монаси нису имали бројанице, јер су се стално молили. Молитва с призивањем имена Божијег је код њих била непрекидна, као дисање. Бројанице су се називале још и лествицом, односно лествицом која узводи човекову душу у висину, притом сваки чворих на бројаницама представља степеницу. Зато су

бројанице потребније нама, почетницима. Некада је сваки хришћанин имао бројанице, али је овај обичај почео да пада у заборав. И ако се данас појавите с бројаницама ваши познаници ће вам досађивати питањима да ли сте примили монашки постриг, а ако јесте, кад и од кога. Ако ипак желите да имате бројанице, молите се по њима код куће, а затим их скините и стављајте код икона. Али знајте да бројанице од човека захтевају молитву и да на Страшном суду могу да вас разобличе.»

Дама упита:

«Сматрате да због моје лењости ђаво може да ме ишиба мојим бројаницама?»

Духовник одговори:

«То је његова ствар. Он се за разлику од вас неће саветовати са мном. Међутим, сваки благослов и свака светиња на изванредан начин обавезују човека. Господ је рекао: “Ко је близу Мене налази се близу ватре.” Ја вам дајем бројанице на вашу молбу, а ви пазите да их не покрије прашина.»

Дама упита:

«Како да почнем да се молим?»

Духовник одговори:

«Прва молитва за мирјане је призивање Свете Тројице. Прекрстите се с речима: «Во имја Оца и Сина и Свјатаго Духа. Амин.» Затим реците: «Молитвама свјатих отаца наших, Господи Исусе Христе Боже наш, помилуј нас. Амин.» После додајте неколико речи у своје име, на пример: «Господе, научи ме да се молим», «Господе, помози ми да се молим», «Господе, даруј ми моливу». Затим читајте почетне молитве од *Царју Небесниј* до *Оче наш* и после тога без журбе изговарајте Исусову молитву трудећи се да сједините ум са сваком речју. Ако ваша мисао одлута од молитве враћајте је назад као што мајка за руку вуче кући претерано несташно дете.

Дама настави:

«Исусова молитва, као што знате, за мене није нова. Већ се бавим, тачније покушавам да се бавим њоме. Прво ми је било лако. Чудила сам се како људи могу да живе без унутрашње молитве, ако могу тако да кажем, наслађивала сам се њоме. Али онда је моја душа почела да се хлади. Сопствено срце ми је изгледало као камено дно, по којем је недавно текао поточић, а сад је почео да пресушује и нестаје. Пролазиле су читаве недеље, а ја се чак нисам ни сећала молитве. Затим сам почела поново да се молим, али су помисли, као рој пчела које зује кружиле над мојом главом. Затим су почела да настају нека чудна искушења: људи су као да су се уротили и устали против мене. Почела сам да примећујем неке апсурдне мисли, понекад нападе необјашњиве љутње. Знала сам да Исусова молитва човековој души доноси мир и спокој, а овде као да сам пробудила неке мрачне силе које живе, не знам да ли у мом срцу или ван мене и као да су ступиле у борбу са мном. Осећала сам да се ђавоље мисли мешају с мојима: на пример, идем улицом поред продавнице и одједном ми неки глас говори: “Узми камен и разбиј излог.” Питам се да ли сам нормална? Или: кад видим кола у мени се рађа жеља да изгубе контролу и да ме згазе и тада ће се све завршити, а шта ће се завршити – ни сама не схватам. Тако се догодило неколико пута. Починјала сам Исусову молитву и заборављала је или сам одустајала од ње у страху од искушења. Можда ће сад ствар кренути набоље.»

Духовник одговори:

«Изговарали сте Исусову молитву, а живели сте као паганка.»

Дама упита:

«Како то да схватим? Већ одавно сам почела да идем у цркву.»

Духовник рече:

«Да ли сте исповедали то да сте се бавили теозофијом и учествовали у спиритистичким сеансама?»

Дама је одговорила:

«Исповедила сам своје грехове, али сам теозофију сматрала трагањем за истином. А спиритистичким сеансама сам присуствовала, зато што су тамо били моји пријатељи. Озбиљан значај овим сеансама нисам придавала, али треба рећи да сам се после њих одвратно осећала. Већ сам тада интуитивно свхатила да се ту крије нека злокобна опасност.»

Духовник рече:

«Ако то нисте исповедили силе, које су говориле кроз теозофе и показивале «чуда» на спиритистичким сеансама наставиле су слободно да делују у вама. Премда сте успели да искочите из мочваре, блато које је остало на вама могло је бити очишћено само покајањем и благодаћу Божијом. Осим тога, остали сте паганка, читајући и даље белетристику и поезију, који су били ваш други живот. Зато у вашем срцу није могла да пребива Исусова молитва. Господ вам ју је дао као новообраћеној, а затим су се отвориле старе ране. Није Исусова молитва створила унутрашњи конфликт у вашем срцу, који је могао да се заврши тешким нервним потресом, већ противречности између црквеног живота и оног који сте водили.»

Дама одговори:

«Већ сам престала да читам светску литературу. А што се тиче теозофије и спиритизма, примите моју причу као исповест и опростите ми ове грехове. Сад реците од чега да почнем. Које руководство ћете ми понудити за Исусову молитву?»

Духовник рече:

«Прво ћу вам прочитати разрешну молитву, а епитимија за вас нека буде забрана читања белетристике и уопште литературе, која буди страсти или успомене на прошлост.»

Дама је прецизирала:

«У том случају реците отворено да ми забрањујете да читам сву белетристику.»

Духовник одговори:

«Ако озбиљно желите да се бавите Исусовом молитвом, онда да. Јер читање је мислено продирање у душевни свет јунака из књига и саживљавање с њима. Зато ће се, ако с осећањима Ђулијете, или леди Магбет, или Кармен, која се још нису избрисала из сећања ваше душе, почнете да изговарате име Исуса Христа, поновити прича коју сте већ доживели. Због тога вас својом забраном штитим.»

Дама упита:

«А шта да раде они чији је посао спојен с читањем и обрадом великог броја информација – да ли они треба да се одрекну Исусове молитве?»

Духовник одговори:

«Тешко да је некеме за посао потребно читање романа, осим уредника и наставника и професора књижевности. Али они читају по дужности, с другом унутрашњом поставком. А ви сте читали због страсти и кроз ове романе сте задовољавали страсне пориве сопствене душе, који су споља били заковани у вашем животу. Реализовали сте кроз њих оно што сте се стидели да чините на делу.»

Дама рече:

«Кад сам почела да читам духовну литературу светска ми је постала незанимљива. Недавно сам случајно узела књигу једног писца којег сам раније читала без даха, и шта се десило? Сад ми његове приповетке изгледају досадне и фалш. Затворила сам књигу прелиставши десетак страница.»

Духовник је примети:

«Не заборавите да се старе болести лако враћају и да чак и зарасле ране могу поново да се отворе. У сваком случају, будите опрезни.»

Дама упита:

«Коју књигу о Исусовој молитви ћете ми благословити да прочитам?»

Духовник одговори:

«“Лествицу” преподобног Јована, игумана Синајског.»

Дама рече:

«Хвала. Кад могу да дођем код вас следећи пут?»

Духовник одговори:

«Онда кад то буде потребно.»

Део 13

После извесног времена дама је дошла код духовника и рекла:

«Јован Лествичник ми је открио свет који је за мене био непознат. То је читава енциклопедија духовног живота: читајући књигу радовала сам се што сам у њој нашла решење многих питања, тачније Јованове речи су унапред одговарале на моја питања. И истовремено сам дубоко туговала, што су године мог живота прошле узалуд и ускоро ће ми бити тешко да кренем на последњи пут. Иако се трудим да одагнам успомену на белетристику, коју сам некада читала, речи једна од песама које сам заборавила одзвањају у мом срцу:

*Кад би младост знала,
Кад би старост могла.*

Желела бих да водим духовни живот и да искусим оно о чему пише Јован Лествичник. Нисам имала породицу и личим на удовицу, која никад није имала мужа. Али сад мислим да је узрок томе била моја лењост: просто сам хтела да избегнем сувишне бриге. А сад горко жалим што сам прошла поред главног: провела сам време у сновима, и чак и кад сам говорила о Богу и о духовном животу нисам схватала о чему говорим. Мој живот је почео у тренутку кад сам дошла у Цркву. Међутим, тада је мој унутрашњи живот био сакривен од мене. Јован Лествичник ми је показао пут који личи на бојно поље: ово поље је у људском срцу, али ја сам већ немоћна и стара.»

Духовник одговори:

«У вама поново говори гордост. Мислите да бисте, кад би вам било поклоњено неколико деценија живота испунили све што је написано у «Лествици». Захвалите Богу што нисте постали гори него што јесте. Главно је да сте дошли у Цркву, а у ком тренутку свог живота – ви не знате, али чак и ако је то последњи час Господ вам обећава награду за труд подједнако као и онима који су се трудили у Његовом винограду од саме **зоре.**»¹¹

Дама упита:

«Да ли говорите искрено или ме тешите?»

Духовник одговори:

«Главно је да започнете и ако вас смрт задеси на путу ка Господу, благодат Божија ће надоместити оно што недостаје. Сва вечност је пут ка Богу, који почиње овде, на земљи, у човековом срцу, и не завршава се никада.»

Дама рече:

«“Лествица” је изузетна књига.»

Духовник је појаснио:

«У њој је изложено искуство древног монаштва и она носи у себи силу благодати. Имао сам тежак период у животу, доспео сам у ситуацију, која ми је изгледала безизлазна (то је било још у свету, пре мог пострига) и тада су ми највише помогле две књиге: Псалтир и “Лествица” преподобног Јована. Кад сам је читао туга и мучна сумња су нестајали, у души би завладали мир и спокој. Прочитао бих само неколико страница ове књиге и осећао да ме Бог није оставио, да права невоља није доживети спољашње искушење, већ остати туђ Богу у видљивом благостању. Ова књига учи да су истински живот и срећа – у самом људском срцу, а остало је само услов, као футрола за живот.»

---

¹¹ Уп.: Мт. 20, 1-16.

Дама упита:

«А да ли ја могу да примим монаштво?»

Духовник одговори:

«Многи су примали монаштво пред смрт. Овде нису главно године, већ расположење духа. Али прво треба да нађете духовног руковођу, који је сам прошао овим путем и који по годинама не би био млађи од вас.»

Дама упита:

«Зар године старца имају значаја?»

Духовник одговори:

«Да би човек руководио другима у духовном животу потребно је непосредно искуство, као и обуздавање сопствених страсти. Говорити о духовном животу и осећати по благодати Божијој шта је тачно потребно за другу душу није једно исто. Потребно је време да младо вино преври.»

Дама рече:

«Док вино преври ја могу већ да умрем и да лежим у гробу.»

Духовник одговори:

«Зато сад немојте тражити саговорника, већ старца.»

Дама рече:

«Ви сте подједнако злопамтљиви као и ја.»

Духовник настави:

«Само се пазите две врсте савременог лажног старчества.»

Дама упита:

«Којих?»

Духовник одговори:

«Младостараца и старомладаца.»

Дама упита:

«А ко је од њих бољи?»

Духовник одговори:

«Знаете, требало би упитати другачије: “Ко је гори?”, јер су скоро исти. Најбоље је изабрати себи старца међу манастирским монасима, или макар човека који је имао прилике да прође манастирску школу, или, у крајњем случају, старог свештеника, искусног у духовном животу.»

Дама се замислила:

«А зар вино од времена не прокисне?»

Духовник одговори:

«А ви га пробајте на укус.»

Дама се зачудила:

«Шта то значи?»

Духовник објасни:

«Па читали сте Јована Лествичника, сетите се шта он пише. Прво треба «искусити» односно испитати старца, сазнати његово духовно усмерење, православност и искуство. Старца треба тражити с молитвом, да га Господ открије, да укаже на њега. Добро је ако се наша душа сама отвара пред старцем тако да можемо све да му испричамо, да обнажимо пред њим тајне одаје срца и сећања. Не треба у старцу тражити посебне духовне дарове – као што су прозорљивост или чудотворност, довољно је да се он моли за вас. Постоји монашка изрека: “Не тражи прозорљивог, већ тражи благочестивог.”»

Дама упита:

«А које карактерне особине су неспојиве са старчеством?»

Духовник одговори:

«Стална лаж, позерство и спољашња помпа, која разобличава страст таштине; сувишна строгост која може да сломи душу, и претерана нежност која може да је раслаби и пренесе односе са старцем на душевни ниво; спољашње хвалисаво многознање и заузетост друштвеном делатношћу; непознавање Јеванђеља и дела светих отаца и аскетике; погруженост у световна дела и овоземаљске бриге, која испуњава све време; равнодушност према унутрашњем животу сопствене духовне деце, и наравно, савети који нису у складу с духом Јеванђеља и светоотачким поукама.

Обично говоримо о обновљенчеству, о реформаторству као о црквеној појави, која се пре свега огледа у каноници и литургици. Међутим, може да постоји и монашко обновљенчество; то је живот у којем доминира спољашње, живот који није у складу с заветима монаштва, што се без обзира на то не сматра слабошћу, већ новим нормама и стилем живота.

Подношљивији недостатак је раздражљивост, али и она показује да је човек прерано узео на себе подвиг да носи тешкоће других. Међутим, понекад се старци гнеше на своју духовну децу, између осталог, с циљем да их васпитају.»

Дама упита:

«А који недостатак би у духовном оцу био нарочито штетан по мене?»

Духовник одговори:

«Кад би он уместо светих отаца цитирао светске писце или философе.»

Дама је извукла закључак:

«Чини ми се, ако се сумира све што сте рекли, испашће: “Тражите старца православног по вери и православног по животу.”»

Духовник одговори:

«У принципу се слажем с вама, али приликом решавања питања избора старца треба да се посаветујете с људима који су духовно искуснији од вас!»

Дама се поклонил:

«Дозволите да се опростим од вас монашки. Опростите и благословите.»

Део 14

После кратког времена дама је поново дошла код духовника и рекла:

«И даље читам Јована Лествичника и чини ми се да никада нећу завршити ову књигу, односно да је никад нећу оставити на страну с речима: «Изучила сам “Лествицу”, сад ми је све постало јасно.»

Духовник је посаветовао:

«Замолите Јована Лествичника да вам он помогне да пронађете духовног оца.»

Дама упита:

«А како ћу препознати да ми је преподобни указао управо на тог свештеника? Можда ће ту говорити моје сопствене емоције и представе? Ви већ знате како сам ја емотивна...»

Духовник одговори:

«Емоције и духовна осећања се разликују. Емоције не дају срцу осећање мира, њих увек прати неко нејасно узбуђење, нека несигурност, жеља да човек себе види другачијим него што заправо јесте, односно уобразиља. Ако вам на то кога да изаберете за духовног оца укажу ваше емоције, а не духовно осећање у дубини срца ћете и даље осећати немир, иако ће можда ваше расположење бити одушевљење. И још једно: духовно осећање не оставља места за сумњу у то да ће управо овај човек бити ваш духовни отац; оно вам помаже да сву наду положите на Бога и да све препустите Његовој вољи. А душевно осећање жури; оно као да говори: «Моли га да буде твој наставник што пре, овог тренутка, иначе ће бити касно.» Душевно осећање вуче и гура човека, тера га као коња бичем, а духовно осећање открива човеку ко треба да буде његов духовни отац, открива као несумњиву очигледност, али остало

препушта Промислу Божијем. Човек просто и несумњиво види да је то његов духовни отац. Слично може да се догоди после исповести, после неколико разговора кад душа осети: ако се открије овом свештенику, он ће је схватити, као што се схвата сопствена душа.»

Дама примети:

«Овде постоји извештај мистички склад.»

Духовник одговори:

«Могуће је да под овим речима подразумевате сродност душа; с тим се слажем. Али, осим тога, за наставника је неопходно искуство, које даје духовну мудрост и благодат: он треба да их стекне животом по Јеванђељу.»

Дама упита:

«А да ли постоји разлика у руковођењу мушкарцем и женом? Односно, каква је разлика у односима између старца и духовног сина и духовне кћери?»

Духовник одговори:

«За духовног сина је корисно да често посећује свог наставника и ако је могуће, да живи у његовој близини, а за духовну кћи је корисно да духовног оца посећује ретко, да се темељно припрема за сваки сусрет, да унапред размишља о питањима која жели да му постави и да се не задржава код њега више него што је потребно. Иначе може да дође до назадовања њеног духовног живота. Прво ће изгубити страхопоштовање према свом наставнику, затим ће се развити везаност и у општењу ће бити све мање духовног и све више светског. Ствар може да се заврши пристрасношћу и може да дође до хистеричне љубоморе. Зато у односима између духовне кћери и наставника постоји одређена опасност, која се може смањити уз помоћ контролисања сопствених мисли и осећања, као и тиме што се без нужде неће ступати с њим у разговор. Бити у близини духовног оца значи сећати се његових речи, испуњавати оно што он благослови, а не гледати стално на његово лице уоквирено брадом.»

Дама примети:

«Имам преко шездесет година, зато су ваше бојазни сувишне.»

Духовник се није сложио:

«Као прво, кад сам одговарао на ваше питање уопште нисам имао у виду лично вас. Као друго, узраст «преко шездесет година» се односи на ваше тело, а не на душу, у којој се протичањем времена страсти не умиру, већ само почињу да се испољавају на други начин.»

Дама се сложила:

«У праву сте, женска душа остаје иста и зато је обавезан атрибут жене огледало. Чак и кад се спрема код духовника она ће се прво погледати у огледалу са свих страна.»

Затим настави:

«Послушала сам ваш савет и поразговарала с једним јеромонахом, који је некад у младости живео у манастиру. Хтела сам да му поставим неколико питања о духовном животу, али он као да није схватио шта сам хтела и уместо одговора почео је с некаквом злобом да осуђује своју сабраћу. Имала сам осећај да се налазим поред човека који болује од епилепсије, и да сваког тренутка може да добије напад. Почела сам да му се супротстављам и да га убеђујем да греша. Али он је одједном избечио очи на мене и повикао неким женским фалсетом, који је личио на цичање: “Послали су те код мене!” Прво што ми је пало на памет је било да ће ме ударити. Нисам знала шта да радим, да ли да бежим или да га умирујем. На моју срећу, позван је на неку потребу. Кратко сам се помолила и крадомице изашла из храма плашећи се да ме не позове и не заустави. Жена која је продавала свеће изашла је за мном у двориште и рекла: “Не примајте то блиско к срцу. У младости се оклизнуо на леду, повредио је главу и добио потрес мозга. Он има сличне нервне нападе, понекад они дуго трају, а понекад престају одмах. Можда му се променило расположење и да се можда вратите?” Одговорила сам: «Нека га друга посетитељка затекне у добром расположењу, а ја сам већ добила одговор и журим кући.»

Духовник рече:

«Монаштво није просто осамљеност, већ тешка борба с невидљивим силама. Монах стално носи на себи огромну тежину. У стара времена витезови су облачили панцир од металних прстенова или гвоздени оклоп преко кошуље. Савремени човек тешко да би могао да подигне овакву одећу, али је и витезовима била потребна претходна припрема, којом су се бавили од самог детињства. Монашка одећа личи на тешке витешку ратну опрему. Она штити монаха у његовој невидљивој духовној борби, али под њеном тежином може да се сломи човек, који је неискусан, слаб и необучен монашком умећу. Монах искуство углавном стиче кроз послушање према свом старцу. Непослушан монах има помрачену душу и његове страсти се не смањују, већ појачавају. Зато код њега долази до извесног избијања млаза унутрашњег муља, с чим сте се ви срели.»

Међутим, постоји још једна опасност. У 20. веку нагло је порастао број душевних болесника. Притом је лудило стекло нове, разводњене облике. Оно се испољава спорадично, и људи дуго времена не могу да схвате да имају посла с душевним болесником. Ако такав човек прими монаштво, његова болест не само да се не смањује, већ се и погоршава. Духовна борба му постаје неиздржива. Ово стање може да пређе у демонску превару, која се на светоотачком језику назива прелест, или ће се претворити у очигледно безумље, или ће пак остати хронична болест, која се час крије, час испољава. Ако се човек у таквом стању прихвати да руководи другима, тежина постаје још већа и што је најстрашније, његово ненормално психичко стање се урезује у душе његове деце, као да у њих продире невидљиви микроб безумља. Често душевно болестан човек не схвата своје стање, а пошто су психички подвизи скоро увек повезани с гордошћу, он радо прихвата да руководи другима. Душевна болест мора да изазове самилост, али о озбиљном духовном руковођењу овде не може бити ни речи. То је исто што и лећи на операцију под нож пијаног хирурга.»

Дама упита:

«А зашто се таквим људима дозвољава да буду духовне руковође?»

Духовник одговори:

«Њима нико није дао благослов да буду духовне руковође. Они самовољно узимају на себе овај подвиг, не питајући никога. Нажалост, код нас се избрисала разлика између свештеника и старца и многи свештеници мисле да је довољна јерејска хиротонија да би могли да наступају у улози старца.»

Дама рече:

«Захваљујем вам се на разговору. Реците ми на растанку нешто о Исусовој молитви.»

Духовник одговори:

«Важан је сам однос према Исусовој молитви, ако могу тако да кажем, ваша психолошка поставка. Да бисте стекли Исусову молитву треба да научите да је сматрате главним послем у свом животу, а остало – другостепеним, што су стари монаси називали помоћним послем. Ако Исусову молитву ставите на друго место, које јој не доликује, зваћете, али нећете бити услышени. На људском језику не постоје лепше речи него што је име Исуса Христа. Зато бављење чак и најнеопходнијим и најхитнијим послем сматрајте губитком и трудите се да сам посао спојите с Исусовом молитвом. Мој старац ми је говорио да је читање књига светих отаца испод Исусове молитве. Посебно у прво време, кад се навикавате на молитву, трудите се да углавном читате књиге о молитви, на пример **Исихија презвитера**⁵⁴ или **Григорија Синаита**⁵⁵. И њих читајте умерено, док не пожелите да се молити. Онда мирно одложите књигу и запите на молитву. Кад она почне да пресушује можете или да је преведете на вољну **молитву**¹² или пак да наставите да читате поуке светог оца.»

Дама рече:

¹² Аутор има у виду два стања. Прво је кад човек осећа јаку жељу за молитвом, кад се моли лако, са жељом, уз помоћ благодати. Друго је кад је за молитву потребна самопринуда. Овакву молитву отац Рафаил овде назива «вољном».

«Ако сам вас добро схватила, за Исусову молитву се треба оградити од спољашњих утисака, не дотицати старе ране, одагнавати помисли, као што сам једном, сећам се, у викендици своје другарице која се налазила у шуми, цело вече лепезом терала комарце. Пре почетка молитве треба од Бога тражити благослов за молитву и човек треба да се труди да је изговара, нарочито име Исуса Христа, са свештеним страхом.»

Духовник одговори:

«Не одређујте рокове кад по вашем мишљењу можете да постигнете успех у Исусовој молитви, већ реците себи да сте ради Господа спремни да се целог живота трудите у њој у наде да ће вам је Бог даровати макар пред смрт. А сад наставите да тражите наставника, који би, осим других потребних особина, имао још и седу браду.»

Дама рече:

«Пре неколико година сам свраћала у **Дидубијску цркву**⁵⁶ да чујем макар неколико речи од митрополита **Мелхиседека**⁵⁷. Он је био врло паметан човек и прост у обраћању. Међутим, кад је изабран за патријарха овакви сусрети су постали немогући. Али, опростите, што сам вас задржала на прагу.»

Духовник заврши разговор:

«Наставите да тражите старца. Можда се он крије од света, али ће вам га ваше срце открити. Желим вам успеха.»

Део 15

Неколико дана касније дама дође код духовника и поче да се жали да ју је поново задесила невоља. У цркви је чула за једног протојереја, који проповеда о духовном хришћанству и прича о разним чудима, која су се десила у његовом животу. Даму је овај човек заинтересовао и премда је некадашње теозофско искуство створило у њој отпор према натприродним феноменима помислила је да и у самом хришћанству постоје појаве духовних сила и откровења невидљивог света. Ево њене приче.

«Можда овај свештеник поседује посебне харизме и било би ми криво да прођем поред човека обдареног духовним даровима који живи поред нас, помислих. И отишла сам у цркву у којој је он служио. Литургија се већ завршила, али се народ дуго није разилазио. Људи су окупивши се у групе о нечему живо разговарали. Колико сам схватила, овде се говорило о новом чуду. На леђима неког дечака су се појавила слова непознате азбуке иако су неки подозревали да је то просто осип. Свештеник се спремао да фотографише дететова леђа, па да фотографије показује парохијанима. Али је, изгледа мајка протестовала рекавши да се прехладио и да фотографисање треба одложити док не оздрави.»

Напоследку, људи изађоше из храма и ја замолих свештеника да ми поклони неколико минута. Он ме је прво питао ко сам, одакле сам и у коју цркву идем. Кад сам почела да му одговарам, он се тужно осмехнуо и погледао ме сажаљиво. Затим је рекао: «Наравно, добро је што идете у храм, али морам вам рећи да су људи чија сте имена навели спољашњи хришћани. Њима се чини да схватају Јеванђеље, али они заправо виде само његову љуштуру.» Одлучила сам да га питам за Исусову молитву. Он одговори: “То је посао монаха,” и одмах ме је прешавши на другу тему упитао какве снове сањам.

Одговорила сам да нисам покушавала да запамтим или запишем своје снове и да их обично истог јутра заборављам. Свештеник рече: “А да се не сећате какав сан сте сањали ноћас? Јер нисте ви случајно дошли код мене.” Одговорила сам да сам свашта сањала: сећам се лица мојих познаника, као да се некуда спремам. Он упита: “А који су то познаници?” Одговорила сам да су то моји пријатељи из младости, а једна је свадљива комшиница. Свештеник рече: “Сад је све јасно. У обличју пријатеља јавили су вам се Анђели; пут на који сте се спремали је ваш долазак овамо; свадљива комшиница је нечиста сила која вас је задржавала, а касније ће у вашем срцу сејати сумњу.”

Он настави: “Ваши претходни оци и наставници мисле да су откровења била у прошлости, а у ствари живо пророчанство и запањујућа откровења постоје и данас. Она бивају како у сну тако и на јави.” Постало ми је непријатно, помислила сам: “Зар ћу ја сањати сличне снове и имати виђења?” Обратила сам пажњу на то да је у току разговора цитирао Свето Писмо као да је специјално напамет научио одређена места. Затим је почео да прича како су кад је обављао тајну јелеосвећења за време Великог поста неки парохијани, који су стајали у дворишту видели бели пламен испод куполе. И он чува уље које је тада освештано, разблажује га маслиновим уљем и даје људима. Покушала сам да променим тему разговора и поставила сам неколико питања која се тичу унутрашњег живота. Он одговори: “Имам духовна чеда – мајку и кћерку које поседују пророчки дух. Упознаћу вас с њима, оне ће се помолити па ће вам рећи шта треба да радите.” Аудијенција се завршила и захвалила сам му се за то што ми је, иако толико заузет, поклатио толико времена. Он је рекао: “Причекајте.” Изнео је флашицу уља, дао ми је и рекао: “Пијте га по капљицу. А ако се разболите, можете опрезно да се масирате њиме. Неки моји парохијани више воле да стављају флашицу као облогу, не отварајући је, на болесно место...”»

На томе се прича огорчене даме завршила.

Део 16

Два дана касније дама је, помало узнемирана, дошла код духовника и рекла:

«Оне вечери кад сам била код вас, код мене је дошао непознати туђиноватељ у монашкој одећи. Ушавши у собу, без журбе је извадио из џепа дебелу свеску, потражио нешто у њој и упитао како се зovem. Затим се уверивши се да сам ја управо она коју тражи, туђиноватељ окренуо према иконама и отпевао пријатним тенором Божићни тропар и псалам *Благословљу Господа на всјакоје времја*¹³, притом је рукама махао као диригент. Затим је начинио три метаније пред иконама и обраћајући ми се изговорио с шармантним осмехом: «Било вам по вољи или не, примите Христа ради.»

Понудила сам га да седне, ставила сам да се кува чај, и започели смо разговор. Почео је да ми прича да у планини која се налази на граници између Грузије и Јерменије, постоји подземни манастир и тамо живе двадесет четири старца, који се моле даноноћно. Они имају цркву у пећини. Ови старци су отишли у подземље за време прогона после револуције; брада им је до пода, а коса испод појаса. Кад људи пролазе овим местом, чују појање испод земље, а не могу да схвате о чему се ради. Овим старцима он вози восак за свеће, одећу и храну и они само њега пуштају да дође код њих. Ти старци ће пред крај света бити узети на небо и за кога се они помоле, биће спасен. О њима је написано у Апокалипси. Затим је туђиноватељ упитао да ли желим да им некако помогнем. Рекла сам туђиноватељу: «Немам новца, али ћу вам дати оно што сам сачувала од родитеља и нисам продала чак ни кад сам гладовала – бурму моје мајке и златан сат мог оца.»

О себи је туђиноватељ испричао да је био истеран из манастира за истину и није знао куда да иде, али се испред њега појавила светлост и одвела га до пећине, код стараца. Кад је сазнао да се занимам за Исусову молитву, обрадовао се и рекао је да обавезно треба да примим монаштво и да ће ми старци преко њега дати схиму. Затим је рекао да ће ми открити другу тајну: недалеко од пећине стараца налази се сличан пештерски, али сад већ женски манастир. У њега примају после великих искушења, али ако он замоли, брзо ће ме примити у ову обитељ. Само што треба да продам стан у граду, затим да купим кућицу у јерменском селу, недалеко од тог места, а остале паре да дам преко њега као прилог за манастир. Затим је туђиноватељ отишао упозоривши ме да никоме то не причам, иначе нећу видети лица стараца и обећао је да ће ускоро доћи по одговор.»

---

¹³ Пс. 33.

Дама је наставила:

«Зачудило ме је што је тако добро упознат с црквеним животом: набројао је имена свих руских јерарха, зна ко и где служи у Тбилисију, и притом је уверавао да су осим неколико људи сви пристали да буду агенти и примили број 666 – његов знак на чело и врат. Овај број није могуће видети, али ако се чело отаре светом водицом, он ће се одмах открити. Зато се свештеници на молебану труде да кропе народ, а не себе. Затим је туђиноватељ рекао да се не сме ићи у храмове у којима се помиње влада. «Како ћу онда да се причешћујем?» упитах. Туђиноватељ је одговорио да је он јеромонах и да служи у манастиру у који има намеру да ме одведе, као и да посећује благочестиве мирјане и служи Литургију код њих код куће.»

Дама је причала:

«Овај туђиноватељ је говорио тако убедљиво, а затим је отворивши књигу, читао предсказања старца и ја сам му поверовала. Међутим, кад је отишао, обузео ме је немир. Имала сам осећај да су у моју кућу дошли Цигани и да су правили неке своје покусе. Мучила сам се два дана и на крају сам одлучила да вас замолим за савет. Сад сам, кад сам дошла код вас, осетила да сам преварена као глупо дете.»

Духовник уздахну:

У пословици се каже: «Кола мудрости, двоја лудости.» Овај човек је, како сам чуо, стварно истеран из манастира и на томе су се завршили његови монашки подвизи. Већ је неколико верница убедио да продају своје куће, да се преселе у село, дају му новац и чекају да их одведе до пећине у којој живе старци и где ће касније бити примљене у женски манастир. Неке од њих и данас тамо седе, где су се настаниле, друге су се расуле по свету, грдећи овог приповедача, а више себе због тога што су му поклониле поверење. Немојте туговати због изгубљених ствари. Ваше сећање на родитеље се чува у вашем срцу, а не на руци као сат и прстен. Ако овај човек дође код вас, не отварајући врата реците му: «Немам благослов да пређем у пештерску лавру,» и видећете како ће брзо побећи.»

Дама рече:

«Кад би ми вратио прстен и сат била бих спремна да му плаћам сваког месеца одређену суму од своје пензије.»

Духовник се насмеја:

«Видим да волите шале. А сад мирно идите својој кући и будите задовољни што је још увек ваша.»

Део 17

После неколико дана дама је дошла код духовника и рекла:

«Причали су ми за једног јеромонаха да је светог живота и да се бави Исусовом молитвом. Одлучила сам да се упознам с њим по сваку цену. Захваљујући помоћи наших заједничких познаника пустили су ме да уђем код њега. Кад смо ушли он је седео на кревету с дугачким бројаницама у рукама. Угледавши нас устао је, поклатио ми се до земље и пао на под. Узвикнух: “Шта радите оче, устаните!” Он одговори: “Нећу устати док ме ти сама не подигнеш.” Замрла сам и тако сам стајала. Моје сапутнице су са страхопоштовањем гледале монаха, који је лежао на поду. То је трајало две или три минуте. На крају сам одлучила да се правим као да га подижем, и он тада устаде, погледа ме с радосним осмехом и рече: “Благословен је ваш долазак.”

Посадио ме је на столицу, која се налазила у његовој келији и почео је да прича поучне догађаје из свог живота називајући себе «последњим грешником», «проклетим», «неваљалим слугом» и чак таквим речима, које ми није баш zgodно да поновим. Рекао је да сад ретко излази из куће, јер болује, и замолио је да ставим своје руке на његову главу ради исцељења. Зачуђено сам га погледала. Он ми тада приђе, седе на под, узме моје руке и стави на своје чело, притом се тако радосно осмехивао као да сам му дала необично пријатан поклон. Два осећања

су настала у мојој души: чуђење његовом смирењу и некаква смутња, као кад ме у младости нису звали племкињом, кћерком официра, већ војвоткињом и ја сам се осећала као самозванка, иако нисам тражила ову титулу. У принципу осећала сам некакву топлину од нашег разговора. На расстанку сам замолила за благослов. Он ме је благословио, а затим ми је неочекивано пољубио руку. Помислила сам: у младости су ми руку целивали официри, и то већином кад ми је рука била у рукавици. То је било опште прихваћено и разумљиво. А зашто сад свештеник да ми љуби руку? Могуће је да се он подвизава неким посебним подвигом, који ја не могу да схватим. Ако чак има такав благослов, ја не желим да будем у улози авана у којем он туче гордост. Можда ми показује пример како се треба смиравати, али мало је вероватно да ћу дочекивати комшиницу, која је свратила код мене метанијом. Све је то лепо, само није за мене, помислила сам.»

Део 18

Дама је дошла након два месеца у добром расположењу и рекла:

«Не могу да не поделим с вама своју радост.»

Духовник одговори:

«Радо ћу је поделити с вама.»

Дама рече:

«Испричаћу вам, не оптерећујући вас детаљима. Као прво, нашла сам у свом сандуку теозофску литературу, која је остала од давнина, између осталог часопис «Ребус», који су издавали спиритисти. Неколико дана сам овим књигама ложила пећ у соби. И одједном је код мене свратила познаница коју нисам видела већ дуги низ година, стара теозофка и замолила је да јој, ако се код мене сачувала теозофска литература, поклоним све ово папирно ђубре. Одговорила сам да теозофских књига у мојој кући нема. Теозофка ме је погледала и одједном рекла као да је сам ђаво научио: “Извршили сте огњено чишћење свог стана?” Ништа нисам одговорила: ових књига код мене стварно више није било.

А сад о нечем другом, важнијем. Почела сам да разговарам са свештеником из наше цркве, протојерејем Николајем о својим духовним трагањима и он ми је рекао: «У Тбилисију живи игуманија манастира, који је затворен тридесетих година. Она је духовно искусна особа и мислим да вам је управо она потребна. Још док је била дете мајка ју је довела у манастир и с тридесет година већ је постала игуманија. Сад служи тако што чита и пева за певницом у гробљанској цркви. Идите код ње и реците, ако то буде потребно, да сам вас ја упутио.» Игуманија ме је прихватила као да је чекала и одмах сам осетила духовну блискост с њом. Одлучила сам да ми она помаже у мом унутрашњем животу, а исповедаћу се код оца Николаја.»

Духовник одговори:

«Како ми то није раније пало на памет! Ја познајем ту игуманију. Она се бави Исусовом молитвом, а живи скромно с једном од својих послушница и труди се да се сакрије од света.»

Дама упита:

«А да ли могу понекад да долазим код вас?»

Духовник одговори:

«Можете, али ако не буде посебних разлога боље је да узимате благослов од своје духовне мајке.»

Дама упита:

«Да ли мислите да се овим ограничењем избавите од мене или се у души не радујете нарочито мом избору.»

Духовник одговори:

«Стварно ћу се радовати за вас кад будем сазнао да сте већ спасени. А наш земаљски живот је време искушења. Желим вам срећан, хтео сам да кажем спасоносан духовни пут. Пренесите игуманији поздрав од мене и молбу да се за мене помоли.»

Десет година касније

Део 1

Прошло је преко десет година. Једном је код духовника на врата покуцао непознат човек од шездесетак година. Био је онижег раста, бледог, префињеног лица. Прво што нам је падало у очи био је дебео и дугачак шал којим је био обавијен његов врат; чинило се да је испод овог шала као печурка испод земље израсла глава. Имао је чудан израз лица: тужне очи и танке усне, помало повијене у саркастичком осмеху, који као да је био залепљен за његово лице. Тихим, али јасним гласом је рекао:

«Код вас ме је послала Викторија.»

Духовник га погледа зачуђено и упита:

«Како то, па она је умрла пре неколико година?»

Незнанац објасни:

«За живота је хтела да се упознам с вама, али сам ја закаснио да испуним њену молбу.»

Духовник рече:

«Драго ми је да видим Викторијине пријатеље, уђите, молим вас и реците о чему се ради.»

Гост поче:

«Ја сам наследни философ. Мој деда и отац су се озбиљно бавили проблемима теозофије. Васпитан сам у том духу; за мене је теозофија истина и кад бих имао децу потрудио бих се да им предам духовну штафету, коју у току неколико генерација носи мој род. Међутим, нажалост, он ће се завршити са мном. Некада је Викторија учествовала у нашем теозофском кружоку, али је касније прекинула односе с нама и почела је да говори да је теозофија луциферијанство, које је позвано да изврши задатак окултних сила – да направи религиозни хаос под маском уједињења религија, а затим укине религије осим једне – служења сатани. Говорила је да је то слично вештачкој анархији која рашчишћава пут деспотизму. Још је говорила да је једина истина – православно учење. Ми не одбацујемо Цркву, понекад идемо у храм, али не апсолутизујемо ниједну религију. Сматрамо да једно учење у нечему допуњава друга. То су дијаманти, расути у песку, а ми се бавимо тиме што тражимо такве дијаманте у свим религијама, као зрнца истине и одвајамо их од земље – од каснијих нанетих слојева и сујеверја. И ја сам својевремено покушао да проучавам философију и дошао сам до уверења да је философија интелектуална религија и исто такво трагање за истином. Викторија ме је молила да се упознам с вама, али морам признати да сам био уверен у то да православни свештеник не може ништа да ми да, а оно што ће ми рећи, биће одавно познати шаблон. Ја и сад сматрам да историју религије и философије познајем боље него ви и да ће ваше речи, ако ступите у полемику са мном, личити на набубане дечје фразе. Међутим, сигурно се питате зашто сам онда дошао код вас. Ни сам до краја то не схватам, али ћу покушати да објасним.

Изгубио сам све своје рођаке и пријатеље, они су отишли из овог света, као да су ме оставили самог у снежној пустињи. Кад је Викторија умрла осетио сам да је нестао човек који ми је близак, чију духовну топлину сам осећао иако су се наши путеви разишли. Кад сам пратио њен ковчег до гробља, било је лоше време, лила је киша и ноге су ми упадале у блато, помислио сам: “Зашто ли идем, па Викторије нема у ковчегу, тамо је само оно што било њено тело – опна, љуска, земља, која ће кроз неколико дана постати прљавије од оне која је под мојим ногама. Шта тражим идући за ковчегом?” То је исто као кад бих ишао, обнаживши главу, за сандуком или завежљајем у који је спакована прљава одећа... Па ипак, стајао сам и гледао, како се ковчег с њеним телом спушао у гроб и говорио: “Збогом, Викторија!”

А пре годину дана је умро и мој последњи друг, остао сам сам. Књиге и даље гутам, не само теозофију и философију, већ и белетристику. Зашто? Да нађем истину? Сад мислим: да

бих се заборавио, да бих отишао из овог света који ми је туђ. Али кад оставим књиге по страни, осећам се као после пијанке – усамљен и разбијен. Теорија реинкарнације – метемпсихоза⁵⁸ изгледа ми логично, али не даје мојој души ни мир, ни успокојење. Јер, ако се негде поново родим – у европској престоници или на обалама Амазона, то нећу бити ја, већ неки други човек. Шта ме брига за тог човека; зашто треба да се родим у будућности, а не у прошлости, на пример у Вавилонији? Јер ако је свет само уобразиља Апсолута, онда је и време илузорно. У књигама могу да нађем заборав, али не и утеху.

Зашто сам дошао код вас? Не зато да разрешим нека метафизичка питања, имам читаву библиотеку, коју ми је отац оставио. Дошао сам зато што ми је у овом свету хладно и разговарајући с вама истовремено с подсмехом гледам самог себе: да нисам скренуо од старости? Ми теозофи кажемо да је истина изнад свега; али зар истина може бити хладна и равнодушна према човеку? Знања, према којима сам тежио називајући их древном мудрошћу, су попут звезда расутих по ноћном небу – то су хладне ватре или леденице које светлуцају. Међу њима се губи људски разум, њихова светлост не може да загреје душу, оне очаравају поглед, али ништа не говоре срцу.

Код вас сам дошао пре свега да бих испунио Викторијину молбу. Имам осећај као да ћу јој дати неки поклон испунивши њену жељу. Али, знам да се она оваплотила у друго тело: сад је она дете, можда је шестогодишња девојчица или чак и дечак, који се не сећа свог претходног живота. Због нечега мисао да она може да се оваплоти у мушкарца изазива у мени осећање страха и одвратности. А теозофи сматрају да душа може да се оваплоти не само у људским телима, већ и другим бићима. Значи, она је заувек изгубљена за мене у космичком бездану смрти и рађања – у овом вечном вртлогу. Међутим, упркос мом разуму неки тајни глас ми говори да је њена душа жива и зато се молим за њу...

Други разлог због којег сам дошао јесте нека фикс-идеја, тј. жеља да вам кажем да сам веома усамљен. Чини ми се да сам пре смрти избачен из овог живота у црн, хладан и бесконачан простор космоса.»

Духовник примети:

«Од самог почетка сте ме упозорили да не треба да вам се противим, зато ми преостаје само да вас слушам ћутећи.»

Гост поново упита:

«И то је све?»

Духовник одговори:

«Не. Ја сам се ћутке молио за вас док сте говорили, али то је језик који ви не можете да чујете.»

Гост рече:

«Ма како чудно то било, учинили сте најбоље што сте могли. Осетио сам да имам поверења у вас. Мада знам да сам интелектуално много надмоћнији од вас, у општењу с вама нешто се променило у мом срцу и спреман сам да вас питам зашто сам несрећан. Понекад ми овај живот изгледа као маскарада у којој преда мном глуматају некакве моловане маске. А понекад ми се чини да су људи статуе које су оживеле, које ходају, говоре, поздрављају се, свађају, али у њима нема душе, већ је само мермер.

Духовник одговори:

«Управо сте изволили да кажете, извините за овакав архаички обрт у говору, да се у општењу са мном променило нешто у вашем срцу. А ко сам ја? Грешан човек, који вам је за то време желео добро и молио Бога да вам помогне. Запамтите реч «општење». Људска личност је дубља од књига и знања, а хришћанство је општење с Богом као највишом Личношћу. Управо овог општења вас је лишила теозофија, која вас је приморала да тражите неке непознате истине као што су алхемичари узалудно тражили «филозофски камен», који претвара метале у злато. Хтели сте да нађете неку истину, тајну, која личи на талисман и заборавили сте да је истина живи Бог, жива Личност. Од Бога се ништа не може ишчупати,

узети силом сопственог ума, али Он ће све дати због Своје љубави. За вас је Бог ваша сопствена мисао која лута, ма у какву одећу да се заодева. Зато сте се ви говорећи о ширини теозофских погледа затворили у самог себе и забављали ватрометом мисли и речи, својих и туђих. Али ватромет се завршава и наступа мрак. Пагани су били искушавани знањем; теозофи кажу: “Немој веровати, већ знај.”

Истина није кула, која се може подићи од земље до неба. Истина је зрак љубави, који струји с неба на земљу. Пагани су створили блиставе философске системе, а касније философске школе су само препевани античких мудраца, али за њих је Бог био хладна апстракција. Сами пагани су осећали да философија не може да открије тајне бића и да каже човеку ко је он. Зато су се трудили да допуне философију мистеријама: разочаравши се у логику, они су тежили ка стицању истине кроз **екстазу**,⁵⁹ а разочаравши се у екстатичку, у којој се мисао не просветљује већ помрачује, поново су се обраћали логици. Теозофија је рецидив паганства, и као паганство она спаја у себи философију и **мистерију**⁶⁰. Философија тежи ка знању, а мистерија ка стању, али ни у једном, ни у другом случају нема општења с Богом – с Љубављу, с Богом – Највишом Лепотом, с Богом – Духом и Истином, оног општења, које оживљује човеково срце. Остали сте са својим знањима као с гомилом камења које је нађено на различитим местима и донето у ваше двориште. Сад гледате ову камену башту у којој ништа не расте и питате се: у чему је ствар, па ја сам се толико трудио? Само у општењу с човеком можете да осетите топлину људске љубави, коју вам неће дати никакве књиге. Само у општењу с Богом можете да угледате животворну светлост Божанске Љубави, која ће вам открити вас самог и показати где је пут и истина.

Духовник закључи:

«Теозофија вам је одузела осећај сопствене личности и дар да волите.»

Гост рече:

«Пажљиво сам вас слушао, и ма како чудно било, нисам желео да вам противречим. Напротив, желим да budete у праву, али с вашим последњим речима не могу да се сложим. Осећам се као јединствено мислеће биће, значи, као личност. Представља ми задовољство да помогнем човеку, рецимо, да дам милостињу просјаку, дакле, нисам лишен способности да волим. На пример, дубоко ме погађа смрт мојих ближњих.»

Духовник упита:

«Реците ми, ко сте ви?»

Гост одговори:

«Ако вам је угодно да знате моје име, ја сам Никита Љвов.»

Духовник је објаснио:

«Питам вас нешто друго. Говорили сте да сте свесни себе као личности, али теозофија, ако се не варам, учи о томе да човек има неколико тела и све су то у ствари само љуспе, које немају с њим **онтолошко**⁶¹ јединство, а оно што је реално у њему, што је заиста он сам, јесте **атман**⁶² – дух без особина, истоветан безличном, апсолутном духу – браману. Он нема ни особина, ни **предиката**,⁶³ за њега се чак не може рећи ни да ли постоји. То је истовремено нешто и ништа. Он нема директне везе с оним што човек осећа, с тим како он мисли – с његовом менталном равни. Он је изнад космичког и мисленог битија. Атман је браман, који се игра множине. За брамана се може рећи само једно: да је он истоветан с браманом, односно самим собом, а све остало је условно. Сад реците: а где је ваша личност? Што се тиче љубави човек не може да воли апстракцију без особина, већ само конкретну, реалну личност. А шта су за вас други људи? Да ли је то исти овај дух, скривен љуспама материјалних, етерских и других тела? Да ли сте видели ватру, рецимо упаљене свеће, која се одражава у неколико огледала? Да ли нешто слично представља човеков атман у односу на брамана. Кога онда можете да волите?»

Гост одговори:

«Иако могу да начиним неколико исправки и опаски, оне имају другостепени значај; углавном је све заиста тако. Па ипак волим, а можда је то носталгија за неком пређашном љубављу.»

Духовник рече:

«Зато што је ваша личност шира од философских идеја. Истина даје човеку осећање радости. Ви сте несрећни, значи, нисте нашли истину. Истина носи у себи душевни мир и спокој, а ви сте у сталном немиру. Она човека чини слободним, а ви осећате да сте у земаљском животу као закључани у тамницу. Истина даје пуноту живота, а судећи по вашим речима ви сте усамљени, односно осећате зјапећу празнину свог бића. Ваше срце је гладно Бога, не бога Платона⁶⁴ и Спинозе⁶⁵, већ живог Бога, Који вас воли. Ви у себи, а да сами тога нисте свесни или плашећи се да себи то признате, чезнете за Црквом, која сједињује људе, спаја живе и мртве.»

Гост рече:

«Морам да признам да ме плаши и одбија мисао да нема личне бесмртности. Не могу с тим да се помирим. Желим да видим људе, који су ми били блиски на земљи, а не неке вукодлаке који су попримили друго тело. То ме теши подједнако мало ка бајке материјалиста о томе да од људског праха, који се помешао са земљом, може поново да се роди неко тело. Они живот виде као структуру атома и молекула, који су постали ћелије; код нас је структура неких енергетских елемената, дарми⁶⁶, потчињених закону карме⁶⁷. У принципу, теозофи на различите начине објашњавају однос између атмана и дарми. Нека метемпсихоза изгледа мом разуму као логички основан систем, али моја душа се с њом не слаже; ја желим да останем оно што јесам, а не да се после смрти претворим у раџу⁶⁸ или у његовог слона. Желим да видим људе који су отишли из овог света онаквима какве сам их знао, други ће ми бити туђи и у колу реинкарнације⁶⁹ остаћу усамљени путник.»

Духовник одговори:

«Мислим да је мисао о вечном губитку ближњих и о различитом браману у којем све треба да нестане без остатка убеђење, које је сазрело у вашој подсвести да је метемпсихоза бесмислица, неки перпетуум-мобиле⁷⁰ који се никад неће зауставити. Ова мрачна философија треба да доведе до логичког закључка о томе да је апсолут изгубио ум, да је пао у сенилност и игра се световима као дете луткама и као дете се поистовећује с њима. Какву мудрост вам је дала теозофија? Она није открила ни узрок ни циљ битија, већ је само покушала да објасни у категоријама људског разума видљиву фантазмагорију земаљског живота. Погледајте, теозофија ништа не говори о Богу, а ако и говори, Он наступа у виду некакве безличне силе, потенције битија без својстава. Мудрост теозофије је само негативан одговор на сва метафизичка питања. Шта је личност? Ње нема. Постоји само атман, који мења своје маске. У чему је циљ битија? Нема га. Шта називамо животом? Представу између две паузе. У чему је почетак и крај битија? Њих нема, као што нема почетка ни краја у затвореном кругу. У суштини, питање о Божанству теозофија је заменила причама о космичким духовима. Бол је сигнал болести. Ваша нема чежња је бол подсвести, која вам шаље сигнале о томе да сте на лажном путу.»

Гост рече:

«Ставићу вам малу примедбу. Говорили сте о томе да је пагански свет имао, као сурогат истине, философију и мистерије и да у једном и у другом случају човек није могао да се ишчупа из затворених граница своје тварне ограничености, да су логика и екстаза гносеолошки ћорсокаци⁷¹, да је то супротстављање хладне фиксације својих мисли и интелектуалне опијености, одрицање од разума и његова замена баханалијама осећања. Међутим, хтео бих да вам кажем да сама философија уопште није хладно постројење апстрактних система у којима силогизми⁷² играју улогу књиговодствених рачунала или компјутера. У философији је присутан елемент надахнућа. Философ, који прави своје системе осећа, као и песник, дрхтај стваралаштва, он осећа експлозије интелектуалне светлости, а

понекад медијумска стања, као да његову руку покреће друга сила. Исто тако у мистерији човек не само да осећа своје емоције и доживљаје, не само своју подсвест која је изгубила кочнице, већ осећа да је укључен у поље неких непознатих сила.»

Духовник одговори:

«Нисам могао то одмах да кажем. Ви сте у извесном смислу предосетили моју мисао. Човек има посла са силама сопствене душе, али у одређеним стањима у душу упадају друга, непозната бића. Међутим, ово није општење, то је духовна агресија. Од општења с Богом срце оживљује, а овде дубина срца чак и у екстази остаје хладна и мртва. Страст пали, али не загрева. Силе које сте поменули називају се демонским светом. Сократ је признавао да с њим повремено разговара демон – неки дух, који му је дат. У баханалијама виђења демонског света долазило је до степена визионерства. Древно паганство и савремено паганство, које се назива теозофија јесте демонопоклоњење.»

Гост упита:

«У чему видите објашњење привлачности теозофије? Наступање индијског теозофа **Вивекананде**⁷³ на Конгресу религија у **Чикагу**⁷⁴, утемељило је тријумф теозофије у земљама Америке и Европе. Не говорим само о званичној припадности теозофским савезима и кружоцима, него и о самом духу теозофије, који је почео да продира у свест интелигенције већ крајем 19. века.»

Духовник је истакао:

«Привлачна сила теозофије је привлачна сила греха.»

Гост је изразио недоумицу:

«Не схватам вас баш у потпуности. Могао бих да задовољим своје страсти и да грешим на врло прост начин, не прибегавајући теозофији.»

Духовник је одговорио:

«Теозофија учењем о илузорности света скида морална ограничења и осим тога, она позива на религиозно стваралаштво, што оставља место страстима и гордости ума.»

Гост се није сложио:

«Чини ми се да поистовећујете теозофију и **адвајта-јогу**⁷⁵ и **тантризам**⁷⁶. Међутим, теозофија тражи истину у свим религијама.»

Духовник одговори:

«Проучавање религија је приручник за основну школу, а затим се, на вишим степенима теозофија слива с адвајта-јогом и тантризмом.»

Гост рече:

«Биће тачније ако се каже да су ови системи подземне воде, које хране «ботаничку башту» теозофије с њеним разноврсним биљкама. Међутим, теозофија није систем, већ посебан гностички ток, она има опште принципе, али нема догме. Што се тиче ваше тврдње о скидању моралних ограничења, могу да кажем да скидање ових забрана чини личност слободном. У нашем друштву је било људи различите моралне оријентације. Знам да није етички позивати се на себе, али ипак желим да кажем да сам био ожењен и да никад нисам преварио своју супругу, ни за њеног живота ни после смрти. Нисам се притом водио никаквим забранама, просто сам осећао да ћу преваривши своју супругу изгубити духовну блискост с њом. Међутим, морам признати да је већина чланова нашег друштва сматрала да је човеку све дозвољено, да он може да оцени добро само кад спозна зло, да су грех и врлина – појмови за «профане», а за «посвећене» се сливају у јединствену синтезу, постају две стране једне монете. Једна од најинтелектуалнијих учесница нашег друштва, рођака философа **Лопатина**⁷⁷, која је била удата, живела је с младићем, својим студентом и говорила да су они били брачни пар у прошлим оваплоћењима и зато припадају једно другом, а душа њеног садашњег мужа је некада обитавала у телу љутог непријатеља, који је убио њеног оца, због чега и не сматра себе његовом женом, већ жртвом и заробљеницом. Не желим да описујем сличне ситауције, које ће вам изгледати анегдотске, али смо ми веровали да је стварно тако.»

Духовник је одговорио:

«Савремени људи још нису изгубили представу о моралу. Ако чине грехове, ипак их се стиде и сматрају их својом слабашћу. А теозофија даје могућност за широко маневрисање у овој области и за апологију самог греха. Теозофија, постулирајући божанственост човека постепено наводи на мисао да је сам грех такође божанствен. У принципу, ја не поистовећујем у потпуности теозофе и теозофију. То су људи укључени (у различитој мери) у поље лажних идеја, али који још увек подсвесно у својој души чувају инерцију хришћанства која опада.»

Гост рече:

«Наш разговор је помало скренуо с теме. Желим да вам кажем да сам често бивао у храму, али сам више волео да идем у време кад тамо није било људи. Нарочито сам волео да стојим у храму после вечерње службе у зимско време кад се рано смркава и црква још није затворена; волео сам да гледам светлуцање кандила испред ликова икона, које су потамнеле услед времена.»

Духовник упита:

«А да ли сте покушали да се молите макар и непознатом Богу, као атински пагани за време апостола Павла¹⁴?»

Гост је одговорио:

«Морам признати, молио сам се после смрти моје супруге и мојих пријатеља, нарочито после Викторијине смрти. Међутим, истовремено сам се заустављао и размишљао: за шта молиш, јер пакао и рај и онако не постоје, сад њихове душе живе у другим телима? Кад би се чак у кући у којој живиш родило дете, у којем се оваплотила душа твоје умрле супруге, ти је не би препознао, а она би заборавила своје прошло оваплоћење. Међутим, неки глас ми је говорио: а можда ипак постоји вечност? И настављао сам да се молим. Дешавало се чак и да оставим у храму цедуљице с њиховим именима. Међутим, углавном сам стајао у храму, како ми је добро било ту да медитирам, али због нечега у православном храму никад нисам медитирао, већ сам у ћутању гледао жуте ватрице свећа и равномерну, тиху светлост кандила.»

Духовник упита:

«Да ли сте изговарали име Бога кад сте се молили?»

Гост је одговорио:

«Да. Говорио сам: “Господе, помози им, спаси их!” - и осећао сам да их не губим до краја, да нас нека сила уједињује.»

Духовник упита:

«Шта сте још осећали тада?»

Гост је одговорио:

«Неку топлину у срцу. Слично осећање сам доживљавао, можда кад сам после дугог одсуства долазио кући и кад би ме мајка сачекала на прагу.»

Духовник упита:

«А чему бисте дали предност: вашем знању или топлини?»

Гост је одговорио:

«Поставили сте неочекивано питање, на које ми је тешко да одмах одговорим. Шта бих изабрао? Знања која су представљала резултат труда мог живота, или осећање које се родило у мојој души, а затим је нестало, оставивши само траг у мом сећању...»

Духовник рече:

«То је осећање љубави, а љубав је сам живот. Где нема љубави све је мртво. Ваша знања не могу да загреју ваше срце.»

Гост се сложио:

---

¹⁴ В.: Дап. 17, 23.

«У вашим речима осећам истину. Речи великих мудраца и философа биле су за мене експлозије хладне светлости, нешто попут ватромета на зимском небу и ја сам им се дивио као ватреним шарама, које су расцветавши се у висини као цветови, истог часа венуле.»

Духовник рече:

«Наставићу. Ова знања сте чували у свом сећању, као у фрижидеру, а затим сте их вадили одатле – цитате из **Буде**⁷⁸ и **Конфуција**⁷⁹ и нових философа – као да су покривени слојем леда. То је била игра ума, која вам се свиђала и која је остављала утисак на оне који су вас слушали, али је ваше срце остајало глуво. Премда говорите о древној мудрости, ипак сте стицали знања, а не мудрост. У тренуцима кад сте осећали топлину која вам је била несхватљива ваше сопствено срце вам је говорило да је још живо, да још може да воли. Кад сте осећали да сте срећнији: кад сте проучавали философију Запада и Истока или када сте осећали да сте у присуству Бога, премда вам је непознат? Сећате се, ватра је симбол живота, а хладноћа – смрти.»

Гост одговори:

«Наравно, осећао сам се срећнијим кад сам заборавивши на све молио, као онај ко ништа нема Онога Кога сте назвали непознатим Богом, за моје ближње. За време молитве из свести нестаје све чиме је разум живео – у њој говори душа, али су то кратки тренуци. Затим се све враћало на своје место.»

Духовник рече:

«Теозофија не захтева веру, већ знање, али не даје ни једно ни друго. А у хришћанству вера прелази у знање, у оно искуствено мистичко знање које може бити доступно сваком човеку, који себе потчини Христу. Господ вам је дао извесно искуство, а сад од вас зависи да ли ћете га прихватити, да ли ћете се потрудити да га схватите или одбацити. Сами сте рекли да је то било искуство љубави, које нису могли да дају никакви фолијанти, а дала је кратка молитва у храму у којем није било људи.»

Гост одговори:

«Сваки човек има нешто своје, што погађа његову душу, као што кажете, свето, с чим се не сме експериментисати. Поделио сам с вама своја осећања, али не могу да их учиним предметом анализе или оцене. Желео бих да их чувам у тајности од људи, чак и од самог себе – ћутке.»

Духовник рече:

«Управо о томе сам говорио, да се ово осећање не сме анализирати, њега треба прихватити као сведочанство. Само желим да поновим да су истина и љубав неодојиви.»

Гост одговори:

«Мој отац је знао неколико језика и у детињству сам учио француски и енглески. Затим сам самостално научио немачки и латински. Због нечега сам хтео да савладам санскрит, али ништа није испало од тога: време се променило и поставило ми је друге проблеме. Међутим, у тешким годинама ми је знање језика помогло: зарађивао сам тако што сам држао часове. За време рата узели су ме у штаб као преводиоца, можда ми је то и спасило живот. У последње време се у мени јавила жеља да сликам, али чудно је то што насликано убрзо престаје да ми се свиђа и ја спаљујем цртеж.»

Духовник рече:

«Нехотице сте се дотакли врло занимљиве теме, тачније, другог аспекта питања, о којем смо говорили. Бог се осећа као љубав; то је као да Његов прст дотиче људско срце. Бога душа види још и као најузвишенију лепоту, као ону мистичку лепоту која се спознаје у молитви. Међутим, за ово човек мора бити припремљен дугогодишњим трудом. Желим да кажем пар речи о нечем другом. Религија се непосредно изражава у уметности. Овде важно место заузима религиозни доживљај човека, оваплоћен у визуелну форму, као и свет с којим овај човек општи, невидљив, али реалан свет. Божанство је, као што смо већ рекли, најузвишенија лепота. А сад погледајте уметност **шиваиста**⁸⁰, ламаиста и људи који се баве

будијским тантризмом, односно оно што теозофија сматра тајном мудрошћу и највишим полетом духа, и угледаћете свет чудовишта и дракона, многорука божанства обавијена змијама, богиње које држе људске лобање као пехаре. Ето духовног света теозофа, приказаног у уметности, ето сведочанства тога с чим имају посла ови ученици **махатми**⁸¹. Нећу сад говорити о сценама оргија, које су као свештени симболи приказане у хиндуистичким храмовима; све је то уметност – наличје теозофије. Да ли ова чудовишта, ма како симболично да их тумачите, могу да дају мир и светлост вашој души? Да ли ове маске, које личе на становнике пакла могу да вам открију тајне неке мудрости? Тамо је једна тајна чије је име – смрт. Упоредите ово с православном уметношћу, која не открива паклене дубине већ небо. Упоредите кљове ових обоготворених звери с ликовима на иконама и увидећете шта сте изабрали, коме сте поверовали, коме сте служили, из којих извора сте пили мртву воду.»

Гост се замислио:

«Та мисао је за мене нова, не могу да нађем одговор, а и не желим да га тражим, јер га осећам у ономе што ви називате срцем: у вашим одговорима постоји нешто што ме уверава и то нису само чињенице о којима сте говорили, већ, претпостављам, и молитва за мене. Мислим да је данашња беседа засад за мене довољна, дозволите да се опростим од вас.»

Духовник рече:

«Нека вам је у помоћ Бог Којег нисте нашли, али за Којим чезнете.»

Део 2

Прошло је око два месеца и духовник угледа свог госта како стоји за време службе у углу храма. Духовник је очекивао да ће му после завршетка вечерњег богослужења овај човек прићи, али је очигледно, отишао раније. Неколико недеља касније, после тога, један од старих парохијана упита духовника:

«Да ли сте познавали Љвова?»

Духовник одговори:

«Једном смо разговарали. Желео бих да се тај разговор настави. Ако га видите, поздравите га и кажите му да би ми било драго да се сретнем с њим.»

Парохијанин одговори:

«Нажалост, сад је то немогуће, он је мртав, ударила су га кола. Очигледно, возач је био пијан, кола су искочила на тротоар и убила неколико људи. Умро је не долазећи свести. Није имао ко чак ни да га сахрани, комшије су скупиле новац и купиле му ковчег. А после сахране, одједном су се појавили рођаци, узели његове књиге и ствари и још су уместо захвалности оптужили комшије да су присвојиле неке драгоцености, које су припадале покојнику. Данас се навршило тачно четрдесет дана од његове смрти и дошао сам у храм да упалим свећу за покој његове душе.»

Парохијанин је отишао. Духовник се замислио: сетио се случаја из своје младости, незнатног, који је ипак остао у његовом сећању. Једном је дошао код свог школског друга. Била је зима. У соби је горела пећица од гвожђа. Поред ње је на поду лежала књига. Духовник је из навике узео у руке и видео је да су последње странице истргнуте. Мајка овог друга је листовималожила пећ. Живот Никите Љвова га је подсетио на књигу из које су биле истргнуте последње странице. Ко зна како се завршио...

Да ли је хатха-јога⁸² спојива с хришћанством?

Једном је духовнику после Литургије пришао човек од око двадесет пет година и рекао да жели да поприча с њим. Било је пролеће, лепо време и зато је духовник предложио:

«Хајде да поседимо у црквеном дворишту на клупици: овде нам нико неће сметати и попричаћемо о питањима која вас очигледно узнемиравају.»

Севши поред духовника непознати човек га је узео за руку и поћутавши рекао:

«Брине ме пројекат који се разматра у влади, тачније њихов план да окрену северне реке на југ да напуне Аралско језеро и наводњавају пустињу средњеазијатских република за нове плантаже памука. Ако овај пројекат буде остварен ниво подземних вода у Сибиру ће се снизити и тајга ће пропасти. Допутовао сам овамо из Москве: имамо овде незваничан састанак и желимо да се обратимо влади с молбом да прекине овај безумни подухват.»

Духовник упита:

«А зашто сте се обратили мени, ја нисам стручњак за таква питања?»

Он одговори:

«Објаснио сам вам разлог мог доласка у Тбилиси, а код вас сам свратио због личне ствари. Ја сам хришћанин, али се истовремено бавим хатха-јогом, а многи моји познаници кажу да је то неспојиво. Хтео бих да знам ваше мишљење. Код нас у Москви има неколико група које се баве јогом. Свештеници, којима смо се обраћали, давали су различите савете, зато бих хтео да знам ваше мишљење.»

Духовник упита:

«А зашто сте се обратили мени, а не другом свештенослужитељу?»

Саговорник одговори:

«Дозволите ми да то сам одлучим.»

Духовник упита:

«Како се зовете?»

Он одговори:

«По крштењу сам Вадим, али нам приликом ступања у кружок у којем се бавимо јогом добијамо друга имена. Тамо се зовем Рама-Бај. Ни данас не разумем: зар није могуће упражњавати јогу с именом Вадим? Уосталом, свуда постоји своја традиција. Васпитавао сам се у атеистичкој породици и прво сам се заинтересовао за јогу ради развоја физичке снаге. Затим сам почео да се бавим теоријом јоге, њеним учењем о човеку и космосу, теоријом о постојању неког енергетског апсолута. Јога се никако није уклапала у оквире мојих ранијих материјалистичких представа о свету, и ово ме је натерало да почнем да се бавим питањима за које ми се некада чинило да су коначно решена. Почео сам да читам хришћанску литературу и нашао сам у њој оно што није могао да ми да ни дводимензионални и вулгарни материјализам, ни метафизика саме јоге. Али јога је била први подстицај, који ме је пробудио и натерао да тражим Бога. Можда бих, да није ње, прошао поред врата храма. Имам двоструки однос према јоги: негирам је као поглед на свет и истовремено сматрам да је то јединствен систем за развој физичких и психичких моћи човека. **Асане**⁸³ су ми помогле да се излечим од неких болести од којих сам патио од детињства, а медитација је, како ми се чини, побољшала моје памћење. Одбацио сам философију јоге поставши хришћанин, а већина учесника оваквих кружока се уопште не занима за метафизичка питања, тако да смо у овом смислу једнодушни: на јогу гледамо као на систем древне фискултуре.

А и наши наставници, премда користе индијску терминологију, на пример «**кундалини**»⁸⁴, «карма» или «**астрални план**»⁸⁵, не излазе ван граница хатха-јоге. А кад су сазнали да неколико пријатеља и ја редовно одлазимо у храм одобрили су то и рекли да је хришћанство предиван пут ка Богу, иако није једини. Међутим, питање за мене није решено до краја: да ли је хришћанство спојиво с хатха-јогом? У нашој групи је и муслиман, који не

само да иде у цамију, већ и обавља намаз у одређено време, што се данас ретко среће и наш учитељ то одобрава и наводи нам његову ревност као пример. Ако можете објасните ми: да ли хатха-јога омета или не мој духовни развој као хришћанина? Ако пак не желите или не можете да говорите на ту тему, ја нимало не инсистирам.»

Затим је додао:

«Нас уче медитацији, односно усредсређивању на неку слику или идеју. Признајем вам да сам кад сам држао вашу руку у току разговора медитирао и желим да вас питам шта сте осећали.»

Духовник одговори:

«Искрено говорећи осећао сам само једно – жељу да задремам, јер сам мало спавао ноћу спремајући се за службу и одбацивао сам сан напором воље.»

Вадим рече:

«Можда се то догодило зато што сам ја такође био уморан од путовања, иначе, како многи потврђују, из моје руке излази енергија која личи на електричну.»

Духовник одговори:

«Ако је експеримент завршен молим вас да пустите моју руку. А сад ћу покушати да вам колико могу одговорим на питања.

Хатха-јога се у својој домовини не посматра изоловано од општег система јоге, која садржи и **раци-јогу**⁸⁶ и цњана-јогу у којима се садрже религиозне, космолошке и антрополошке представе шиваизма. У хатха-јоги такође постоји учење о светској енергији – **прани**⁸⁷, о духовним центрима, који се налазе у кичми и великом мозгу човека, о енергетском депоу у сунчевом сплету и тако даље. Притом хатха-јога посебну пажњу посвећује сексуалној енергији човека и могућности њене трансформације. Све је то несумњиво неспојиво с хришћанством.

Затим, у хатха-јоги као један од најважнијих елемената присуствује активна уобразиља. Јогин треба да вежба умеће стварања јарких видљивих слика. Ово такође у корену противречи хришћанској аскетици, која упозорава на то да је уобразиљи близак свет страсти и зато се у њу лако упијају демонске силе као паразити. Контрола своје свести, која се код хришћанских подвижника назива трезвењем је углавном борба против уобразиље.

Следећа обавезна вежба, како у оквиру хатха-јоге, тако и других система јоге јесте медитација. То је концентрација на одређене идеје или понављање **мантри**⁸⁸ – изрека. Медитација је заснована на шиваистичкој антропологији, тачније на представи о томе да је људски дух по природи истоветан апсолуту, и зато је медитација замена за молитву или молитва упућена самом себи. Ваши инструктори то називају аутотренингом. У ствари, то је тајни облик самообожавања: јогин се бави самим собом. Ако изговара имена богова, то је само модификација апсолута, а пошто себе сматра једносушним апсолуту, то је радни модел самог себе. Човек, који се бави или се чак бавио медитацијом с великим напором се учи молитви. Њему се чини да у молитви не делује личносни Бог, већ његова сопствена енергија, која представља стваралачку силу и он се кроз речи молитве усредсређује и усмерава је.

Хришћанин у молитви осећа нешто супротно стању јогина, управо своју ограниченост и оскудност и уопште се не обраћа некаквим скривеним резервама свог духа, већ Богу – живој Личности, Богу с Којим није везан природом, већ љубављу. Он не подстиче и не надражује оне психичке центре о којима учи јога, не трансформише посредством уобразиље своју сексуалну енергију, већ чистећи ум и срце од слика, помисли и страсти, моли Бога за помоћ. Молитва се обавља и испуњава силом Божанске благодати, односно силом, која се налази ван граница људске природе.

Што се тиче мантри, чак и ако у њиховом тексту нема имена паганских божанстава подразумева се да су упућене њима: јер мантре су узете из свештених ритуалних књига хиндуизма. Зато, се човек изговарајући их, укључује у духовно поље **Веда**⁸⁹ и **Упанишада**⁹⁰, у свет бића која јогини сматрају модалностима јединственог брамана, које окултисти називају

космичким духовима и посредницима, а хришћани демонима. Јога је у вама створила лажне психичке поставке и комплексе зато ви хришћанство доживљавате у изопаченом виду – кроз танку призму паганских појмова због чега сте и престали да га схватате. Ако вам се свиђа, то се може назвати «его-хришћанством»?

Вадим упита:

«Значи, ви мислите да ја долазим у храм с умом запрљаним «свезнањем»?»

Духовник одговори:

«Можда би боље било назвати то подсвешћу. Она не само да је запрљана и деформисана, већ се после сваког вежбања јоге прља све више.»

Вадим се није сложио:

«На тренинзима се готово све време бавимо физичким вежбама. Неке од њих личе на обичну гимнастику, а друге имају своју специфичност: то су асане – статичке вежбе, позе у којима човек као да се замрзава. Оне регулишу доток крви до болних органа, активизирају њихов рад. Тако, на пример, један од облика статичких вежби представља поза војника на стражи.»

Духовник је објаснио:

«Па ипак бављење овим вежбама, нарочито кад се човек њима бави много година, није безопасно: долази до вештачког кочења људске психе, и зато се људи који се дуго баве асанама одликују успореношћу размишљања, која може да изгледа као тупост. Чак и поглед ових људи губи живост и постаје некако залеђен, као мртав. Асане су везане за одређени начин живота и дијету, а човек који живи у условима савременог света с његовом усковитланом делатношћу и нервним оптерећењима може услед сличних вежбања да добије болест срца и висок притисак. На то сами јогини упозоравају нестрпљиве Европљане. Уопште, свака гимнастика којом се човек бави треба да одговара његовом начину живота.

Размотримо још један аспект ових вежби. По учењу светих отаца људска душа укључује и биљну и животињску душу, можда тачније речено, њихове функције. Значајан број асана је узет из посматрања животиња и биљака и овде позе лава или тигра могу да оживе у човековој подсвести неке мрачне инстинкте, који се крију у људској души, да их на изванредан начин ослободе на штету по људски дух.

Постоји још и трећа опасност за хришћане: неке од источњачких вежби су узете из паганских ритуала, односно садрже у себи генетску везу с демонизмом.

Што се тиче вежби дисања ни оне нису тако невине као што на први поглед изгледа. Упознавши ученика с техником ових вежби учитељ јоге прелази на психичке вежбе, које су везане за дисање. Ученик треба да замисли да гута прану – космичку енергију, основу битија, затим треба у такту с дисањем и заједно с дисањем да усмерава ову прану у кичму и сексуалне центре, такозване **лотосе**⁹¹. Притом се прана понекад замишља у облику змије, која улази у човекову кичму. Мислим да не треба детаљно објашњавати ко се у таквим вежбама убацује у људску свест.

Вадим упита:

«И у другим гимнастичким системима, укључујући медицинску гимнастику садрже се вежбе дисања. Код Кинеза, па чак и код **маздеиста**⁹² постоје одређене вежбе дисања, зашто их ви категорички одбацујете?»

Духовник одговори:

«Јогини о такозваном **«потпуном дисању»** не говоре као о вежбању, већ као о правилном дисању, односно овај начин дисања треба да буде уткан у човеков свакодневни живот. Међутим, у ствари код њих постоји друго, алтернативно дисање, успорено и површно, везано за дуге паузе, које они ретко јавно користе. Дуготрајно потпуно дисање може као обилна храна да постане сувишно за организам и да изазове поремећаје у системима за размену гаса и крви. Зато с вежбама дисања треба бити опрезан. Али ја сам говорио о другој

опасности, о томе да ће оне, прекорачивши црту физиологије, упасти у област психе и ујединивши се с медитативним представама деформисати «религиозну свест».

Духовник настави:

«Јога учи распоређивању и преношењу енергије. Као што се сећате, наше познанство је почело од тога што сте узели моју руку и дуго је држали у својој руци. Ви сте хтели да покажете феномен преношења енергије, али је због нечега то затајило. Шта мислите: каква је то енергија, која је њена природа? Да ли је она ваша или је стечена на часовима јоге од неких непознатих духова? Зашто се ова способност у вама није открила пре бављења јогом? Како ви схватате саму реч «енергија», који смисао јој дајете?»

Вадим одговори:

«Енергија је организована, структурирана сила.»

Духовник рече:

«Значи, енергија вашег организма има одређену структуру. То је, може се рећи, структура обележена вашом индивидуалношћу. Навешћу пример. Постоје различите групе крви. Ако се човеку да крв, која не припада његовој групи резултат може бити најжалоснији: туђа крв ће се за њега претворити у отров, који ће га убити. Како можете да знате како ће ваша енергија, која поседује одређену структуру, деловати у другом организму? Можда ће овде доћи до онога што се назива некомпатибилношћу и ова енергија ће прво на човека деловати као допинг, а онда ће му као агресор, нанети нова разарања, створиће хаос у његовим енергетским структурама. А код вас ће се створити дефицит енергије, сличан великом губитку крви, чија последица ће бити неочекиване и неизлечиве болести. Биоенергетичари ретко завршавају свој живот срећно. Притом се болест код њих одвија с огромном брзином, као малигни тумор и има летални исход – они као да изгоре. А ако се томе дода и енергија мрачних сила, палих духова, који дају да би одузели, који под маском добра чине зло, у какву замку сте тада упали?»

Вадим упита:

«Шта мислите каква је то енергија: моја или демонска?»

Духовник одговори:

Тешко ми је да одговорим каква енергија овде делује: ваша и туђа заједно или само једна – демонска.»

Вадим рече:

«Имаћемо саветовање у вези с променом тока река, које прети еколошком катастрофом и упропашћавањем тајге. Да ли могу вас да позовем? Мојим пријатељима ће бити драго.»

Духовник одговори:

«Ја нисам стручњак за слична питања, али пренесите својим пријатељима да желим да сибирске шуме и даље постоје.»

Интелектуалац-богоборац

Део 1

Код духовника је дошао младић, који му се представио као доцент-филолог, који ради на докторској дисертацији. Он рече:

«Кад сам био дете, понекад сам с родитељима одлазио у храм у којем сте ви служили. Затим је наша породица отпутовала у Русију, тамо сам стекао образовање и написао неколико књига. Од детињства сам сматрао себе верујућим, вера ме ни данас не напушта, али ме муче сумње.»

Духовник се сетио да је заиста видео тог човека у храму пре много година и да је неколико пута разговарао с његовим оцем. Рекао је:

«Драго ми је да вас видим. Кад се човек среће с људима које је некада познавао, нехотице се сећа старог времена; оно је било једноставније и због тога боље од нашег. Али, каже се да је човек тако створен: прошлост му увек изгледа лепше него садашњост.»

Саговорник, чије име је било Игњатије, одговори:

«За нас је почетак «перестројке» представљао тежак период. Наша породица је била приморана да отпутује да би мој отац могао да ради у струци. Отац је човек огромне енергије и упорности и савладавши многе тешкоће он се сад поново бави научним радом и шеф је катедре на једном универзитету.»

Духовник се замислио:

«Можда ми се чини да је прошлост лепша зато што сам и сам раније био бољи. Околину доживљавамо кроз своју свест као кроз призму, а ову призму је с годинама покрио слој прашине и она је постала мутна. Раније сам осетљивио доживљавао добро и реаговао на њега. Мислим да је детињство најлепши период у животу управо зато што у ово време дете «чистим» погледом гледа свет и у њему види мање зла.»

Игњатије је рекао:

«Волим град у којем сам се родио. Година проведених у њему сећао сам се с болом, који личи на бол растанка од вољеног пријатеља. Желео сам да прођем пешке његовим улицама, да погледам с **Мтацминда**⁹³ Тбилиси у вечерњем сумраку кад је град обасјан хладном светлошћу електричних фењера и кад се из полумрака помаљају силуете **Метехе**⁹⁴ и **Нарикала**⁹⁵ обасјане зрацима рефлектора. Допутовао сам овамо на службени пут послом, али сам у ствари желео да видим град, који остаје мој родни крај. Затим ме је нешто повукло да дођем код вас.»

Духовник упита:

«Као код једног од ликова из ваших успомена?»

Игњатије одговори:

«И да и не. Као што сам рекао, муче ме сумње, неке чудне, апсурдне и дрске мисли. Понекад ме због њих обузима стање унија и чини ми се да спасења за мене нема. А понекад ми се чини да се у мене уселио сатана. Ове мисли личе на ђавоиманост и истовремено их доживљавам као своје сопствене. Ако је то ђавоиманост, то је ђавоиманост мог ума.»

Духовник рече:

«Постоји нарочито искушење, које се назива хулним помислима. То су ружне речи које човек чује у својој души упућене светињи. Међутим, ту постоји једно правило – на њих не треба обраћати пажњу.»

Игњатије одговори:

«Не. Знам о чему говорите, али код мене је у питању нешто потпуно друго. Мислим зашто ја нисам Бог и у мени се рађају два осећања: страх од ове мисли и протест против Бога

сједињен с неком злобом као да је Он узео нешто што треба мени да припада. То је горе од хулних мисли кроз које се ђаво руга човеку.»

Духовник рече:

«Слажем се с вама, да је то искушење теже, али овде је у питању неспоразум. Бог вас је управо и створио због тога да би вам дао обожење. Светитељ **Атанасије Велики**⁹⁶ је писао да је Бог примио на Себе људску природу да би човека учинио богом по благодати.»

Игњатије зачуђено погледа духовника, а затим је поћутавши, упита:

«Зашто је потребна ова борба и патња, зашто ме Бог није одмах учинио богом?»

Духовник рече:

«Могуће је да је тако размишљао и Адам пре него што је убрао забрањени плод... Међутим, ипак ћу се потрудити да одговорим на ваше питање малим примером. Ви сте, кажете, доцент?»

Игњатије одговори:

«Да.»

«Дакле, написали сте дисертацију?»

Игњатије поново одговори:

«Наравно. У вези с једним од проблема историјске лингвистике. На теми сам радио неколико година и морао сам да проучим огроман материјал.»

Духовник упита:

«Да ли бисте ви желели да вам је неко написао дисертацију, а да сте је ви само потписали својим именом?»

Игњатије одговори:

«За мене је такво питање чак увредљиво. Ова дисертација не само да је захтевала напор од мене, већ ми је причинила радост. Она ми је драга управо зато што сам у њу уложио много снаге.»

Духовник рече:

«Бог је због Своје љубави хтео не само да нам поклони Божанску благодат, већ и да нас учини достојнима ове благодати. Он је желео да вам овај дар да тако да у њему учествује и ваша личност и ваша воља. Бог је обећао да ће учинити човека који је покорио своју вољу Његовим заповестима богом по благодати. Шта вам још треба? Чему завидите?»

Игњатије упита:

«Бог је Истина и Љубав. Али зар Бог није могао одмах да ми да љубав и истину и да ме учини једнаким Себи? Јер бог по благодати може да буде сваки човек, који је примио подвиг вере. А ја желим друго – да будем вечни бог.»

Духовник одговори:

«Бог се разапео за човечанство. Исус Христос је претрпео у Својој души паклене муке за све људе. Да ли ти, гордељивче, који желиш да постенеш бог можеш да се разапнеш макар за једног човека? А кажеш: “Зашто ја нисам предвечна истина и предвечна љубав?”»

Игњатије након малог оклевања рече:

«Сад видим да то нису биле моје мисли, већ сатанске. Хвала вам. Опраштам се од вас. Већ је вече. Идем да се прошетам кејом. Сутра треба да се вратим.»

Део 2

Следећег дана Игњатије је дошао да се опрости од духовника и упитао:

«Коју литературу бисте ми посаветовали да читам?»

Духовник одговори:

«Ону коју не волим ни другима не саветујем.»

Игњатије се зачуди:

«Не схватам. Можда говорите о делима из лингвистике како бих се бавио својим послом и не бих расуђивао о религији?»

Духовник одговори:

«Просто веровати и не расуђивати о религији јесте интелектуални подвиг на који ви засад нисте способни. Ви сте навикли да анализирате, да поредите, оповргавате и у све уносите исправке. Зато читајте философе-теологе као што су Флоренски, Булгаков и браћа Трубецки⁹⁷. Они имају ерудицију којој ништа не можете да супротставите, а жеља да «мудрујете» ће вам се свидети. Уосталом, ове жеље је код њих мање него код вас, а обим знања, истрениран философском «гимнастиком» је већи.»

Игњатије упита:

«Зашто треба да их читам?»

Духовник одговори:

«Шта да се ради! Неке болести се лече отровом, а рак – радиоактивним зрачењем од којег гину и ћелије и рака и здраве. Ове књиге лече и упропашћавају, неке више упропашћавају (оне који су примили учење Цркве), друге више лече (оне који још нису пришли Православљу). До виђења. Поздравите свог оца. Опростите ако сам вас увредио.»

Игњатије рече:

«Нећу се увредити чак ни ако ме истучете штапом.»

Духовник одговори:

«Живи били па видели. Срећан вам пут.»

Део 3

Прошло је годину дана. Игњатије је поново покуцао на врата келије духовника. Он рече:

«У Тбилисију сам пролазом. Имамо симпозијум у Јеревану. Тамо се редовно одржавају Брјусовски сусрети. Овај истакнути песник је такође био преводилац и историчар. Он је руском читаоцу открио јерменску поезију и написао је кратку историју Јерменије у облику својеврсног летописа. Разуме се, овакви сусрети вас мало занимају, али бих хтео да знам да ли хришћанин може да чита и проучава белетристику? Да ли савремена уметност богати духовни живот или га насупрот томе поткрада и осиромашује? Ја сам по професији, као што се сећате, филолог, и зато је књижевност моја стихија. Лингвистика, која се с њом граничи постала је моја професија. Али признајем да овде није било избора и жеље с моје стране. Мој отац, који је био познавалац књижевности предао ми је своју штафету, простије речено, запослио ме је у школској установи у којој је сам предавао и био сам његов штићеник. Касније је мој рад као лингвисте успешно кренуо. Написао сам неколико књига, али ни дан данас не знам да ли сам у томе нашао своје призивање и због чега је све то потребно. Међутим, то је проблем, који треба сам да решим. А вас молим да ми помогнете да са хришћанске тачке гледишта одговорим на питање: да ли књижевност има неки позитиван, макар спознајни значај или је то само покушај да се створи илузорни свет у који човек може да оде као у свет наркотичких снова, у којем може да оствари своје страсне жеље, које у њему остају закочене, у којем може да ослободи своју подсвест? Иако се писци труде да стварају слике из живота, које би личиле на истину, мени се чини да је то начин неког магијског бајања који помаже човеку да живи ван времена и простора, у свету који је «алтернатива» нашој стварности. Зар књижевност није алтернатива не само свакодневном животу, већ и самом духовном животу? Зар она не прикива човека за земљу, зар она не придаје нашим страстима силу која још више очарава?»

Духовник одговори:

«У суштини говорећи ви сте већ сами одговорили на своје питање. Што се мене тиче, мени је књижевност постала незанимљива и туђа и пре монашког пострига.»

Игњатије рече:

«Разуме се, не говорим о старој хартији већ о класичној књижевности, о оним делима у којима писци покушавају да открију човеков духовни свет у разноврсности његових осећања, стремљења, замисли и доживљаја, у којима се они труде да насликају слику не само јарким потезима, већ и полутоновима, у којима се у гами људских доживљаја чују најтананије нијансе, у којима препознајемо стање своје душе. Да ли оваква књижевност може да да нешто хришћанину или је то само губљење времена, које нам је дато да се на земљи определимо у погледу вечности, односно бесмислено траћење капитала који је добијен на дар.?»

Духовник одговори:

«Књижевност постаје потврда тога да немирна људска душа ни у чему на земљи не може да нађе срећу. Један песник, који је поседовао нарочито танану, префињену интуицију и искреност, али који је такође изгубио Бога рекао је:

*Сви на свету, сви на свету знају:
среће нема⁹⁸.*

Књижевност у току векова није понудила ниједан лик који би нашао птицу из бајке, која се зове срећа. Генијални писци нису могли да створе лик срећног човека, зато што га није било, а нису могли да лажу до краја. Шта видимо код јунака Бајрона, Пушкина и Љермонтова? – Разочарење у све, презир према животу и смртну досаду која паралише њихове снаге. То су људи који су изгубили Бога, али се нису још срозали до краја. Они осећају губитак и празнину у својој души. Овде постоје два пута: даља демонизација или потпуна морална деградација, претварање у животињу за коју живот представља задовољење ниских страсти, односно вулгарна **емпирика**⁹⁹. Ови писци су нам дали слику клиничке болести свог времена.

Књижевност почетка 20. века се све више и више демонизује у делима истакнутих писаца и песника, у њој се све гласније чује вапај безизлазности. У свакој књизи ових господара народних мисли невидљиво као главни јунак присуствује сатана – као управник на чудовишном пиру, као режисер светске трагедије. Демон је дух туге и смрти. Демонизовано друштво, иако тога можда није свесно, тежи ка самоубиству. Тако је интелигенција, која мрзи Бога и која је дубоко несрећна, сама остварила колективно самоубиство које је кроз њу изазвано. Револуцији нису потребни људи, већ калајни војници, зато се после ње уместо књижевности подмеће специјална наруџбина с обавезним партијским оптимизмом. Књижевност се своди на две пароле: «Живео комунизам!» и «Смрт непријатељима револуције!» За оваквог непријатеља број један се проглашава Бог.

Сад ђаво у књижевности више није потребан: он пре може да подсети на постојање Бога. Он нестаје са страница књига: његов посао сад обављају сами људи – дело лажи и убиства.

Тако пролази неколико деценија. Писати и стварати могуће је само на коленима пред идолом комунизма и његових вођа. Затим се неочекивано појављује опозиција, као отопљење. Она се рађа у табору либерала, којима се не свиђа куса и лажна моралност, која је за свој морални кодекс прогласила атеистичку државу, позоришни аскетизам револуције. Ова опозиција наступа под знамењем заштите права човека, која се свде на неодређено схватање слободе као алтернативе постојећег уређења. Али она живи негирањем и сама је лишена чврстих моралних основа. Она је туђа хришћанству у још већој мери него марксизму, али из свог програма не искључује религију и сликовито говорећи, нуди своју правну заштиту Христу као... жртви режима. Ови људи желе да раскину окове на телу Русије, али заједно с оковима скидају с ње одећу. Они желе да униште логоре и стратишта да би на њиховом месту подигли јавне куће. Они бљују проклетства деспотизму и диктаторима између две пијанке.

У току последњих година није створено ниједно значајно дело ни у књижевности ни у уметности. Оно што видимо јесте духовна деградација, умна плиткост и порнографија, која долази до порнофилије. Ми не уопштавамо ову појаву, јер је личност изнад друштва и чак времена: и овде ћемо наћи изузетке. У нашем друштву могу се видети појаве истинске

религиозности, примери љубави према људима. Али ми говоримо о општим тенденцијама, а оне се састоје у претварању човека у биће код којег постају доминантна два система – за варење и за размножавање, притом системи који све више бивају обузети патологијом.

Савремена књижевност, наравно, има спознајну улогу, спознајно је чак и изрођавање као такво. То је својеврстан барометар историјског развоја и моралног стања друштва, чије вредности опадају као пред буру. То је уметност, која одражава стање савременог човека, сведочи о томе да је свет који је изгубио Бога, осуђен. Зато је савремена уметност у целини у извесној мери такође апокалипса, констатација неизбежности светске катастрофе, јер је у духовном смислу човечанство сакупило превелике резерве «експлозивних материја» - зла и греха.

Хришћанину белетристика није потребна. Он има Библију и дела светих отаца и може да пије воду из чистог извора. Међутим, за вас белетристика може да послужи као повод за размишљање с циљем осмишљавања моралне и духовне историје човечанства. Истина, овде постоји извештан парадокс: да схвати, осмисли ове процесе, одражене у уметности човек може само ако постане хришћанин, али ће онда, као што сам већ рекао, за њега сама белетристика изгубити свој гностички, спознајни значај.»

Игњатије упита:

«Лингвистика и књижевност су постале моја професија. Ако их се одрекнем шта да радим? Да идем да чистим улице за шта сам мало способан? Мислим да ћу првог дана направити жуљеве на рукама... Или да седим код куће да ме издржава отац, који се такође бави књижевношћу? Да идем у манастир не могу, јер сматрам да то треба чинити само по призивању. Манастир није начин да човек побегне од световних проблема, већ служење Богу на које ја уопште нисам спреман. Шта да радим?»

Духовник одговори:

«Усредсредите се на проблеме из историјске лингвистике и напишите књигу о некој повељи написаној на брезовој кори, коју су археолози нашли на месту града Новгорода. Питали сте ме за спознајни значај књижевности и ја сам покушао да одговорим, а сад ме питате о свом животу притом желећи да чујете мој савет, али без икакве решености да га послушате. Има питања која уместо човека не смеју да решавају други, тим пре кад она не могу да понуде том човеку ништа реално. Зато преузмите одговорност на себе.»

Игњатије упита:

«А шта мислите да ли да путујем у Јереван с рефератом о Брјусову?»

Духовник одговори:

«А како ћете провести време ако не одете? Да ли ћете га искористити за молитву и читање Јеванђеља? Мислим да нећете. Зато радите како знате.»

Искушеник-«скитница»

Код духовника је дошао младић у подраснику преко кога је имао огрнут лаки летњи мантил и рекао да жели да поразговара с њим. Рекао је да је искушеник у једном од сибирских манастира, тачније скита, у којем је живело неколико браће.»

Духовник је рекао:

«Значи, ви живите у послушању. Шта вас је довело овамо?»

Он одговори:

«Одавно сам желео да посетим света места у Грузији, а сад имам прилику: дат ми је одмор на неодређено време.»

Духовник се зачудио:

«Чудно је да игуман пусти искушеника из манастира не одредивши тачан рок за његов повратак... Можда су вас просто искључили из обитељи?»

Посетилац одговори:

«Управо тим поводом сам хтео да поразговарам с вама.»

Духовник упита:

«А да ли вас је ваш игуман благословио да разговарате са мном о ономе што је у његовој надлежности?»

Искушеник одговори:

«Игуман ми је дозволио да путујем по манастирима и светим местима. Рекао је: «Ако ти се не свиђа овде, код нас, иди, види како живе монаси у другим обитељима. Ако ти се тамо свиди, можеш да останеш и ја ћу ти послати потребна документа. Али тешко да ће те негде трпети. Иди, поразговарај, види, а ако после пола године смислиш да хоћеш да се вратиш код нас ја ћу те примити. Жао ми је твоје младости, плашим се да ћеш пропасти у свету. А у стара времена нису тако радили у манастирима, тада су говорили – губи се одавде!»

Духовник рече:

«Код тако доброг игумана ја бих сам отишао у искушенике. Саветујем ти да све што ти се десило сматраш за демонско искушење, да пошаљеш игуману телеграм да се враћаш и да одмах кренеш назад.»

Искушеник примети:

«У Библији је написано да мудар човек не одговара не саслушавши. Зато ме прво саслушајте.»

Духовник рече:

«Добро, ако је тако «мељи», бар наш језик нема костију.»

Искушеник одговори увређено:

«Ја сам код вас дошао отворене душе, хтео сам да вам испричам све што ме боли. Мислио сам да ћете ме саслушати и схватити, а ви сте уместо тога рекли: «Мељи,» и сад ми се потпуно покварило расположење да говорим, као да ме је неко полио хладном водом.»

Духовник рече:

«Ако ти се покварило расположење дођи други пут.»

Искушеник се није сложио:

«Већ одавно су ми расположење покварили игумани и духовници, али ћу ипак скупити снагу и рећи ћу вам и ви ћете схватити да не смете тако да се опходите према човеку, који је дошао да вас моли за савет и саосећање.»

Он започе причу:

«Моји родитељи су били верујући људи и желели су да ја стекнем духовно образовање. Од детињства сам навикао на мисао да ћу бити свештеник. После војске сам се уписао на богословију. То је била мала школа с двадесет питомаца. После 90-их година у многим епархијама су отворене овакве богословије пошто није било довољно свештеника за храмове,

који су се отварали. Тамо, на богословији упознао сам се с књигама **Теофана Затворника**¹⁰⁰, **Игњатија (Брјанчанинова)**¹⁰¹ и с «Добротољубљем»¹⁰² - једном речју, нешто ме је повукло ка монашком животу. Почели су да се отварају и граде манастири, одлучио сам да напустим богословију и нађем уточиште у једном од њих. Епископ којем сам то испричао саслушао ме је и затим одговорио: «Прво заврши богословију, а онда ћемо видети. Можда је монаштво твоје призвање, а можда је искушење; у сваком случају, немој журити, нико те неће насилно рукополагати за свештеника и моћи ћеш да провериш себе и трезвеније одлучиш шта ти је чинити.» Међутим, ја сам почео да молим и да инсистирам. Кад је прошло неколико месеци епископ је рекао: «Ево ти твоја документа и потврда да си завршио годину дана богословије. Тражи себи место где хоћеш, само не у мојој епархији.»

Нећу вам причати о томе како сам се обрео у Сибиру и ступио међу браћу манастира у изградњи. Требало је обновити полуразурешени храм и саградити братски конак, прво макар за неколико људи. Радиле смо заједно с најамним радницима, а игуман је вукао камење исто као и ми. Али ето, први послови су се завршили, храм је био освештан и у њему су свакодневно почеле да се врше службе. Живели смо сиромашно, али нас народ није остављао. Мислио сам да ћу сад имати услове да живим по «Добротољубљу» и да се бавим унутрашњим делањем. Међутим, одредили су ми послушање у кухињи, тако да сам чак и службу слушао само на кратко и цео дан је пролазио у бригама. На богословији сам имао више времена да се молим и да читам светоотачке књиге. Замолио сам игумана да ми да друго послушање. Он ме је преместио у просторију у којој се пеку просфоре. Тамо сам осим просфора морао да печем још и хлеб за браћу и посетиоце. Осим тога, давали су ми различита послушања тако да сам стално био заузет. Онда сам решио да се обратим игуману писмом. Извадио сам цитате из поука светих отаца о томе какав треба да буде монашки живот и направио сам нацрт распореда дана у манастиру. Мислио сам да игуман није читао «Добротољубље» и да ће га моје писмо натерати да се замисли. Прошло је неколико дана. Чекао сам да ме игуман позове на разговор, али он се понашао као да се ништа није десило. На крају сам га сам питао да ли је прочитао моје писмо. Игуман је одговорио: «А ја сам мислио да си донео богословски рад на рецензију.» После неког времена написао сам друго писмо; затим сам га разобличио у присуству браће. Тада је рекао: «Иди, види како се живи у другим манастирима. Ако не нађеш игумана по свом срцу, који би те слушао, врати се овамо.»»

Духовник рече:

«Недавно сам добио писмо од свештеника познаника с Урала. Прочитаћу ти мали одломак из њега. Слушај о чему пише.

«У мом животу се догодио следећи случај. Неколико монаха је изјавило игуману да желе да воде аскетскији живот него у манастиру: да једу једном дневно, праве по 500 метанија, да не излазе ван манастирске капије после вечерњег правила, да се пола ноћи моле и не разговарају међусобно, већ да више опште знацима. Игуман није давао благослов за овакву аскезу, али су они инсистирали. Онда игуман рече: «Чак су и од светих настојатеља као што је преподобни Сергије Радоњешки одлазили незадовољни монаси и он није то спречавао. Дозвољавам вам да се одвојите од нас и направите скит одвојено. Сами сачините себи монашки устав и живите као на Тиваиди.» Основали су мали скит недалеко у шуми. Прошло је неколико месеци. Видим двојицу од тих монаха у граду: иду и о нечему живахно разговарају. Прође још неко време и ја сазнадох од својих познаника да су ове «аскете» почеле често да долазе у град. Одлучио сам да видим како протиче њихов живот: можда их је стварно нужда натерала да напусте скит – да купе намирнице или лекове, ко зна; обично се у таквим случајевима налазе људи који са задовољством помажу монасима у погледу свакодневних потреба. Дошао сам код њих у скит као код старих познаника. По свом уставу није требало да разговарају међусобно, а ни са мном осим непосредног и неодложног посла. Међутим, разговор је почео да се води о црквеним новостима, затим је прешао на политику. Упитах: «Кад започињете вечерње правило?» Они одговорише: «Мало смо изменили устав и

сад свако чита правило у својој келији, али ћемо се данас окупити на молитву.” Ово вечерње правило се састојало само од читања повечерја. Затим почеше да се разилазе из храма, тачније поново су отишли у кухињу. Упитах: “Чини ми се да сте одредили канон: да после повчерја читате акатисте и Исусову молитву пола ноћи, а затим да идете ћутке у своје келије?” Становници скита одговорише: “Ради гостију ми укидамо ова правила.” Рекох: “Хвала вам на таквом поштовању, али мене можете да се не стидите и да не остављате оно што сте прихватили.”»

Духовник настави:

«У Библији је написано: “Непослушан је сличан **опалом листу**.”¹⁰³ Прво је лист зелен, тешко га је разликовати од оног, који виси на дрвету, али не хранећи се соком стабла он брзо вене и претвара се у прах. Брзо је нестала ревност ових самовољних монаха и они су почели да се понашају као мирјани. Зато су свети оци говорили да је послушање изнад поста и молитве. Реци ми по савести: кад си отишао из манастира да ли си почео више да се молиш? Кад си се ослободио послушања, које ти је изгледало као јарам, да ли је Исусова молитва потекла у твом срцу?»

Искушеник поћута и не одговарајући на питање рече:

«А зар човек може да слуша кад се не говори по Богу? Поредим речи игумана с речима преподобног **Исака Сирина**¹⁰⁴ и видим међу њима велику разлику. Кога, по вашем мишљењу треба да слушам? Није ваљда да игуман боље познаје духовни живот од Исака Сирина?»

Духовник рече:

«Мислим да монашки живот, нарочито пустиножителни, боље познаје преподобни ава Исак. Али, кад би те он узео за ученика ти би побегао од њега после два дана не издржавши ни његов пост, ни бдење. Она стања о којима је писао преподобни Исак основана су на подвизима, укључујући и телесне, а код тебе их замењује твоја сопствена уобразиља. За нас је почетак подвига послушање игумана. Уосталом, то је почетак који нема краја. Што се тиче вашег игумана, он управо испуњава светоотачку заповест: “Ако млад монах пожели да се попне на небо, ухвати га за ногу и спусти на земљу – то је за њега корисно.”»

Искушеник одговори:

«Читао сам о послушању у последња времена у петом тому светитеља Игњатија у којем он пише да се од неискусних стараца може пострадали исто као од неискусних лекара. Ко боље зна шта је послушање: светитељ или наш игуман?»

Духовник одговори:

«Што се тиче твог послушања несумњиво је да боље зна твој игуман него светитељ Игњатије.»

Послушник се наљути:

«Дошао сам код вас да разрешим своје питање, а ви иронишете нада мном.»

Духовник уздахну:

«Ниси дошао да би разрешио питања, већ да би чуо од мене потврду свог лажног мишљења и на тај начин оправдао пред самим собом своје дезертерство из манастира. А што се тиче ироније, сам се себи смејеш не схватајући то. Уосталом, одговорићу на твоју недоумицу. Претпоставимо да у руци имаш метеоролошку карту неке области са шемама и прогнозама. Да ли можеш по њој да одредиш какво ће данас бити време у овом или оном селу? Или ће то тачније да одреди неки обичан сељак, који живи у том селу изашавши на трем своје куће? Светитељ Игњатије дели искуство с читаоцима својих књига, који броје већ неколико генерација, а игуман има посла с конкретним човеком, у датом случају лично с тобом. Разуме се, циљ сваког послушања је да приближава човека Богу и зато оно треба да буде у складу с јеванђељским заповестима. Али чиме ти је игуман сметао да испуњаваш вољу Божију?»

Искушеник рече:

«Он ми је давао послушања, која ми готово нису остављала времена за молитву, а кад ми је остајало времена од умора само што нисам падао с ногу. Ако сам му се обраћао с неким духовним питањем одговарао је кратко, у ходу, или је говорио с истом оваквом иронијом: “Кад обновимо манастир отворићемо у њему богословију. Код нас ће долазити професори из престонице и предаваће богословље, и ти ћеш се до миле воље испричати с њима, а сад размишљај о томе да ти се хлеб добро испече и да се не препече.”»

Духовник примети:

«Колико схватам, ти имаш две притужбе на игумана. Као прво, ниси имао довољно времена да читаш светоотачку литературу и да се бавиш молитвом у осамљености. Као друго, незадовољан си тиме што је игуман заборавио да си завршио прву годину на богословији и изједначио те је с другима и уместо да те одреди за катихету и проповедника послао те је у кухињу. Међутим, светитељ Василије Велики допушта излазак из манастира само у случају да је игуман јеретик.»

Искушеник се није сложио:

«Не, наш игуман је православан и против Јеванђеља никога не учи. Али сам монашки живот има своје особености и правила, а искушеник је исто монах, само што још није примио постриг и што пролази кроз период искушеништва. Начин живота искушеника и монаха треба да буде исти. А игуман није давао могућности за бављење непрестаном молитвом. По читав дан сам проводио у пословима или у јурњави. Зар је то исправно? Неки мирјани имају више могућности за осамљивање и молитву него ја у манастиру.»

Духовник одговори:

«То је самообмана. Василије Велики пише да осим словесне молитве постоји још стање душе кад је она у сваком посла окренута ка Богу. То је стање кад душа није обузета и није прогутана бригаама, већ полазећи од спољашњег сав свој труд посвећује Богу. Али хајде да се задржимо на првом облику словесне молитве, чије ти се испуњавање у манастиру такође чини отежаним, и због тога живот у обитељи јалов. Заборавио си да је молитва средство за стицање благодати, то је пут ка Богу, а кроз благодат се остварује само богоопштење. Навешћу ти пример. Вероватно си читао да је у стара времена постојао ратни брод који се називао галија, брод који је ишао на једра и на веесла. Кад ветар није дувао у правцу кретања брода веслало се, најчешће су овај тежак посао обављали робови и затвореници. Кад је дувао ветар у правцу кретања галије на њој су се дизала једра и она је летела брзо као морска птица. Веслачима је било најтеже кад је дувао ветар из супротног смера: они су веслали из све снаге, али се брод једва кретао унапред, а често су га налети буре одбацивали у назад, као лако иверје. Твој труд на стицању молитве је труд веслача, а успутни ветар је манастирско послушање. Људи, који се налазе у свету, могу да улажу напор у молитву у току дугог времена, али нимало не одсецају своју вољу, час је у њиховој души метеж и молитва се једва пробија кроз облаке помисли као што галија без успутног ветра не може брзо да се креће унапред. Ако се каже помало грубо код људи, који живе у свету и налазе се у сталном општењу с људима оптерећеним бригаама, које нападају страсти молитва је слабијег квалитета, односно њима је тешко да сједине ум и срце с њеним речима.

А човек који је себе предао на послушање личи на брод којем ветар дува у леђа. Можда веслачи улажу мање напора, али уместо њих галију носи једра у које дува ветар. Ко је у послушању – потпуном и нелицемерном, самим тим је ослободио свој ум од помисли, које као пијавице крв испијају силе душе. Ове помисли, које се једна другој супротстављају, које заокупљају и колебају страсти – при чему човек мери, размишља, прихвата, одбацује, смишља или као у тешком дремежу посматра слике своје фантазије, не могу души да дају спокој и мир. Душа се налази у сталним сумњама, страху, у стању неодређености. Страсти које делују у дубини душе испуњавају је неким муљем. Само благодат Божија може да смири змију, која се крије у дубинама срца и да је веже. А послушањем као жртвом Богу брзо се стиче благодат, која се моли заједно с човеком у његовом срцу. Искрени искушеник, чим започне молитву већ

осећа дејство благодати као радост. Затим она почиње да личи на топлину, која загрева душу, а понекад и тело. Касније се благодат јавља као светлост која човеку даје такву лакоћу као да су с њега збечене све бриге и као да је његово тело постало другачије. Он личи на човека, који је опијен, само не земаљским, већ небеским вином које не мути свест, већ је омива и чини прозрачном попут кристала.

Послушање је и почетак и крај духовног живота. Послушник не посвећује Богу само труд и време, већ и самог себе. Не омета манастирски рад молитву, већ гордост, која говори: “Кад би имао времена ти би својим снагама постигао оно што су постизали свети подвижници,” заборављајући да су свети учили да се људи одричу своје воље пред наставницима и једни пред другима. У молитви монаху не смета рад, већ таштина због свог рада или користољубље ради којих се он труди. Управо ове страсти га прикивају за земљу. А монах који има послушање ради као да се труди за Самог Господа, али истовремено на свој рад гледа бестрасно не везујући се за њега срцем. Код истинског послушника за време рада се у срцу рађа молитва. Ако човек остане у послушању само неколико дана и затим умре, ово послушање ће га спасити заувек. Разуме се, говоримо о храбром, одлучном и чврстом послушању. Ако човек буде спреман за унутрашњу молитву и тиховање Господ ће му дати спољашње услове, као што је речено у псалму: *Даст ти Господ по срцу твојему, и вес савјет твој исполнит*¹⁵. Ако пак ти и ја одбацивши рад и послушање почнемо да тихујемо у својим келијама, бићемо слични недоношчету: или нећемо поднети тиховање и пашћемо у пучину страсти дубље него мирјани или ћемо сићи с ума.

Постоји, ако се сећаш, још једно стање галије – кад дува супротни ветар. Ово је стање непослушног монаха, који ропће на игумана, дискутује, доказује да је у праву, самовољно се труди, али ветар непослушања и гордости враћа његов брод уназад. Зато Јован Лествичник каже да је боље истерати из манастира непокојног монаха него га оставити у манастиру да **твори своју вољу**¹⁶.

Човек благодат губи највише због следећих грехова: мирјанин због блуда, манастирски монах због самовоље, а пустињак због заборављања молитве.»

Искушеник упита:

«Подвижници су о самом послушању различито писали: Игњатије (Брјанчанинов) је упозоравао на неискусне старце, који могу да нашкоде души, а Теофан Затворник је инсистирао на послушању. Ко је од њих у праву?»

Духовник одговори:

«Није наше да судимо о њиховој духовној висини. Али свако од њих је писао на основу свог духовног искуства. Светитељ Игњатије је личио на човека, који је саветовао болеснику да пажљиво осмотри лекара пре него што се преда у његове руке, и упозоравао је неискусне лекаре, незналице, који се смело прихватају операција, чак на људском срцу. А Теофан Затворник је говорио о томе да је човеку тешко да се сам излечи од болести, чак и ако у рукама има медицински приручник. Ко је од њих у праву? Мислим да се они допуњују. Али се слажу у главном, у томе да је послушање неопходно. Ти мислиш да боље знаш вољу Божију него игуман – у томе је почетак твог пада. Сад, напустивши манастир, личиш на Адама истераног из раја. Само што си ти свој земаљски рај напустио добровољно и не плачеш сећајући га се као Адам. Али ћеш после смрти плакати кад видиш шта си могао да имаш и шта си изгубио. Зато се враћај назад и падни пред ноге игумана.»

Искушеник климну главном:

«Можда ћу тако и учинити, али прво желим да посетим света места и да им се поклоним.»

Духовник се није сложио:

¹⁵ Уп.: Пс. 19, 5.

¹⁶ В.: Преподобни Јован Лествичник, игуман Синајске горе. Лествица. Беседа посебна пастиру. Глава 14, 4.

«Можеш да се поклониш, али тешко да можеш да постанеш заједничар њиховој светости. Непослушно срце тешко прихвата благодат, као што камен не може да упије воду. Прво сломи свој дух, а затим ћеш, ако Господу буде угодно доћи ћеш поново овамо, али више не сам, већ са својим Анђелом-чуварем.»

Искушеник упита:

«А зар сте ви прозорљиви па видите Анђела-чуvara и знате да ли се он налази поред мене или не?»

«Анђела не видим, а демона видим, зато немој да ме искушаваш, већ иди својим путем.»

Претерано усрдна парохијанка

Код духовника је дошла жена, сва у сузама. У рукама је стезала марамицу и за време разговора нервозно ју је час гужвала, час окрећући главу брисала њом очи, час ју је крила у рукав на хаљини. Духовник је упита:

«Вероватно вас је задесила нека невоља?»

Жена одговори:

«Горе не може бити: умро је мој духовни отац, јеромонах Инокентије.»

Духовник се запањено:

«Јуче сам га видео. Није ваљда изненада умро прошле ноћи.»

Жена одговори:

«Не, он је жив, али жели да буде мртав за мене. Приликом последњег сусрета је рекао: «Матрона, сматрај да сам умро. Тражи другог наставника, а мене заборави, као да не постојим на свету.»

Духовник се замислио:

«Схватам ваше стање, али немојте да се секирате. Хајде да мирно размислимо како се ситуација може поправити.»

Жена рече:

«Трудила сам се да га у свему слушам и из све снаге сам покушавала да му нечим послужим. Откривала сам пред њим своју душу. Иако сам била заузета на послу и код куће у домаћинству буквално сам крала време да сваког дана дођем код њега и разговарам с њим. Прво је био пажљив према мени, али сам касније осетила да се све више удаљава. Могуће је да му је неко нешто напричао о мени, да ме је неко оклеветао, - не могу да схватим шта је у питању. Исповедала сам му детаљно до ситница све моје грехове, као да сам цедила и сушила сву своју душу у таквој исповести. И одједном је почео да гледа на мене равнодушно и хладно, да ме дочекује тако званично, као да први пут види непознатог човека. На крају је рекао да тражим другог духовника и да га више не узнемиравам. Назвала сам га телефоном, али ми је он одговорио да је све већ речено. А кад сам га назвала други пут ћутке је спустио слушалицу. Не схватам шта се десило...»

Духовник упита:

«Да није ваша оцена онога што се десило претерано емотивна?»

Жена одговори:

«А како могу да будем равнодушна кад сам одједном остала потпуно сироче? У детињству сам читала бајку «Мали принц», тамо се сирота лисичица жалила да су је припитомили и она сад више не може да живи без **принца**¹⁷. Ја сам такође припитомљена и онда истерана, али не као лисица, већ као куче.»

¹⁷ «Малог принца» написао је француски писац Антоан де Сент-Егзипери (1900-1944.). У глави 21. описује се сусрет Малог принца с Лисцем. «Како ће дивно бити кад ме припитомиш!» говорио је Малом принцу Лисац који се изненада појавио. «Молим те... припитоми ме!.. Ако желиш да имаш друга, припитоми ме!» Принц уопште није имао времена да га припитомљава, осим тога он је волео своју ружу, а и није знао како се припитомљавају

Духовник упита:

«А зашто сте дошли код мене?»

Жена одговори:

«Још пре, једном је у разговору поменувши ваше име, рекао: “Можда ћеш једном отићи код овог свештеника и упитати га за свој духовни живот.” Али нисам схватала зашто је то потребно: па ја имам свог наставника. Више од тога, сматрала сам да ћу га, тражећи савет од другог, изневерити.»

Духовник упита:

«Реците ми, шта мислите на који начин могу да вам помогнем?»

Жена одговори:

«Замолите мог наставника да ме поново прими.»

Духовник се зачуди:

«Шта треба да му кажем: “Саслушавши вашу духовну кћи, дошао сам до закључка да сте поступили неправилно и непромишљено. Не оценивши њене духовне квалитете и тежњу ка спасењу неправично сте је одбацили. Негодујем због вашег поступка. Ваш сабрат тај и тај?” Је ли тако?»

Жена одговори:

«Ако му кажете или напишете то он ће се наљутити још више иако ми се чини да су ваше речи тачне.»

Духовник рече:

«Сами видите да ништа добро неће испасти ако почнемо од прекора и разобличавања за неправичност. Хајде да урадимо нешто супротно овоме: замислимо да је он у праву, а да ви нисте у праву и размотримо насталу ситуацију с те тачке гледишта како бисмо покушали да је поправимо.»

Жена узвикну:

«Ако се ради само о томе, спремна сам да примим на себе било какву измишљотину и да признам да сам крива за грехове, које нисам чинила само да се успостави мир!»

Духовник објасни:

«Говорим о томе да прво треба да се разаберемо да ли сте се исправно односили према свом духовном оцу. Ако се испостави да сте грешили онда кривите себе, само искрено, а не формално.»

Жена уздахну:

«Спремна сам да принесем покајање, иако не знам због чега. Он ме чак ни на праг не пушта и не жели да ме саслуша.»

Свештеник одговори:

«У Патерику је описан следећи случај: посвађала су се двојица монаха и кад је један који је сматрао да је увређен решио да оде код онога ко га је увредио овај му није отворио врата. Старац којем се увређени монах обратио рече: “Ти си ишао код њега с гордом помишљу кривећи свог брата и правдајући себе. А ти прво окриви себе у души и оправдај свог брата и видећеш да ће се он према теби односити другачије.” Овај је поступио по савету и чим је стигао до келије брата овај му изађе у сусрет и загрли га с љубављу. Тако и ви: окривите себе и верујте да је ваш наставник правично поступио с вама да би вас исправио.»

Жена уздахну:

«Била сам му одана свим срцем и волела сам га као што никога нисам волела.»

Духовник упита:

животиње, али га је Лисац научио: «Ја ћу те гледати искоса, а ти ћути... Али сваког дана седи помало ближе.» А кад је Лисцу пошло за руком да оствари што је наумио, Мали принц је морао да оде, а Лисац је изговорио следеће незаборавне речи: «Плакаћу за тобом... Увек одговараш за оне које си припитомио.»

«Зар се не крије у томе прва неправилност? Свим срцем треба волети само Бога, а духовни отац је само спроводник до Бога. А ви сте путовођу ка Христу ставили на место Христа и тако сте од самог почетка изврнули свој духовни живот. Да је ова неправилност била једина у вашем односу према духовном оцу и она би заслужила оно што сте сад добили. Оваква љубав, која се граничи с обожавањем може да задовољи само гордо и ташто срце; а за онога ко тежи ка спасењу она ће постати оптерећење и узрок све веће раздражљивости. Духовни отац одговара за душу своје деце, а овде он сам постаје предмет тајног идолопоклонства. Овакву вашу прекомерну љубав он је правилно схватио као саблазан и решио је да вас избави од те саблазни да се због ње не бисте лишили Бога и вечног живота. Ви кажете: “Никога у животу нисам волела као њега.” А љубав према духовном оцу је потпуно посебно осећање које се не сме поредити с емотивним стањима. То је захвалност због радости коју душа добија од Христа по молитвама духовног оца. Ово осећање је спокојно и мирно. Али реците по савести сами себи: да ли Христос присуствује у вашим сусретима с наставником или Га је наставник заклонио собом?»

Жена одговори:

«Мислила сам да је љубав према духовном отцу љубав према Богу.»

Духовник упита:

«Замислите да млада каже младожењи: “Моја љубав према теби и твом слуги је иста.”

Да ли се слажете да је то ваша прва грешка?»

Жена климну главом:

«Можда просто нисам размишљала о оваквом питању. Али претпоставимо да сам учинила грешку, зар се она није могла исправити на други начин?»

Духовник примети:

«Сами сте рекли да је ваш духовник почео да се опходи према вама хладније и званичније. Међутим, ово средство није помогло и он је био принуђен да ради вашег спасења примени “хируршку операцију”.»

Жена упита:

«Зар је моја кривица само то што волим свог духовника? А зар може бити другачије?»

Духовник одговори:

«Кад би вам ваша кћи признала да воли свог професора највише на свету, ви бисте закључили да то није љубав, већ заљубљеност и строго бисте је изгрдили. Рекли бисте да је њен посао да пажљиво слуша предавања и ради домаће задатке, а професора треба поштовати и слушати, иначе се због емоција могу заборавити саме лекције.»

Затим је додао:

«Чуо сам од вас да сте навикли да идете код свог духовног оца сваког дана. Каква је била потреба за тим?»

Жена објасни:

«Хтела сам да сав мој живот протиче пред његовим очима, хтела сам да за сваку ствар добијем благослов.»

Духовник рече:

«Духовник треба да решава главна питања у човековом духовном животу. За то је сасвим довољно да се човек види са својим духовним оцем и да с њим разговара једно-два пута месечно. Видим да сте ви сами стварали проблеме, смишљали које питање да му поставите, а у ствари сте имали једну жељу – да боравите у његовом присуству, да уђете у његову душу, да га сваког дана подсетите на себе. Бити близу духовника значи слушати његове савете, молити се за њега, а не гледати његово лице и секирати се због тога како се он осећа.»

Жена се није сложила:

«Знам да он у животу има много тешкоћа и хтела сам да олакшам ове тегобе и да му послужим како могу. Да је само рекао била сам спремна да идем пешке у други град ноћу по

лек за њега, али он није ценио моју оданост, иако тешко да ће у некоме наћи срце као што је моје.»

Духовник примети:

«За своје услуге захтевали сте превелику плату.»

Жена се поново није сложила:

«Никакву плату нисам тражила, већ сам сама била спремна да му дам све што имам.»

Духовник јој објасни своје речи:

«Нисте помислили да му узалуд одузимате снагу и време, а свештеник време треба да поклања молитви за паству, укључујући и вас. Свештеничка служба само са стране изгледа лака, а у ствари је веома тешка и захтева напор и снагу. А ви сте, не дајући му да одахне, одузимали снагу, макар тиме што сте захтевали да вас слуша. Зато сте према духовном оцу били расипница његовог времена, односно кради сте туђе имање које вам не припада. Судим по себи. Свештеник бива захвалан у души људима, који ограничавају сусрет с њим малим бројем речи. Он мисли: “Како је то племенит човек! Он схвата колико ми је време потребно и драгоценост.” А кад се нека посетитељка задржава свештеник и нехотице у души осећа раздражљивост, која са временом све више расте и мисли: “Каква невоспитаност! Дошла је као код свог комшије и брбља као са сплеткашицом на улици.” Зато су се ваше услуге у ствари претвориле у експлоатацију духовног оца иако сте мислили да је њему подједнако драго да вас слуша као вама да разговарате с њим. О чему сте разговарали са својим наставником?»

Жена одговори:

«Често сањам снове најразноврснијег садржаја. Понекад човек усни нешто што ни на јави не може да измисли. Неке снове сматрам за предсказање, указивање, шта треба да радим, али не могу сама да их дешифрујем. Не могу да се смирим док их не испричам духовном оцу.»

Духовник упита:

«А шта вам је он говорио у сличним приликама?»

Жена одговори:

«Он је говорио да на снове не треба обраћати пажњу, да он такође често сања, али кад је јако уморан ујутру се ничега не сећа. Међутим, додао је да постоје неки посебни снови који упозоравају човека, само што су они крајње ретки. Зато ми је дао три савета: да се трудим да не памтим снове; да се кајем за грехове, пошто су тешки снови често последица грехова (као тешког стања душе, које се ноћу оваплоћује у угњетавајуће слике и образе); да се молим за људе које сам сањала. Отприлике тако ми је одговарао, али ипак мислим: ако се бар некад догађају снови предсказања све снове треба причати духовнику да се не би пропустио овакав сан ако се усни.»

Духовник упита:

«Ако сте већ добили одговор да на снове не треба обраћати пажњу и ниједан ваш сан наставник није сматрао за предсказање зашто га стално питате једно исто?»

Жена одговори:

«Кад сан детаљно испричам духовном оцу у мојој души наступа мир, рађа се сигурност у то да се мени и мојим најрођенијима неће догодити ништа лоше. Чак кад наставник говори да то не треба спомињати ја га молим да ме саслуша иначе ће ме мучити сумње и бојазни.»

Духовник рече:

«Ево, нашли смо још једну грешку: ви идете код духовног оца као код гатаре или астролога и он треба да вам одговара шта значи јагње, које сте сањали или покојна тетка која је нешто радила код вас у кухињи. У старо време је постојала књига која се звала «Сановник. Календар Брјуса» у којој су била скупљена тумачења стотина различитих снова. Црква није одобравала ову књигу, а окултисти су је насупрот томе, сматрали неким небеским даром. Ваш духовни отац је да би вас умирио слушао различите којештарије које сте ноћу сањали, а ви сте

добијајући од њега један исти савет – да не верујете сновима, терали своје. Ако вам речи вашег наставника ништа не откривају, шта могу да открију снови? За савременог човека они су постали замка: он верује сенкама и аветима. Чини ми се да у овом случају вама руководе три осећања. Као прво то је интересовање за лажну мистику – снове, за нешто тајанствено што треба да обогати ваш живот. Као друго, у оваквим причама ви видите средство за продужење свог разговора с духовником, зато му и причате о сновима тако детаљно, чак се задржавате и размишљате да нисте нешто заборавили. Као треће, у многим вашим сновима несумњиво фигурира ваш наставник, зато желите да утичете на њега причајући му о таквим сновима, показујући да кроз вас Господ у сновима открива његову сопствену судбину. Зато сам сигуран да неке приче почињете речима изговореним интригантним тоном: “Ноћас сам вас сањала.” Мислим такође да у сновима нисте видели једно – да ће духовни отац презаситивши се ваших снова замандалити пред вама врата.»

Жена се није сложила:

«Нисам му причала само снове, већ и сав свој живот да бих сазнала вољу Божију.»

Духовник упита:

«А да ли бисте били спремни да испуните све што каже духовни отац и да ли сте заиста веровали да ћете кроз њега спознати вољу Божију?»

Жена одговори:

«Да, несумњиво да бих. Па како да сазнам вољу Божију без мог духовног оца?»

Духовник је закључио:

«Онда прихватите као вољу Божију то што вас је удаљио од себе. Зашто плачете, тугујете и негодујете, зашто не претпоставите да му је Господ дао на срце да вас упути код другог духовника?»

Жена одговори:

«То није воља Божија него искушење.»

Духовник примети:

«Ето, видите да сте пребивали у заблуди мислећи да имате потпуно поверење у духовника и да сте спремни да испуните сваку његову реч. Кад је ствар дошла до правог испитивања ви сте прешли на другу позицију, тачније да ваш наставник као човек има своја искушења и да зато може да греши. Да сте пребивали у потпуном послушању рекли бисте му: “Благословите, куда да идем?” а у ствари, испоставља се да од духовног оца прихватате само оно што вам се свиђа, или што бар не противречи вашим страстима и пристрасностима.»

Жена одговори:

«Кад идем код духовног оца размишљам да ли је код куће и да не седи случајно код њега неки досадни посетилац, јер људи не схватају да је уморан и да ве га као питони. Кад би ми неко дозволио сама бих их истерала из куће. Понекад после оваквих посета његово лице постаје бледо и измучено и ја желим да га некако утешим и охрабрим, да му омогућим да се одмори у мом присуству, да га за то време нико не узнемирава. Он понекад у мом присуству тоне у сан, ја седим тихо плашећи се да нарушим његов сан и тек кад он отвори очи настављам свој разговор. Понекад он нешто прича у сну. Једном сам чула како је у сну јасно рекао: “Ова брбљивица ми је дата као казна за моје грехове.” Мислим да је то рекао за посетитељку, која је долазила пре мене. Кад сам се срела с њом на прагу почела је да прича као без даха шта је купила на пијаци и колико су јој закинули. Могу да замислим о чему је она могла да разговара с духовником.»

Духовник одговори:

«Сад је тешко разабрати се за кога је рекао «брбљивица», али ипак мислим да је то уопштена реч. А можда је сањао песникињу која му чита своје стихове или жену која је канапом везана за сто у његовој келији. А сад ми реците: кад сте ишли код духовника, да ли сте се молили да вам Господ кроз њега открије Своју вољу и да снагу да је испуните?»

Жена одговори:

«Па кад је он духовни отац то се подразумева и мислила да нема потребе молити се за оно што је и тако јасно.»

Духовник рече:

«Господ открива Своју вољу кроз духовника само онда кад је чедо за то спремно. Ако сте заборављали да се молити, то значи да сте заборављали на Бога. Како ће Вам онда Господ открити Своју вољу? Онај ко долази код духовног оца због везаности, због навике и због досаде, добиће одговор по срцу свом, односно биће кажњен неправилним одговором духовника.»

Жена упита:

«А шта значи «неправилан одговор»?»

Духовник објасни:

«Он је у суштини правилан пошто одговара душевном стању човека, али ће бити скопчан за њега с неком муком, пошто кроз тај одговор Господ не даје благослов човеку, већ га кажњава, уразумљује указујући да се не треба играти ватром.»

Жена пита:

«А каква је то ватра?»

Духовник одговори:

«То је благодат Божија с којом треба опрезно поступати. Ако између духовног оца и чеда постоје неправилни односи, ватра пали страну која је крива.»

Жена поново упита:

«А за шта може бити крив наставник пред својим духовним чедом? На какве опасности овде човек може да наиђе?»

Свештеник је после извесног оклевања одговорио:

«Тешко ми је да говорим о томе зато што сваки човек, укључујући и духовника има своје недостатке и слабости с којима мора да се бори с напором и молитвом призивајући у помоћ благодат Божију. Имам у виду грехове који су за човека постали навика, својство карактера. Указаћу вам на неке од њих, најштетније за унутрашњу везу и за разноврсне односе између духовног оца и духовног чеда.

Пре свега, то је претерана самоувереност и строгост духовника која не исправља, већ ломи човека. То је слично као кад би болесник дошао код лекара за помоћ, а овај га штапом тукао по глави. Обично овакви строги духовници бивају врло снисходљиви према себи и због тога не схватају тежину правила и казни које одређују другима.

Није мање штетна ни сувишна нежност. Кад овакав «нежан» духовник говори са својим духовним чедом чини се да га све време мази по глави и излива на њу јелеј. Словесна нежност се може употребити само понекад, кад човек пада у очај у погледу свог спасења, а у другим случајевима неумесна нежност успављује грешника и грех престаје да му изгледа страشان. Људи се често везују за овакве духовнике не схватајући да воле у њима свој сопствени грех и могућност да «дају анестезију» својој савести. Овакав наставник личи на лекара, који убеђује болесника да је здрав. Болесник одлази утешен и охрабрен, а болест у међувремену наставља да се развија и на крају крајева се завршава на најтужнији могући начин. Зар не подлеже казни лекар који због сажаљења не даје болеснику горак лек и не прибегава хируршком лечењу кад је то неопходно, због чега се чир повећава и трули. Зато оваква «доброта» није ништа боља од окрутности. Духовно чедо не треба од свог наставника да тражи утеху, већ помоћ на путу ка спасењу.

Даље, ако је наставник млад, неискусан и осим тога још сам није био у послушању, већ се по својој вољи прихвата руковођења другима он личи на лекара који затворених очију поставља дијагнозу, спрема лек и бркајући биљке често лековитој материји додаје отров.

Лоше је ако се духовник не односи једнако према свима: према једнима показује посебну пажњу и наклоност, а друге једва трпи. То значи да се он сам још увек налази у пољу страсти, а страсти бивају разноврсне. Њему може да се свиђа обожаване од стране духовног

чеда, похвале и ласкање од којих он преде као да га неко чеше иза ушију. То може бити скривена похот кад се предност даје онома који имају лепа лица. Духовник у сваком човеку треба да види образ и подобје Божије. Њему је дат златан предмет, покривен блатом и он треба да га очисти. А ако духовник обраћа пажњу на националну припадност, порекло и богатство или сиромаштво човека и томе слично, он сам живи у спољашњем и душа онога ко му се обраћа за помоћ остаје му туђа. Овакав духовник личи на лекара који пацијенту пружа помоћ у складу с одећом коју овај носи.

Следећа препрека је лажљивост наставника. Лажљивост потиче од многих разлога: кукавичлука, гордости, сластољубља и тако даље. Кроз лаж човек слабог духа жели да постане јак, али га лаж хвата у свој чврст загрљај. Основа духовних односа је искреност. Где је лаж тамо се затвара људско срце, где је лаж нема љубави. Овде не говоримо о лажи као о моралном поразу, који може сваком да се деси и да се понови, као и сваки грех, већ говоримо о човековој навици да лаже, кад он лаже без прекора савести, кад лаже не црвенећи, гледајући истовремено у очи саговорнику мирним, јасним погледом. Неки се теше тиме да лажу имајући добре намере, али је то догма језуита, коју Православље сматра моралном јересју. Господ је рекао да је свака лаж од **ђавола**¹⁸.

Недопустиво је кад се духовник према својој деци односи фамилијарно, пријатељски. То је лажно схваћено смирење уз помоћ којег се уништава духовна хијерархија и уместо ње настаје некаква уравниловка, а затим и нешто још горе: оваквог духовника његова сопствена деца убрзо почињу да поучавају и исправљају. Покојни схиигуман Сава¹⁰⁵ је говорио: “Духовник није дат ради пријатељства, него ради спасења.” Где односи прелазе на пријатељску ноту не може бити никаквог духовног напретка. Чедо престаје да види у духовнику карику између њега и Бога и на крају се претвара у лик из неке игре.

Још један недостатак духовника је прекомерно бављење наставника светским пословима: домаћинством, политиком, белетристичком, друштвеним и културним проблемима и томе сличним. Овакав свештеник живи на душевном нивоу и у круг својих световних интересовања увлачи духовну децу. У питањима унутрашњег живота остаје незналица и профан. Ако чак и одговара на ова питања то је само да не би «удариио лицем у блато», да људи не помисле да он нешто не зна, зато често одговара неумесно. Тамо где почињу политика и наука о друштву нећете наћи духовни живот.

Још желим да вас подсетим да послушање има један-једини циљ – савладавање гордости и борбу са страстима ради стицања благодати Божије. С оскудевањем благодатних наставника не треба одбацивати послушање, већ га треба проверавати јеванђељским заповестима, које су обавезне за све: оне су вечне и непромењиве. Док су у стара времена духоносни оци испитивали поверење својих ученика постављајући им задатке, који су тешко могли да се остваре и који су били ризични, сад ова метода не делује: она ће показивати само једно – гордост и самоувереност самог наставника. Неки људи који поседују неумерено властољубље захтевају слепо послушање, претварање својих «чеда» у некакве зомбије, али Православна Црква одбацује неразумно послушање. Грех који је учињен по оваквом послушању свеједно остаје грех. У схватању православне аскетике послушање убија страсти, а «псеће» послушање убија савест.»

Жена признаде:

«Слушајући вас још сам више почела да поштујем свог наставника. А сад, молим вас, одговорите на друго питање: какве грешке дозвољавамо себи ми, мирјани, посебно ја према свом духовном оцу. Помозите ми да се разаберам у томе.»

Свештеник се сложио:

«Потрудићу се да кажем нешто о основним и веома заступљеним грешкама (о неким од њих већ смо прилично говорили на почетку нашег разговора).

---

¹⁸ В.: Јн. 8, 44.

Једна од грешака се састоји у томе што човек сматра да општење с духовним оцем наводно представљају сусрети и разговори. У ствари, то је пре свега невидљиво и стално духовно молитвено општење уз које сусрети и разговори представљају само путоказе. За овакво општење од духовног чеда се захтева искреност и спремност на послушање, а од духовног оца љубав према свом чеду и жеља да га преда Христу. Ви сте сматрали да ћете свом духовном оцу бити ближи што се чешће с њим будете сретали. У ствари, блискост духовном оцу се остварује кроз молитву и послушање. Ако речи духовног оца остају у вашем срцу и сећању као исклесане на камену, он ће невидљиво бити с вама. Ако су речи духовног оца вода, која тече за време разговора не остављајући траг, ви ћете бити далеко од њега чак и ако вас дели само зид.

Још један врло важан моменат. Кад се спремате да одете код духовног оца треба да се припремите, и да вам је потпуно јасно зашто идете, каква питања имате. Треба јасно да их формулишете и добивши одговор од наставника, не задржавајући се у његовој келији, да узмете благослов и да се опростите. Треба да се сетите да ли сте му постављали слична питања раније: понављање једног истог питања духовном оцу јесте знак или немара или неповерења у њега или незадовољства ранијим одговором и жељом да човек инсистира на свом мишљењу. Зато не заборавите главно правило – не понављајте питање на које вам је већ дат одговор.

Кад идете по благослов или савет имајте такво расположење душе да ћете прихватити и испунити све што је рекао духовни отац, без обзира на то да ли се то слаже с вашом жељом или не. Оваква спремност воље је неопходна да би се добио исправан одговор. Ако будете спорили и инсистирали, духовна веза између вас и наставника ће се прекинути и претворити у некакав унутрашњи сукоб, нешто попут борбе. Поступати овако значи искушавати свог духовника.

Следеће правило: не постављајте питања из радозналости, већ питајте само о ономе што вам је неопходно за спасење. Избегавајте да говорите о овоземаљским пословима. Отац Сава је једном приликом одговорио свом духовном чеду: “Ако будем разговарао о овоземаљском постаћу овоземаљац.” У неопходним случајевима треба бити кратак, довољно је да духовнику буде јасно о чему се ради. На питања о овоземаљским проблемима многи старци, нарочито у наше време нису одговарали саветом, већ молитвом.

Затим, дешава се следећа грешка: човек наводно говори о потребном и духовном, али говори превише подробно и детаљно, понављајући већ речено. Он као да жели да пред очима духовника прикаже читаву слику онога што му се дешава објашњавајући му као ученику, сваки детаљ да овај не погрешити. То је у корену погрешно. Што човек краће исприча духовник ће боље схватити и напротив, у изобиљу речи може да се изгуби главно. Пре одговора духовник треба да упери свој ум ка Богу, да Га замоли за помоћ и да га упутити, а овде се његов ум расејава и тоне у обиљу речи, као да стоји у некој бујици која бурно тече. Духовник треба да осети шта треба да каже, а овде као да га већ «наводе» на одговор. Многословље с духовником је у суштини неповерење према духовнику и форма поучавања духовника. Многословље може да има и друге разлоге: човек није навикао да се моли и зато попуњава празнину сопствене душе речима као што мирјани попуњавају празнину у свом времену разонодама и игром. Онај ко воли да се моли говориће врло мало.

Осим тога, многословље је начин да се продужи време боравка с духовником. И овде постоје две опасности – скривени вампирizam и скривана пристрасност. Људски живот се не поправља услед дугих разговора. Ко жели да се спаси, сазнаје од духовника вољу Божију и одлази како би је испунио. А ко не жели да испуњава наставља «разговор ради разговора» и не може да оде, као да се прилепио за столицу на којој седи. Духовника ретко замара беседа о заиста неопходним проблемима кад осећа да ће човек чувати и пазити његове речи као добијену драгоценост. Али духовника исцрпљују празни разговори, бесмислене дужине, а још више унутрашње противљење његовим речима. Чини ми се да сте приликом сусрета с

духовником више говорили него што сте слушали и ова «активност» вашег језика је приморала духовника да се заштити од вас. Затим, размислите: да ли сте с духовником разговарали са смирењем, као дете са својим оцем или сте се трудили да се пред њим похвалите знањем и памећу? Рекли сте да сте хтели да сва ваша душа и сав живот буду отворени пред духовним оцем, а зар у ствари нисте хтели да се духовник слушајући вас диви вашим достигнућима и говори у себи: “Каква паметна и врла жена!”? Што мањом желите да се покажете пред духовником тим више ћете бити у његовом срцу. И насупрот томе, што већа желите да будете постаћете мања. Запамтите да с духовним оцем треба говорити мирним, уједначеним тоном, без емоција, негодовања и театралног изражавања, што су у ствари средства скривеног психолошког притиска.

Следећа могућа грешка. Зар нисте сматрали да је духовник постао ваш дужник због услуга које сте му пружили и да је дужан да вам за њих плати посебним односом према вама, макар дугим разговорима у свако доба дана? Ако сте му помагали ради Господа није требало да очекујете награду од човека, а ако сте то радили ради његове наклоности или да бисте га приморали да вам стално буде захвалан, ви сте просто жена склона подмићивању, која је решила да купи свог наставника. Онда сте и заслужили то што вас је истерао.

Још једно питање. Да нисте преносили речи које вам је духовник говорио другим људима без његовог знања? Разговори с духовником имају лични, а не друштвени карактер већ зато што је духовник разговарао с вама имајући увиду управо вас, вашу личност и индивидуалност. На друго лице исте речи могу да имају друго, чак и нежељено дејство. У разговору или у писмима свештеник има у виду конкретног човека, који се налази у конкретној ситуацији. Треба имати на уму разлику између оваквих врста поука, као што је проповед упућена свим присутнима у храму и одговор на питање, који захтева узимање у обзир човекове индивидуалности. Овде се још крију опасности: речи духовника се обично не преносе тачно, већ емоционално препричане, с различитим коментарима и додацима, који често изврћу њихов смисао. Код наратора постоји тајна сујетна жеља да се похвали како је близак духовнику и какво поверење ужива.

Кад дође кући после сусрета с духовником човек треба да се у сећању врати на разговор, да запамти, као лекцију, шта је духовник рекао и да размисли како да испуни његове речи почевши од тог тренутка. Заборављање речи духовног оца није непоштовање само према њему, већ и усудићу се да кажем, према тајни послушања. Иста правила треба поштовати и у писмима наставнику. Она треба по могућству да буду кратка и написана јасним, читким рукописом. Признајем вам да кад ми људи пишу писма на по десет листова, могу пажљиво да прочитам само једну или две странице, а затим само «прелетим» текст очима, а понекад нарочито ако сам јако уморан гледам на писмо као на свог непријатеља и затим га, можда не схвативши о чему се ради бацам у пећ. Посебно ме убија детаљно описивање снова. Желим да кажем: и ја сањам снова, али не малтретирам друге тиме.

Једна од неправилности у односу према духовном оцу јесте осећање зависности и љубоморе које сведочи о томе да се општење не одвија на духовном, већ на душевном нивоу. Ове страсти освајају срце као непријатељска војска и убијају духовни живот.

Нека претерано емотивна чеда испољавају своју «љубав» према духовном оцу тако што почињу да шире причу о њему као о неком чудотворцу и прозорљивцу. Ове гласине представљају једно од најтежих искушења за духовника, нарочито кад људи почињу на њега да гледају као на слона, који важно иде улицом, а за њим трчи бучна гомила деце. Он тада почиње да размишља: а да можда позајми нешто из житија јуродивих да би се поклонници разочарали у њега и оставили га на миру на крају крајева.

Молим вас да запамтите: никад не почињите разговор с духовним оцем речима: “Како вас дуго нисам видела, како сте ми недостајали, реците ми нешто корисно.” То су светски обичаји, који у духовном животу изгледају као распојасаност и непристојност. Ви треба, кад уђете у келију духовника, пре свега да се ћутке поклоните иконама, затим да узмете благослов

и да кратко објасните разлог свог доласка. Треба јасно да знате да се не иде у госте код свог духовног оца, да је он дат да решава духовна питања и да сваки сусрет с њим на изванредан начин обавезује човека. Неиспуњена или заборављена реч духовника је губитак, штета, дуг који је неразумна душа преузела на себе. Зато сваки сусрет с духовним оцем може да постане нови путоказ у животу, нова етапа у односима између душе и Бога. То је могућност да се она обогати или да изгуби. Ако су такви губици превише чести, ситуација постаје алармантна и ствар се ближи ка рђавом крају. Боље је живети без руководства него у лажном послушању. Будите сигурни да вас је ваш наставник удаљио од себе, могуће је на неко време, ради вашег добра. Ви треба у себи да нађете узрок за овакву одлуку и да осудите само себе. И ако свест о грешкама буде искрена, а покајање дубоко, срце вашег духовног оца ће се поново окренути ка вама. Онда ће искушење којем вас је наставник подвргао послужити на спасење и касније ћете се захваљивати због њега.

Жена обећа:

«Потрудићу се да запамтим и да испуним све што сте ми саветовали, али вас ипак молим: реците о мени неку реч оцу Инокентију.»

Духовник одговори:

«Размислићу и помолићу се. Желим вам срећан пут.»

Жена тихо додаде:

«Према мом духовном оцу.»

Духовник изговори јасно, као да буквално кује сваку реч:

«Према Христу Спаситељу и Богу нашем.»

Он испрати своју гошћу до врата. Већ је падало рано зимско вече и духовнику се учинило да је нестала, као да се истопила у тами која је постајала све гушћа.

---

¹ *Манихејци* – следбеници учитеља Манија (216-277.) појавили су се у Персији и брзо раширили од Рима до Кине; били су прогањани већ у време Диоклецијана (284-305.), али су у различитим земљама постојали до VI–IX века, иако народне масе нису биле захваћене њиховом јересју. У њиховом учењу се може уочити зороастризам (по другом мишљењу гностицизам) с елементима вавилонских религија, хришћанска идеја Месије, као и аскетизам, уочљив је утицај будизма. Манихејци су признавали два царства која се међусобно боре: светлости и таме, добра и зла, духа и материје, Бога и ђавола. Борба између ова два царства ће се по њиховом мишљењу завршити катастрофом, у којој ће материја нестати, а дух ће се ослободити. Сматрало се да је човек творевина ђавола, а да су брак, земљорадња и трговина злочин. Уместо Тројице у манихејству фигурира седморица. Улогу Месије Мани је узео на себе, а Исусу Христу је доделио много скромније место. Мани је погинуо мученички – разапели су га персијски магови.

² *Албигојци* (по називу града Алби) или тулуски јеретици јесу секта која се раширила на југу Француске у XI веку и која је делила погледе катара и валденса. Албигојци су се сматрали наследницима манихејаца. Водили су строго аскетски, морални живот и проповедали апостолско хришћанство. Одлучени су од Цркве 1119. године због одбацивања Пресвете Тројице, Тајне Причешћа и брака, смрти и васкрсења Спаситеља и због проповеди о

реинкарнацији душа. 1209. године започет је сурови крсташки поход против њих. У граду Лезјеру, који су крсташи освојили на јуриш убијено је две хиљаде људи, без разлике којој су вероисповести припадали. Поход се претворио у освајачки рат на југу Француске. За време другог крсташког похода против албиготаца (1231.) створена је инквизиција.

³ *Вајлд Оскар* (1854-1900.) – енглески писац, песник и критичар, естет, који је био под јаким утицајем француског симболизма, типични декадент, присталица «уметности ради уметности». Био је склон да протестује против прозе свакодневног живота и демонстрира своју оригиналност. Завршио је Оксфордски универзитет, са двадесет седам година је објавио први зборник песама, годину дана касније је био на турнеји по Америци у којој је наступао с предавањима из естетике и објавио револуционарну мелодраму «Вера или Нихилисти» (1882.г.) 1886. године заједно с Б.Шоуом потписао је петицију за помиловање чикашких анархиста, 1891. године написао је естетски манифест «Човекова душа у социјализму» и роман «Портрет Доријана Греја». У њему јунак, који изражава Вајлдове идеје, јури за насладом, пренебрегавајући моралним нормама по принципу: «Циљ живота је самоизражавање.» Роман је дочекан као проповед естетског аморализма. 1895-1897.г. Вајлд је провео у затвору, окривљен је за принуду на содомију, затим се настанио у Паризу; ништа значајно после затвора није створио.

⁴ *Августин Блажени* (354-430. г.; слави се 15/28. јуна) – епископ Ипонијски од 395. године је прошао кроз одушевљење манихејством, скептицизмом и неоплатонизмом. Од његове «Исповести» почео је преокрет хришћанске мисли ка антрополошкој проблематици. Борио се против манихејства, донатизма, пелагијанства, паганства. Све до Томе Аквинског (XIII в.) био је неоспорни ауторитет у католицизму. Развио је идеју светитеља Амвросија Миланског о два града: о граду земаљском, основаном на љубави према себи, доведеној до презирања Бога и о граду Божијем, који се заснива на љубави према Богу доведеној до презирања себе. Државну власт је карактерисао као «велику разбојничку дружину», која је без озбира на то неопходна. Августин је оставио 93 дела у 132 књиге.

⁵ *Светитељ Василије Велики* (око 330-379.; слави се 1/14. јануара, 30/12. фебруара) – архиепископ Кесарије Кападокијске, васељенски учитељ. Родио се у богатој и угледној породици ревносних хришћана: Василијев деда је био мученик, четворо од деветоро браће и сестара светитеља Василија је прослављено у збору светих. Од детињства је почео да се дружи са светитељем Григоријем Богословом, њихово пријатељство је трајало целог живота. Стекавши у Атини одлично образовање око 357. године светитељ Василије се вратио у Кесарију и кренуо је путем аскетског живота. 362. године, кад се проширила јерес Арија, светитељ Василије се вратио из свог отшелништва у град како би се борио против јереси и примио је свештенички чин. Он је саставио чин Литургије и написао је мноштво богословских дела, основао је два манастира и много добротворних установа, сва своја средства и средства своје Цркве употребљавао је за сиромашне. Након упокојења светитеља Василија Црква је одмах почела да слави сећање на њега.

⁶ «*Исповест*» је блажени Августин почео да пише у време док је био епископ, 397. године. Она је постала први споменик највишег, исповедничког типа животописа, по узору на који је касније било написано много аутобиографија. Глас савести звучи у «Исповести» на максимално високој ноти, јер се Августин обраћа Самом Богу: «Како сам горео, Господе, како сам горео од жеље да одлетим ка Теби од свега земаљског. Нисам схватао шта чиниш са мном... У то време, Ти то знаш, Светлости мога срца, још ми нису биле познате ове речи апостола...» - то је интонација «Исповести» (књ. 3, IV, V. М., 1991. стр. 90, 91).

---

⁷ *Ориген* (око 185-254.) се родио у Александрији и стекао је сјајно образовање. Његов отац је постао хришћански мученик кад је син имао седамнаест година. Ориген је желео да се угледа на оца, али му мајка није дозволила да то учини. Ориген је изгарао од ревности по Богу: почео је много да пости, мало је спавао, ишао је бос и чак је ушкопио себе да би избегао саблазни. С осамнаест година Ориген је постао наставник у училишту оглашења, које је у његово време постало истински интелектуални рај, по речима светитеља Григорија Неокесаријског, који га је похађао. У време прогона хришћана 216. године Ориген је нашао уточиште у Палестини, где је основао исто овакво училиште «Александрију у минијатури», али је поново позван у домовину. 231. године у Кесарији Палестинској рукоположен је у чин свештеника, међутим, против овог рукоположења је уложен протест због ушкопљења и Ориген је био одлучен од Цркве. Ориген је уживао изузетан ауторитет, код њега су људи долазили из далека, само да га чују, и свака његова реч се стенографски записивала. За време прогона цара Декија Ориген је у Тиру био заточен у тамницу. Држан је с гвозденим оковима на врату или по неколико дана растегнутог на справама за мучење, али се он хришћанске вере није одрекао и био је пуштен из тамнице после чега је убрзо умро. Скоро 300 година после тога био је оптужен за десет јереси на Помесном Константинопољском Сабору (543.) и предат анатема 553. године на Петом Васељенском Сабору, такође је проглашено да његова дела треба спалити. У многим случајевима Оригенове идеје су постале класичне за хришћанско богословље, али с друге стране низ њих је послужио као хранљиво тле за мноштво различитих јереси, почевши од аријевске. У корену је било погрешно његово учење о Богу, о Христу као о «твари», о «Христовој души» о презумпцији душа и њиховом пресељењу, о греху, о смрти, о спасењу свих, укључујући и ђавола. Тајне Цркве је схватао чисто симболично, Свето Писмо је тумачио алегорички, до потпуног занемарења његовог историјског смисла.

⁸ *Апокатастаза* (од грч. ἀποκατάστασις – повратак, обнова, довођење у првобитно стање) – термин који је користио Ориген, дајући му смисао да ће се сва твар, укључујући и ђавола обратити, поново сјединити с Богом и спасити. Ово учење Црква је одбацила у VI в. као јерес.

⁹ *Синергија* (од грч. συνεργός – онај ко суделује, помаже) – сарадња између Бога и човека. Спасење човека је Богочовечанско дело, оно нужно захтева потпуност учествовања, како Божанског, тако и људског начела. Човек делатно учествује у ономе што у њему и кроз њега савршава благодат Божија: *Приближите се Богу и приближиће вам се* (Јак. 4, 8). О томе су сложено учили сви свети оци Православне Цркве. Најпотпунију разраду је појам синергије добио у радовима светог Григорија Паламе. Код оца Рафаила реч «синергија» је у погледу ђавола наведена по аналогији, и наравно, оваква синтаagma звучи необично.

¹⁰ *Монада* (од грч. μονάς – јединица, једино) означава елемент битија, следећи појам у низу кад је у питању монада јесте «дијада». Појам монаде је уведен у античкој философији, у Платоновој Академији, под утицајем питагорејства и касније је широко коришћен све до XX века. Специјално учење о монадама, монадологију, створио је Лајбниц. Његове монаде су сличне атомима, али су нематеријалне за разлику од њих и поседују психичку активност, оне су «стална жива огледала васељене». Монаде се деле на примитивне, монаде-душе и монаде-духове; њима се објашњава непрекидност психичког живота и свеопшта повезаност процеса, који се одигравају и читавом свету. Код Оригена се монадом или јединством назива Бог. Она присуствује и у теозофији: «По теозофском учењу, човек у својој суштини представља монаду, честицу Божанства... Ова монада... потенцијално садржи у себи све Његово добро и савршенство... он [човек] треба да се потруди да пробуди све силе које у њему спавају» (*Паври П.Т.* Теозофија у питањима и одговорима / прев. с енгл. М., 1997., стр. 139).

---

¹¹ *Соловјов* Владимир Сергејевич (1853-1900.) – син познатог историчара С.Соловјова који је написао историју Русије у 29 томова. Деда Соловјова је био свештеник. Соловјов је стекао разноврсно образовање: три и по године се школовао на физичко-математичком факултету Московског универзитета после чега га је напустио, 1873. године је стекао титулу дипломца историјско-филолошког факултета, а већ годину дана касније одбранио је магистарску дисертацију «Криза западне философије (против позитивиста)», која му је донела велики углед. 1880. године одбранио је докторску дисертацију «Критика апстрактних начела» и постао предавач, његова предавања су изазивала огроман ентузијазам. Међутим, годину дана касније, кад је дошло до убиства цара Александра II он је наступио против смртне казне за убице и због тога је био удаљен из Петербурга. Тако се завршила његова професорска каријера. 1880. године на позив римокатолика је путовао у иностранство и тамо објавио две књиге, у којима је похвално говорио о Католичкој цркви. После изласка друге књиге, «Русија и Васељенска Црква» духовник му је забранио да се причести рекавши: «Иди на исповест код својих католика.» Соловјов је седам година патио због ове забране и на крају је 1896. године примио причешће од католичког свештеника. На основу овога католици сматрају да он припада њиховој цркви. Не причешћујући се затим још три године, пред саму смрт Соловјов је позвао православног свештеника и примио од њега Свето Причешће. Кад му је било четрдесет седам година упокојио се на имању кнежева Трубецких «Ускоје» (данас је то рејон Јасењево у Москви).

Духовни пут Соловјова је био веома сложен. Са седам година почео је да чита житија светаца и у њему се родило јако мистичко осећање и тежња ка аскетизму. Међутим, с тринаест година избацио је у башту све иконе и до осамнаесте године био је страствени присталица материјализма, ниҳилизма, па чак и комунизма, притом се бавио спиритизмом. Први пут је као деветогодишњи дечак Соловјов угледао привиђење у облику жене «у таласима златастог плаветнила» и препознао је у њој «Софију, Премудрост Божију». Касније, кад је радио у Британском музеју имајући у роковнику молитву Светој Софији Премудрости Божијој «она» му се поново јавила. Било је и треће виђење. Он је уопште имао мноштво разних виђења, а од 1889. године почео је често да му се јавља ђаво, за шта постоје сведоци (в. *Лоски Н.О.* Историја руске философије. М. 1991., стр. 123-124).

Соловјов је оснивач својеврсног религиозно-философског култа Софије у Русији. Он је сматрао да је софиологија коначни циљ и људске и биолошке еволуције уопште. По његовом мишљењу човечанство је достигло тачку развоја кад верске разлике треба да буду одбачене, кад треба да се догоди светско уједињење око Софије и Дух на крају треба да преобрази материју. Соловјов је био иницијатор хришћанског универзализма, који тежи помирењу Црква. Био је поклоник реформи Петра Великог као «смелог одрицања од народне искључивости», покушавао је да да понижавајућу критику словенофилства с његовим «поклоњењем народу», антисемитизма и Толстојевог учења о непротивљењу злу.

¹² *Флоренски* Павел Александрович (1882-1937.) – свештеник, истакнути мислилац, «руски Леонардо да Винчи». Завршио је физичко-математички факултет Московског универзитета и Московску Духовну Академију. 1914. године је одбранио магистарску дисертацију «О духовној истини», чију основу представља дело «Стуб и утврђење истине» без главе «Софија» која је изузета по савету ректора МДА епископа Фјодора (Поздјејевског). Појам «Софије, Премудрости Божије» био је фундаменталан за «Стуб» који је Флоренски дефинисао као опит софиологије. Премудрост Божија се у хришћанству поштује, али се не сматра за посебну «личност». Под Премудрошћу Божијом се подразумева једно од Божанских својстава. Њена персонификација и додељивање самосталности покреће догматски проблем односа између Софије и Три Ипостаси Пресвете Тројице. Без обзира на то и Флоренски и Соловјов су инсистирали на ипостасности, личности Софије, на пример, Флоренски ју је дефинисао

као «Ипостасни Систем миротворних мисли Божјих» (Флоренски П.А. [Дела: В 2. т.] Т.1: Стуб и утврђење истине. М., 1990. део 1, стр. 332).

Особености погледа на свет Флоренског увек су представљале предмет дискусије. Недоумицу је изазивала пре свега чињеница да у његовој теодицеји «на чудан начин нема Спаситеља» (Флоровски Г.В., *прот.* Путеви руског богословља. Париз, 1937., стр. 497). Даље, он је црпео своје идеје из најразличитијих извора, укључујући платонизам и окултизам, и укључивао је у курс историје философије на МДА, на којој је био професор, део о окултизму. Општи утисак о њему добро је изразио Н.Берђајев у чланку «Стилизовано Православље (Отац Павел Флоренски)»: «Све ми се чини да је свештеник Флоренски декадент, који се одвојио и који зато позива на простоту у свакодневном животу и природност – духовни аристократа и зато позива на црквени аристократизам, - да је он пун греховних склоности ка гностицизму и окултизму и зато тако непомирљиво истребљује сваки гностицизам и окултизам» (Сабр. дела: в. 4 т. Т. 3: Типови религиозне мисли у Русији. Париз, 1989., стр. 714).

1933. године отац П.Флоренски је ухапшен, годину дана је провео у Бамлагу, где се бавио научним истраживањима вечно смрзнутог тла, 1934. године је премештен у Соловјецки логор. Овде се бавио истраживањем добијања јода из водених биљака, које је и данас познато. Овде је 8. децембра 1937. године стрељан.

¹³ Булгаков Сергеј Александрович (1871-1944.) рођен је у породици свештеника, у младости је био марксиста, затим је прешао на кантовски идеализам и на крају на «идеал-реализам» Православне Цркве; био је страсни присталица Соловјова. 1901. године постао је професор политичке економије на Кијевском политехничком институту, 1904. године је заједно с Н.А.Берђајевом купио часопис «Нови пут» после чега су основали «Питања живота». 1906. године Булгаков је постао доцент на Московском универзитету, 1907. године је био члан Друге Државне думе као посланик партије кадета, 1909. године је наступао као заступник идеологије присталица часописа «Путокази», 1911. године се повукао, 1918. године је примио свештенство. 1922. године је протеран из Русије. У иностранству је био један од идеолога РСХП – Руског студентског хришћанског покрета, као и посленик екуменистичког покрета. 1925. године је постао један од оснивача Париског православног богословског института, његов декан и професор догматског богословља. 1935. године Московска Патријаршија и Карловачки Архиепископски Сабор у дијаспори осудили су учење Булгакова и оно је проглашено за јерес, која уместо црквеног учења подмеће гностичка тумачења на која Црква упозорава сву своју верну децу. Умро је од излива крви на мозак.

¹⁴ «Стуб и утврђење истине. Покушај православне теодицеје у дванаест писама» је главно философско-богословско дело П.Флоренског «Довољно се философирало на тему религије и о религији...» каже он о овом раду. «Треба философирати у религији, погрузивши се у њену средину» (Флоренски П.А. Уводна беседа пред одбрану магистарског...// [Сабрана дела: В 2 т.] Т. 1. део 2, стр. 824). Ова књига је врло дубока и лична: «»Стуб» пре свега одражава његов духовни живот 1904. године – време преласка с Московског универзитета на Московску Духовну Академију» (Игуман Андроник [Трубачов]). Из историје настанка књиге «Стуб и утврђење истине» // Исто. стр. 829). Књига Флоренског је имала четири редакције. Прва је била дипломски рад «О религиозној истини» (1908). По савету проф. А.И.Введенског прерађена је ради одбране титуле магистра богословља, названа је «О духовној истини» (трећа редакција) и одбрањена 1914. године. Свештеник Павел Флоренски је за овај рад награђен 1914. године Филаретовском наградом, а 1915. године Макаријевском. Без обзира на то, учење о Софији је одмах наишло на оштру критику као неприхватљиво за православно гледиште. Четврта потпуна редакција «Стуба» ја изашла 1914. године и сматра се његовом коначном варијантом. О развоју идеја софиологије у њој в. нап. 12.

---

¹⁵ Термин *теодицеја* (од грчк. - θεός – Бог и δίκη – праведност), «оправдање Бога» 1710. године је увео Лајбниц, који је тако назвао своје највеће дело. Под теодицејом се подразумева оправдање Бога за присуство зла у свету, одговор на питање зашто праведници страдају, а нечастиви напредују, усаглашавање благости Божије с Његовом праведношћу и свемоћи. Лајбниц је нашао излаз из проблема теодицеје у теорији предодређене хармоније коју је сам створио, а Калвин и ислам – у идеји предодређености. У ствари, овај проблем се решава уз помоћ појма слободне воље: Бог је створио Анђеле и људе као савршене, ради пуноте савршенства Он им је даровао слободу воље. Људи су слободни у свом моралном избору између добра и зла, а њихов избор моралног зла изазива физичко зло. Бог забрањује људима да чине зло и кажњава их због њега, а кад то допушта, околности уређује тако да из тога проистекну добре последице, које су потребне и корисне за опште добро, које воде ка савршенству људи. Човек оно што се догађа сматра злим зато што није у стању да оцени догађај у целини, да одреди његов истински значај.

¹⁶ *Брјусов* Валериј Јаковљевич (1873-1924.) се родио у богатој трговачкој породици и био је васпитан у духу материјализма и атеизма. С деветнаест година уписао се на катедру историје на Московском универзитету, ту се упознао с поезијом француског симболизма и почео је да жуди за брзим успехом: «Спори успех... То је мало! Мени је мало... Треба наћи звезду водилу у магли. И ја је видим: то је декадентство... Може бити лажно, може бити смешно, али будућност припада њему, нарочито кад нађе достојног вођу... А тај вођа ћу бити «ја». Као студент је издао две књиге с егоцентричним називима: «Ремек-дела» и «То сам ја» - и по завршетку универзитета заиста је постао вођа новог правца у књижевности – симболизма. Брјусов је помогао да се за симболисте оснују посебна издавачка кућа «Шкорпион» и часопис «Вага». Егоцентризам је увек био главна црта његовог карактера: «Он није волео људе,» сећао се Ходасевич, «зато што их пре свега није поштовао... Није волео логаритамску таблицу... Он је страствено, неприродном љубављу волео да заседа, пре свега, да председава.» Брјусов није прошао поред окултног наличја живота. 1908. године је писао: «Проучио сам XVI век, као и оно што се назива «тајним наукама», познајем магију, познајем окултизам, знам спиритизам, упознат сам с алхемијом, астрологијом и теозофијом». За књигу «Сви напеви» сачинио је каталог начина да се изврши самоубиство у стиховима. Исте године почео је да користи морфијум, и никако му није пошло за руком да се избави ове болести. За време Првог светског рата Брјусов је радио на фронту као дописник једних новина, али је напустио позорницу ратних дејстава, назвавши рат бесмисленим. Прихватио је октобарски преврат, 1919. године је ступио у ВКП(б) и постао енергичани творац нове културе, организовао је Врховни књижевно-уметнички институт којем је 1923. године у част јубилеја Брјусова додељено његово име. На Московском универзитету је држао предавања из најразличитијих предмета. Био је на високим функцијама у различитим сферама, чак и у Гукону – Главној управи за коњушарство. Захваљујући лојалности Брјусова, његова породица 20-их година XX века ни у чему није оскудевала. Поводом смрти Брјусова Саша Чорниј се одазвао у Паризу следећим речима: «Индивидуалиста, префињени естет, парнаски сноб, који је тако вешто имитирао песника, који лебди над плебсом, и одједном таква срамна каријера... Црвени цензор, који је отео својој сабраћи последње парче хлеба.»

¹⁷ *Пишбишевски* Станислав (1868-1927.) – пољски писац, који је започео књижевну делатност 90-их година XIX в. у Берлину на немачком језику. Његова дела «Ното Sapiens», «Деца сатане», «De profundis» и др. су постала последња реч западне културе, а он лично, барјактар немачког модернизма и декадентства. Док је у Берлину био уредник пољских социјал-реформистичких новина с јаком националном обојеношћу писао је напредне чланке у стилу библијских проповеди. 1898. године се пресељава у Краков и преводи своја дела с немачког

језика, а затим пише нова на пољском. После 1905. године успех Пшибишевског опада, до краја живота се бави пропагандом пољског национализма, католичком ортодоксијом и мржњом према комунизму и СССР-у. У Русији је постао популаран 1908-1911. године, кад су изашле његове 52 књиге. Под његовим утицајем били су Брјусов, Ремизов и Андреј Бјели. У делима Пшибишевског доминирају два мотива: болесни еротизам и псеудореволюционарност. Његови револуционари се не боре у име друштвених идеала, то су само «деца сатане» која уништавају друштвено устројство под притиском тајанствених паклених дубина. Његов психологизам се састоји у откривању подсвесних сексуалних екстатичких стања, опису експлозија страсти, самобичевања и т.сл. Волошин је 1904. године портрет Пшибишевског осликао на следећи начин: «Он је као руски државни лекар: пијаница, лице црвено, брада риђа. Има чудне наступе. Одједном почиње да жваће нешто... на пример завесу.»

¹⁸ *Декаденца* (од лат. *decadentia* – пад) – културна и интелектуална појава с краја XIX – почетка XX века, која је ставила себе у опозицију према опште прихваћеним моралним нормама. Декаденти су лепоту схватили као највишу вредност, која је сама себи довољна, грех и порок су се често естетизирали и опевали. Уметничко мишљење декадената се одликовало неприродном раздробљеношћу, оно се демонстративно одрицало реалистичког приказивања стварности, при чему су они изјављивали да су се преорјентисали с вредности разума, здравља, јунаштва, воље и др. на минус-вредности животног пада: лепоту гашења, полуосећања, бледе ликове, заборав, очајање, безизлазност итд. Идеја декаденције као погледа на свет настала је код Ничеа, који ју је објашњавао порастом улоге интелекта на позадини слабљења нормалних животних инстинката. Термин «декаденца» је настао у Француској након што су симболисти Бодлер, Верлен и Рембо 1886. године основали часопис «Декадент». Декаденца се поистовећивала с симболизмом, а кад су га почетком XX века заменили футуризам, акмеизам, имажинизам, експресионизам и др. декаденцом су почели да се називају и они. Термин «модерна» настао је у вези с истим овим представницима декаденце као ознака за «непревазиђену прогресивност» њихових погледа.

¹⁹ *Готје* Теофил (1881-1872.) је син наполеоновског официра, француски писац, критичар, идеолог парнаске школе, који је истакао крилатицу: «Уметност ради уметности». С деветнаест година објавио је први зборник стихова и постао редован посетилац књижевних салона, на којима се одликовао оригиналношћу суђења и испадима. Био је противник морализма у књижевности: «Сматрам да је задовољство циљ нашег живота, једино што је корисно на овом свету,» писао је Готје (*Триков В.П.* Француски књижевни портрет XIX века. М., 1999. стр. 227).

Готјеов стил се одликује мотивима бајроновског демонизма, епикурејством и еротиком, склоношћу према фантастично-необичном и иронијом. Путовао је по Европи и Блиском Истоку, неко време је провео у Русији.

²⁰ Поклоњење *Софији* као поседници жељеног знања, у којем су видели натциљ, било је својствено пре свега гностицима (в. нап. 28). Њихова Софија силази на земљу да би исправила своју кобну грешку коју је учинила приликом стварања света. Софија је премудра, она сједињује у себи Божанско и људско, схваћено као отпадање од Божанског, које достиже степен демонизма, односно двојност Софије постаје раздвојеност и дволикост, разједињеност и цепање. Образ овакве Софије фигурира код Соловјова, код симболиста Блока, Бјелог и др.

Премудрост Божија се опева у хришћанству, њој су посвећени велики храм Софије у Константинопољу и три главне руске цркве из XI в.: у Кијеву, Новгороду и Полоцку. Међутим, хришћани виде Божију силу и Божију премудрост у Исусу Христу (в.: 1 Кор. 1, 24), а нипошто не у некој четвртој ипостаси. Иницијатива разраде појма «Софија» припада Владимиру Соловјову (в. нап. 11), који ју је схватао као јединство, «које све у себи садржи»

(Соловјов В. Русија и Васељенска Црква. М. 1911. стр. 304). Ову идеју је прихватио Флоренски, који је хипостазирао Софију по угледу на Соловјова у «Идеалну Личност Твари» (Флоренски П.А. Стуб и утврђење истине. стр. 332). Без обзира на његову тврдњу да «Софија у сваком случају није Ипостас у строгом смислу речи» (стр. 383), код њега «Она није истоветна с Логосом» и посебан значај он придаје «очигледној разлици између личности Спаситеља, Софије и Богомајке» на неким иконама (стр. 375). Недвосмислену дефиницију Софије дао је С.Булгаков, који се бавио даљим развојем софиологије: «Софија поседује личност и лик, она је субјекат, лице, или, рецимо богословским термином, ипостас: наравно, она се разликује од Ипостаси Свете Тројице, она је посебна, другог реда, четврта ипостас» (Булгаков С.Н. Светлост незалазна. М., 1994., г. стр. 186. Курзив аутора). И даље се одмах ограђује да ова четврта ипостас, ипак наводно «не претвара триипостасност у четвороипостасност» (стр. 186-187). Идеју Софије су такође прихватили Н.О.Лоски, С.Л.Франк и др. О томе да се Софија сматрала женским божанством говоре, на пример, следеће речи Соловјова: «То је Велико, царско и женско биће» (Соловјов В. Идеја човечанства код Огиста Конта// Сабр. дела: у 8 т. СПб, 1903.г. т. 8, стр. 240).

²¹ *Теозофија* (од грч. θεός – Бог и σοφία – мудрост) као мистичко богопознање има дугу историју, почевши од индијских верских учења, јудејске кабале, гностицизма, алхемије, ордена розенкројцера и др. Од XIX в. под теозофијом се најчешће подразумева учење Блавацке. За сва ова учења карактеристични су спиритуализам, тежња према магији, окултизму и езотерици. «На свету нема ничега што човек не би био у стању да схвати и појми» - то је кредо теозофа (Паври П.Т. Теозофија у питањима и одговорима стр. 402). За њих «сама по себи теозофија није религија, али је она истина, која лежи у основи свих религија, скривени извор из којег су све оне проистекле» (исто). «Питање: Да ли ви верујете у Бога? – Одговор: Ако имате у виду ванкосмичког и антропоморфног Бога, ако сматрате да су односи између Бога и васељене (или нашег света) слични односима између грнчара и посуде коју је он направио, таквог Бога ми у потпуности негирамо» (исто, стр. 122). По учењу теозофа, покајање не доноси никакву корист: «Уместо да наводно, сишавши с правог пута, губимо време на покајање, треба просто рећи: «Добро, то је било неразумно, никад више то нећу учинити»» (исто, стр. 248-249).

²² *Шилер* Јохан Криштоф Фридрих (1759-1805.) један од оснивача немачке књижевности, највећи трагичар после Шекспира, родио се у сиромашној, али веома религиозној породици на Лутеров рођендан, 10. новембра, био је близак моралном идеалу протестаната. Од детињства се одликовао необичном осетљивошћу и племенитошћу и увек је имао одане другове, а један од њих је био Гете. С четрнаест година Шилер је ступио у војну школу, школовао се на правној и медицинској катедри војне академије, с љубављу је читао Лутерову Библију. Постављен је на дужност војног лекара пука с понижавајућом платом, а годину дана касније (1781.) изашла је његова прва драма «Разбојници», која је постала књижевни догађај. Он је тајно бежао из пука да би гледао на сцени свој комад и чуо бурно одушевљење гледалаца. Међутим, убрзо је ухваћен и ухапшен с забраном да пише било шта осим медицинских дела. Шилер је побегао из пука 1782. године и до краја живота се бавио књижевном делатношћу. Следеће године је за време епидемије стално узимао кинин, и тако је заувек оштетио здравље. С нападима астме, грчењем желуца и другим болестима борио се тако што на њих није обраћао пажњу, свакодневно је енергично радио по четрнаест сати: без рада није могао да живи. Шилерове драме су имале сензационалан успех, на пример, 1799. године, кад се давала «Смрт Валенштајна» сви у позоришту су плакали, чак и сами глумци (Валенштајн је војсковођа, протестант, који је прешао у католицизам и убијао присталице протестантизма у Немачкој). Међутим, слава нимало није утицала на Шилеров карактер. Он је

живео као да зли људи уопште не постоје (речи г-ђе де Стал). Она је такође говорила: «Савест је његова муза,» а Гете се чак овако изразио: «Он је поседовао Христов дар да оплемењује чак и све ниско с чим је долазио у додир.» 1790. године Шилер је ступио у брак с трезвеним намерама: «Истакнута, генијална жена ме неће усрећити... страст треба притом да одсуствује» и показало се да је у праву: његов брак је био ретко срећан. Умро је у четрдесет петој години од болести плућа, кад је његово четврто дете тек напунило годину дана. Незавршена је његова драма на руску тему – «Димитрије Самозванац».

²³ *Гете* Јохан Волфганг (1749-1832.) – немачки песник, утемељивач немачке књижевности, научник с вишеструким интересовањима. Био је син царског саветника, школовао се у Лајпцигу и Стразбуру, где је био учесник покрета «Бура и јуриш». С тридесет три године постао је председник владе минијатурне вајмарске државе, али се после четири године одрекао својих дужности и отпутовао је у Италију на две године, а кад се вратио бацио је нови изазов друштву: почео је да живи с девојком из нижих слојева. У религији је био свесни паганин, боготворио је природу, одрекао се хришћанства, нарочито идеје самопожртвованости и патње, хришћанског Бога је сматрао суровим тиранином, који захтева људске жртве. Разрадио је своју личну религију, основану на неоплатонизму и пантеизму. Пред крај живота се мучно плашио смрти, његове последње речи су: «Више светлости!»

Трагедија «Фауст», дело читавог Гетеовог живота, представља резиме свеукупне европске просветитељске мисли XVIII в. У њој Гете ломи хришћански стереотип демонског црног алхемичара и романтизира га. Прототип Фауста, доктор Фаустус је 1509.г. завршио Хајделбершки универзитет, такође се школовао у Пољској. Затим је постао мађионичар-луталица, астроном и предсказивач, верници су га истерали из два града: Ерфурта и Инголштата. 1532. године такође је протеран из Нирнберга због богомрских дела, која је чинио с дечацима у пансиону, у којем се запослио. Мефистофела је назвао својим шураком и говорио је да је с њим потписао уговор. После двадесет четири године овог рада по уговору свратиште у којем је Фаустус нашао уточиште са својом лабораторијом, потресали су нељудски крици, а ујутру је међу поломљеним намештајем пронађен унакажени леш «научника». Како примећује К.Луис «лик умног и тананог мислиоца Мефистофела у Гетеовом делу је један ликов од најштетнијих по дух у европској књижевности.»

²⁴ *Симболисти* (Верлен, Валери, Рембо, Маларме, Метерлинг, Блок, Бјели, Иванов, Сологуб и др.) су се негативно односили према материјализму и позитивизму, трудили су се да уз помоћ симбола и асоцијативних веза изразе тананана осећања, жеље, суштине које се интуитивно поимају и уопште да проникну у тајне битија и свести уз помоћ такозване «натчулне интуиције». У Русији је симболизам излазио ван оквира уметности и схватао се као сакрално «животостваралаштво». Симболизам је настао 70-их година XIX века и 80-их година је био синоним за декадентство, а 1910. године су га већ сменили други модернистички токови (в. нап. 18).

²⁵ *Акмеистима* (од грчк. ακμή – највиши степен, процват) су се називали руски песници 1910-их година: Городецки, Кузмин, рани Гумиљов, Ахматова и Манделштам, који су изјавили да се одричу симболистичких тежњи ка идеалном, вишезначности и колебљивости образа и да се враћају материјалном, предметном, земаљском свету, прецизној речи. Као и све што се одвојило од симболизма акмеизам је носио назив декаденције.

²⁶ *Фихте* Јохан Готлиб (1762-1814.) – немачки филозоф, који је еволуционирао од субјективног идеализма ка објективном. Био је под утицајем Спинозе и Канта, тежио је ка солипсизму. Родио се у породици сиромашног сеоског ткача, стекао је добро образовање на теолошким факултетима два универзитета, али се одрекао каријере пастора, и одушевио

идејама Француске револуције. Био је лишен дужности професора универзитета због проповеди атеизма. Према црквеној религиозности, пре свега хришћанској односио се негативно. 1810. г. постао је први изборни ректор Берлиншког универзитета. У «Поуци за блажени живот» науку је ставио изнад моралности и религије, философију је схватао као средство за промену друштвене свести и изпомоћ ње – друштвеног битија, Француску револуцију је оцењивао као последицу идеја Русоа и Канта. Немце је сматрао изабраним народом, који је позван да стане на чело свих европских нација и спаси их од «унутрашњег распадања и стагнације која прети.» Фихтеова философија је утицала на Шелинга, Хегела и немачки романтизам. Умро је од тифуса.

²⁷ *Хегел* Георг Вилхелм Фридрих (1770-1831.) – представник немачке класичне философије, деиста, творац идеалистичке теорије дијалектике. Школовао се на Тибингеншком теолошком факултету, магистар богословља, седам година је био приватни учитељ, осам година – директор гимназије, последњих петнаест година живота, професор философије на немачким универзитетима. Био је следбеник Канта и Фихтеа; од осталих немачких философа се разликује повећаним интересовањем за историју духовне културе. Хегел је почео да пише философска дела још као студент-теолог, при чему је према хришћанству био врло критички настројен, писао је на тему религије. Ускоро је овај критицизам прерастао у непријатељство. Он је маштао о републици, у историјски-конкретном хришћанству је видео социјално зло, а корен овог зла у ауторитарности и «принудној вери» хришћанства. Друштву је, по његовом мишљењу религија неопходна, пошто подиже морал, али она треба да буде лишена теолошке догматике, клерикалности и фанатизма. Оваква религија је постојала у античким републикама, које су њему изгледале као политички рај, али религију коју је проповедао – паганство – Хегел се није одлучивао да назове правим именом, већ ју је називао «религијом откровења», хришћанством, просвећеном философијом и «народном религијом». Светско-историјским народима у прошлости сматрао је Грке и Римљане, а у садашњости – Немце. Хегел је имао огроман утицај на марксистичку философију, егзистенцијализам и др. Умро је од колере.

²⁸ *Гностици* (од грч. γνωσις – познање, знање) – Симон Маг, Василид, Маркион, Валентин, манихејци, павликијани, богумили, катар и др., уопште следбеници религиозно-философских учења, која су настала у I в. и тежила да путем синтезе различитих веровања, као и философије, паранаучних тајних учења и мистралних култова остваре спознају постојећег. У овом свеобухватном знању – «истинском» знању о Богу и коначним тајнама створеног света они су видели светску синтезу и спасење људи, њихово сливање с божанством. Између Бога и света гностици стављају читаву серију ипостаси, а човека схватају као средиште светског процеса. Спознаја унутрашњег «ја» од стране човека, његово откривање своје божанствене природе чини могућом и спознају света, при чему спознаја није толико рационална колико је мистеријална. Гностицима су сматрали изузетне људе, способне да созерцавају истину. Често су Бога сматрали злим демијургом, који је свет створио грешком. Свето Писмо су тумачили крајње слободно. У социјалном смислу њихов идеал је било братство, једнакост и јединство људи. На гностичким идејама формирано је неколико католичких ордена, међу њима и орден темплијера и розенкројцера, као и тајна масонска друштва. На пример, поглавар «Гностичке цркве», основане 1887. године, Жил Дуанел прогласио је гностицизам делом сатане. Карактеристично је да је сам Дуанел био представник угледне масонске организације, под називом Велики савет Француске и да је био члан њеног врховног савета. До дана данашњег гностицизам служи као плодно тле за мноштво јереси.

²⁹ *Валентин* (ум. 160. г.) је најзначајнији гностички философ, рођен је у Египту, 140.г. је дошао у Рим у којем је постао познат. Христос је по његовом мишљењу био само Највећи

Учитељ, Који је учио Божанској мудрости, која се наводно сводила на учење Валентина. Њему су тобоже апостоли открили тајну Божанског живота. Изложићемо је укратко. Првобитно је постојало Божанско Првоначело, Дубина, Првоотац. Међутим, Оно је имало Мисао и ова Мисао га је својим шармом саблазнила; тако се појавио нови пар божанских суштина, а после њега су стално почели да се појављују нови и нови парови. Ових суштина-еона («вечнопостојећих») има тридесет, они заједно образују Пуноту или Плерому Божанства. Имена ових еона су: Ум (Јединородни), Истина, Реч, Живот, Човек, Црква, Христос, Дух Свети и др. Последњи еон је била Мудрост, Софија. Али се она распламсала од страсти и родила јадно недоношче Ахамота. Да би га спасили, сви еони заједничким стваралачким напором стварају Исуса, најсавршенији плод читаве Плероме (Он није идентичан Христу). Ахамот ствара Демијурга, веома савршеног који, међутим, Себе, по Валентину – неоправдано, сматра јединим Богом и Творцем, чему је и учио Јевреје. Валентинов систем је у стварности много компликованији, али је чак и из његовог кратког описа јасно колико је далеко од хришћанства.

³⁰ *Василид* (II в.) је био гностик, родом из Сирије, који се преселио у Александрију, путовао је и у Персију. Као извор својих знања наводио је тајно учење апостола Петра, које му је наводно пренето и «мудрост варвара». Апсолутно начело је по Василиду неизрециво, оно је потенцијално све, зато што поседује универзалну потенцију, «панспермију». Манифестација свега овог потенцијалног одвија се у три облика битија: префињеном, грубом и духовном. Први владар света је Архонт, и други је Демијург (којима се потчињава 365 астралних анђела, који управљају 365 астралних сфера) нису знали за највећу духовну потенцију док се она није испољила у оваплоћењу Христа, Који је привукао силу Духа Светог. Духовна бића просвећена Јеванђељем узносе се за Христом у сферу апсолутног битија, а материјални свет, који је пре тога боравио у мукама, погружава се у стање равнотеже, блаженог незнања.

³¹ «*Три разговора о рату, прогресу и крају светске историје с укључивањем кратког романа о антихристу с прилозима*» В. Соловјов је написао 1899-1900. године и то је његово последње дело, својеврсно завештање. Између ове књиге и ранијег стваралаштва Соловјова лежи огромна провалија. У «Три разговора» он се одриче своје теократске утопије. Уједињење свих хришћанских цркава је пут у пакао, то је велика синтеза антихриста, који уједињује све хришћанске вредности, у којем постоји све, али нема главног – нема Христа. Соловјов масонство схвата као страшну силу, која припрема пут за антихриста. Мисао о свеопштем братству је јерес. Соловјов антихриста описује као генијалног, лепог и племенитног човека, несегичног, аскетског, врлог, и он ће управо овим позитивним особинама обманути људе. У слику доласка антихриста Соловјов уводи неке нетрадиционалне црте за новозаветну есхатологију: двојцом Христових сведока он не назива Мојсија и Илију, већ Петра и Јована, који представљају олицетворење Западне и Источне Цркве. Њима додаје фигуру доктора Паулија (апостол Павле) – оваплоћење протестантских цркава. Дакле, удруживање Петра, Јована и Паулија пред лицем антихриста Соловјову изгледа као последње уједињење цркава. Мења се однос Соловјова и према рату, држави и толстојевском непротивљењу злу. Самог Толстоја Соловјов је јасно описао у лику Кнеза – помирљивца, самозванца, фалсификатора хришћанства, очигледног присташе антихриста. У годинама кад је Толстојева била у зениту Соловјову је била потребна велика храброст да се усуди на овакав корак. Заиста, његови пријатељи су негодовали због садржаја «Три разговора», «прогресивни» «Весник Европе» је одбио да их штампа, а студенти Московског универзитета су чак написали Соловјову увредљиво писмо распитујући се за његово психичко здравље.

³² *Унијати* – чланови неких грчких, јерменских, коптских и др. цркава, које признају поглаварство римског папе и католичке догматике уз очување спољашњих обреда

традиционалних за сваку полазну религију и локални језик богослужења. Унијатство је било веома раширено у Украјини и Белорусији након закључивања Брестске црквене уније 1596. године локалних Православних Цркава с Католичком и стварања Грко-католичке цркве. Она је постојала 350 година, док 1946. године сабор унијатског клира у Лавову није донео одлуку о ликвидацији такозване уније и преласку свих унијатских парохија у Руску Православну Цркву.

³³ *Сковорода* Григорије Савич (1722-1794.) – син обичног козака, школовао се на Кијевско-Могиланској Академији. Не осећајући наклоност ка духовном звању претварао се да је луд и био је искључен из ње. Много је пешке путовао по Европи, упознавао се с разним учењима, стицао је знања и научио је неколико језика. Од 1759. г. предавао је морал у Харковском колегијуму, али је седам година касније био разрешен дужности због неких слободних мисли. Преосталих двадесет осам година живота лутао је по Украјини, одбијајући запослења, која су му била понуђена и поучавајући људе у питањима морала. Његова дела су се ширила у рукописима док нису објављена 1894. године. Сковорода је Соловјову био прадеда по мајчиној линији.

³⁴ *Светитељ Јован Златоуст* (око 350-407.; слави се 27. јануара/9. фебруара, 30. јануара/12. фебруара, 14/27. септембра и 13/26. новембра) – патријарх Константинопољски од 398.г.; васељенски учитељ Цркве. Потicao је из угледне породице, стекао је сјајно образовање. Од младости се подвизавао код сиријских пустињака, затим је, одбивши епископство, четири године проводио сурови аскетски живот и још две године је живео као отшелник у пештери. Дванаест година је био проповедник у Антиохији, био је толико популаран да је народ који је био слабо просвећен, после његове проповеди одлазио из цркве не сачекавши Причешће. Док је био патријарх ревносно се трудио да учврсти високе моралне идеале, због чега је стекао непријатеље међу властодршцима. Кад је био прогнан почеле су народне буне и дошло је до јаког земљотреса. Светитељ Јован је враћен и наставио је разобличења, због чега му на Васкрс 404. године није било дозвољено да уђе у храм; васкршње богослужење је служио у пољу у присуству огромног броја људи. Убрзо је поново био прогнан и пожар, као казна Божија, спалио је читав центар Константинопоља. Две године је светитељ провео у Јужној Јерменији, али пошто је његова популарност и овде почела да расте, прогнан је још даље, у рејон данашње Пицунде. На путу до тамо светитељ се упокојио.

³⁵ *Светитељ Григорије Богослов* (Назијански, око 330-389.; слави се 25. јануара/7. фебруара и 30. јануара/12. фебруара) – патријарх Константинопољски (381.) и васељенски учитељ Цркве, био је син епископа града Назијанза у Кападокији, стекао је сјајно образовање у Кесарији Кападокијској, Кесарији Палестинској, Александрији и на крају, у Атини, где се за цео живот спријатељио с будућим светитељем Василијем Великим. После завршетка школовања пријатељи су створили полумонашку заједницу на Василијевом имању. 361. године отац га је рукоположио за презвитера, а 370. године Василије, који је за то време постао архиепископ Кесарије Кападокијске, рукоположио га је за епископа Сасима. Међутим, светитељ Григорије убрзо напушта Сасиме и осамљује се ради монашких подвига. 379. године светитељ Василије Велики саветује светитељу Григорију да се пресели у Константинопољ, у којем је после прогона аријеваца остала само једна православна заједница, која се окупљала у приватној кући у малој цркви свете Анастасије. Овде се светитељ Григорије убрзо прославио по читавој Малој Азији као оратор и богослов, и чак је блажени Јероним, који је у то време већ био познат, долазио у престоницу само да би чуо његове проповеди. 381. године светитељ Григорије постаје један од организатора II Васељенског Сабора и архиепископ Константинопољски. Ове године он одлази у пензију у своју домовину. Богословска дела светитеља Григорија написана су у најузвишенијем стилу, често у стиховима; тако речи:

«Воскресенија ден, просвјетимсја торжеством и друг друга обимем» - из стихира свете Пасхе нису ништа друго до почетак беседе којом је светитељ започео своје пастирско служење.

³⁶ Под псеудонимом *јогина Рамачарака* крије се Вилијам Аткинсон, теозоф, лекар и судија из Пенсилваније, популаризатор јоге, захваљујући којем су за њу крајем XIX в. сазнале Европа и Америка. У Русији су прве његове књиге биле «Моћ мисли у пословном и свакодневном животу» (М., 1910.) и «Основе гледања на свет индијских јогина» (СПб., 1913.) које излажу азбуку езотеризма.

³⁷ *Фрањо Асишки* (1181. или 1182-1226.) се родио у богатој породици трговца сукном и маштао је о витешкој слави. После учествовања у једној бици и пада у заробљеништво доживео је духовни шок, поделио је сву своју имовину и обратио се Богу. 1206-1221. г. је путовао проповедајући реч Божију, по разним земљама, све до Египта и Палестине и основао је два монашка братства: минорита («мање браће», које се касније претворио у орден францисканаца) и терцијара – и сестринство клариса. На Истоку је покушавао да рашири хришћанство међу муслиманима, пошто је маштао о сједињењу Крста и полумесеца; за време његовог одсуства браћа су уз подршку римске курије укинула правила, која је прописао о сиромаштву, а на своје чело су поставила генералног министра. Ослободивши се брига о управљању, он је поново почео да путује, све своје снаге посвећујући томе да прикаже земаљско туђиновање Спаситеља, да доживи најважније моменте из Његовог живота. У шуми је направио живу слику Рођења Христовог с јаслама, магарцима и пастирима и од тада се код католика уобичајило да се на Божић праве сличне поставке у црквама. Написао је «Похвалу добродетељи», «Похвалу Богу» и др. Гесло Фрање биле су речи: «Господ нас није призвао толико ради нашег спасења, колико ради спасења многих» уп. речи преподобног Серафима Саровског: «Теци дух миран и хиљаде око тебе ће се спасити.». Две године пред смрт стојећи на молитви на високом брду на Крстовдан добио је стигмате на рукама и ногама, а две године после његове смрти католици су га канонизовали. У XIV в. сачињена је књига «О сличности живота блаженог Фрање Асишког и живота Господа нашег Исуса Христа», у којој се описује четрдесет таквих сличности – пример аристотеловско-томистичке тенденције калкулације духовног.

³⁸ *Визионарство* (од лат. *visum* – виђење, уобразиља) – религиозни живот, по правилу егзалтиран, праћен виђењима. У Православљу се визионарство оцењује као демонска прелест. Свети оци Цркве «заповедају да се од сваког виђења, од сваког гласа спољашњег и унутрашњег одвраћаш, као од јавног повода за самообману. Чувај ум твој без виђења; одагнавај сва маштања и мњења која му се приближавају,» уче они (*Светитељ Игњатије [Брјанчанинов]*). Дела: у 5 т. СПб., 1904., т. 2, стр. 125).

³⁹ *Свештеномученик Дионисије Ареопагит* (слави се 3/16. октобра и 4/17. јануара) – судија атинског ареопага, који је хришћанство примио захваљујући светом апостолу Павлу (в.: Дап. 17, 34), један од 70 апостола, који је постао први епископ Атине. Био је очевидац помрачења сунца и успења Пресвете Богородице. У другој половини V в. под његовим именом се појавило десет писама и четири трактата («Ареопагитике»), које су имале велики утицај на каснију богословску мисао.

⁴⁰ *Баљмонт* Константин Дмитријевич (1867-1942.) рођен је у племићкој породици. Из гимназије је избачен због припадности кружоку «Народна воља». Годину дана је студирао на правном факултету Московског универзитета, али је био искључен због учествовања у студентском покрету и прогнан у Шују одакле је био родом, и где се налазио под тајним надзором полиције. Две године касније било му је дозвољено да настави школовање, али

после неколико месеци га напушта. Са двадест три године се оженио, постао завистан од алкохола и покушао да се убије скочивши кроз прозор с другог спрата због чега је скоро годину дана лежао у болници. Ове, 1890. године је изашао први зборник његових стихова, који није имао успеха, али је већ 1894. године Баљмонт постао признати симболиста. «Ја сам префињеност руског спорог говора,» писао је он, «преда мном су други песници – претече.» 1896-1897. године је путовао по Европи. 1901. године је био лишен права боравка у престоничким и универзитетским градовима због песме «Мали султан». 1902. године борави у Европи, 1905. године је поново напустио Русију на седам година, нелегално, плашећи се обрачуна власти због симпатисања револуције, неколико пута је обишао свет. 1913. године се вратио у Русију, и даље је био склон пићу. Фебруарску револуцију је дочекао с одушевљењем, октобарску није прихватио. Гладовао је и живео у беди у Москви. 1920. године измолио је од Луначарског привремени службени пут у иностранство, а кад је отишао у Париз одбио је да се врати у домовину. Тамо је живео као потпуно непознат и у беди, у собици с разбијеним прозором, на који је увек била навучена завеса. 1937. године је почела да напредује његова психичка болест и он је умро готово изгубивши разум, у предграђу Париза, у прихватилишту «Руски дом».

⁴¹ *Блок* Александар Александрович (1880-1921.) рођен је у племићкој породици, његов отац је био професор, мајка преводилац. Одрастао је у породици деде, познатог ботаничара. А.Бекетова, који је једно време био ректор Петроградског универзитета, у морално здравој атмосфери, рано је почео да пише песме, маштао је о томе да постане глумац. Завршио је поменути универзитет, био је поклоник Соловјова, нарочито његове идеје «светске душе» и «вечне женствености», али његово хришћанство није прихватио. С двадесет три године се оженио кћерком Д.И.Менделеејева коју је волео и објавио је своје прве стихове; годину дана касније изашла је његова прва књига «Стихови о Прекрасној Дами». Убрзо је његова срећа била нарушена издајом људи, који су му били најближи: његовог друга Андреја Бјелог и жене. Блок је Бјелог изазвао на двобој, али су се помирили за време двобоја, после овога жена није напустила Блока до саме смрти, али унутрашња непријатност која се појавила више никад није престајала да га мучи; неко време је, како сам каже, «страшно пио». До 1906. године Блок је стекао славу једног од најпознатијих руских песника-симболиста, али је убрзо почео да симпатизира Горког и стао је у опозицију према симболизму. 1916. године био је позван у активну војску у којој је служио као контролор доласка и одласка, одбијао је да иде на фронт. Крах Руског царства прихватио је с радошћу, 1917. године у Петропавловској тврђави присуствовао је ислеђивању царских министара, одмах је изразио спремност за сарадњу са совјетском влашћу и много је учинио за стварање нове совјетске културе, био је први председник Савеза песника. Ова лојалност га је скупо коштала: после изласка у свет поеме «Дванаесторица» пријатељи су му објавили бојкот, престали су да му пружају руку приликом сусрета и одбијали су да наступају с њим на књижевним вечерима. 1919. године, приликом ликвидације есеровских организација био је ухапшен на неколико дана. Услови његовог свакодневног живота, као и већине људи у то време били су изузетно тешки, његова породица је углавном јела харингу. Блок је патио од неколико болести, његова психичка болест је брзо напредовала, није желео да живи и бацао је лекове у пећ. Упокојио се у четрдесет првој години од болести срца.

⁴² *Бодлер* Шарл (1821-1867.) – најбољи француски песник средине XIX в., родоначелник симболизма. Као дете је био дат у сиротиште кад се после смрти његовог оца мајка поново удала. Револуцију 1848. године је провео на барикадама, опијен «укусом освете и природним задовољством од уништења» (уп.: Историја иностране књижевности XIX века: Уџбеник за студенте педагошких факултета... у 2 дела / Н.П.Михаљска и др. М., 1991., део 2, стр. 208),

тада се у њему родила замисао књиге «Цвеће зла» (1857.г.). Књига је дочекана експлозијом негодовања. Одржан је суд и она је проглашена за неморалну, а песник је оптужен за разврат. За Бодлера је карактеристичана естетизација смрти, распада, свега наказног, порочног, противприродног, на пример, делови скелета су за њега «великом цвећу слични» (исто, стр. 211); своје вољене он назива «мој бог, мој Велзевул» (исто) или «црна Венера». О себи Бодлер пише следеће: «Ја сам срца свога вампир, / који с кикотом гледа на свет / и сам сам немоћан да се осмехнем» (исто, стр. 212) и «леш међу лешевима, у којем је све одавно мртво» (исто). Авељевом племену он говори: «Као да сте шумске буве, броја вам нема!», а Каиновом племену: «Каина децо! На небо се подигните! / Збаците неправедног Бога на земљу!» (исто, стр. 214). Љубав према природи Бодлер сматра одразом тупости; на заповест да се људи воле он одговара: «Нећу!» (исто, стр. 212). Свог срећног и «невиног, часног, кратковидог читаоца моралних књига» он презире: «Ако у сатаниној науци / савршенство ниси достигао, / остави! Нећеш схватити овај крик» (исто, стр. 214). Још је у раним годинама почео да «тражи заборав у неприродним осећањима», вину и хашишу (Култура и културологија: Речник / Саст.и ред. А.И.Кравченко. М., 2003. стр. 177) и кад је напунио четрдесет година био је већ потпуно болестан. Изглед мрачног Бодлера који корача је све плашио. Последњих 14 месеци живота је провео у парализи и афазии, изгубио је моћ говора, што је било последица сифилиса, који је добио у младости, као и злоупотребе дроге и алкохола» (стр. 178).

⁴³ *Верлен* Пол (1844-1896.) – један од оснивача симболизма, син официра, служио је као чиновник у париској градској скупштини. Стихове је почео да пише под утицајем Бодлера. Њихови карактеристични мотиви су били дубока беспредметна туга, несвесна меланхолија и вапаји очајања. Од свих симболиста био је песник најближи животу и најведрији. У једној од песама Верлен је позвао песнике да дају предност нејасним, мутним сликама и тананим нијансама и преливима, а не оштрим тоновима. Симболисти су његове речи доживљавали као свој манифест, он их је за то прекоревачао: «Не сме се схватати буквално «Поетска уметност»» - и упозоравао је на декадентске крајности, што, међутим, није имало уродило плодом. 1870. године се оженио својом седамнаестогодишњом вољеном. Париску Комуни 1871. године је дочекао одушевљено и служио је у бироу њене штампе. Те године се зближио с младим, али већ развраћеним песником Рембоом (1854-1891.) и заувек је испао из нормалног животног колосека. После пада Комуни Верлен је био прогањан и крио се заједно с Рембоом у Белгији и Енглеској. У свађи с Рембоом на улици у Бриселу пуцао је у њега, ранио га. Полицајци су га ухапсили на лицу места 1873. године и белгијски суд га је осудио на две године затвора. У тамници је послушао савете свештеника и чак је написао књигу религиозних песама «Мудрост». Вративши се у Француску 1877. године, помирио се с влашћу, настанио се у селу, тражио је ослонац у сељачком раду и вери. Међутим, алкохолизам је преовладао и Верлен је умро у срамној беди.

⁴⁴ *Далај-лама* (од монг. «далај» - «море мудрости» и тибет. «лама» - «најузвишенији», назив монаха у ламаизму) – титула врховног свештеника и истовремено политичког лидера Тибетанаца до припајања Тибета Кини 1951. године.

⁴⁵ *Медитација* (од лат. *meditatio* – размишљање, промишљање) – психички напори човека усмерени на достизање стања дубоке умне усредсређености, одрешености од спољашњих објеката, на снижење реактивности човека. Медитација се широко примењивала у различитим религијама, на пример, у питагорејству, платонизму, неоплатонизму, суфизму и зен-будизму. Најпознатији систем медитације у наше време је јога.

⁴⁶ *Светитељ Григорије Ниски* (око 335. – око 394.; слави се 10/23. јануара) – епископ, учитељ Цркве, млађи брат светитеља Василија Великог. Водио је жестоку борбу против

аполинаријаца и аријеваца и они су га протерали с катедре. После повратка из прогонства учествовао је на II Васељенском (381.) сабору, на којем је победило Православље. Учествовао је у изради Символа вере, хришћанској догматици и симболичној егзегетици. Оставио је богато богословско наслеђе.

⁴⁷ *Платонизам* – свако философско учење, које се ослања на идеје Платона, пре свега на супротстављање чулног света свету идеја; оваквим може да се призна свако нематеријалистичко учење. Најчешће се под платонизмом подразумева неоплатонизам, који је постојао до XIX в., понекад неопитагорејство, гностицизам и херметизам и др. Светитељ Григорије Ниски се одликује дубоким познавањем философије и слободним оперисањем философским аргументима; највећи утицај на њега имали су Филон Александријски и неоплатоничари. Светитеља Григорија с неоплатоничарима зближава тумачење питања као што је усхођење по степенима богопознања и екстаза као највиши степен поимања Бога, сједињење душе с Богом, представа о Богу као о савршеном битију, добру и лепоти. Најближе платоновском је учење светитеља Григорија о материји: ако се из ње одстране квалитети (боја, облик, мирис, чврстоћа итд.) од материје неће остати ништа, односно она уопште не постоји. А сама својства материје нису ништа друго до појмови и ниједан од појмова није материја; они постају материја тек кад се споје једни с другима.

⁴⁸ *Егзегети* (од грчк. ἐξήγησις – објашњење, тумачење) – богослови који се баве тумачењем и објашњењем смисла Светог Писма.

⁴⁹ Књига душекорисних поука преподобног аве Доротеја била је једна од првих и омиљених књига православног народа. Још у она времена кад су се књиге преписивале руком у Русији су «у монашкој средини XIV–XV в. били веома раширени зборници поука на теме из монашког живота од којих су највећи ауторитет уживале «Лествица» Јована Синаита, «Поуке» аве Доротеја, «Беседе испосничке» Исака Сирина» (*Лихачова О.П.* Стефанит и Ихнилат // Књижевност Древне Русије. Библиографски речник / Саст. Л.В.Соколова. М., 1996. стр. 213). «Поуке» аве Доротеја су се издавале много пута. Тако је почевши од њиховог издања трудом преподобног Макарија Оптинског 1856.г. до револуције изашло десет издања књиге, и од 1990. године покренут је нови талас њеног поновног издавања. «Треба читати књигу аве Доротеја и знати је као што војник зна тачке војне службе,» писао је преподобни старац Амвросије Оптински. «Без овога нема напретка у духовном животу.»

⁵⁰ *Шамполион Жан Франсоа* (1790-1832.) од дванаесте године се бавио марљивим радом на дешифровању хијероглифа на Розетском камену, који су у Египту пронашли Наполеонови војници 1799. године кад је он имао само девет година. Са деветнаест година постао је професор Греноблског универзитета. 1822. године на Париској академији је поднео реферат о резултатима свог двадесетогодишњег рада. Сматра се утемељивачем египтологије. Шамполион је умро од нервне исцрпљености кад му је било 42 године.

⁵¹ *Доситеји* и *Доротеји* – имају се у виду преподобни ава Доротеј (ум. 620. г.; слави се 5/18. јуна), аутор књиге «Душекорисне поуке и посланице», изузетно познате у православној аскетици књиге духовних поука и његов млади ученик преподобни Доситеј (ум. у VII в.; слави се 19. фебруара/3. марта), који је својим животом показао истински пример послушања. Прича о кроткој и смерној природи преподобног Доситеја, његовој покорности свом ави до потпуног самоодрицања и сведочанство о спасењу његове душе за само његово послушање садрже се у наведеној књизи аве Доротеја.

---

⁵² *Саломија* – девојка, кћи Иродијаде, која је играла на пиру поводом рођендана цара Ирода, који јој је био и очух и деда у другом колену и која је након што је угодила својим плесом Ироду захтевала: *Дај ми овдје на тањиру главу Јована Крститеља* (Мт. 14, 8; уп. Мк. 6, 22). Кад је њена жеља била испуњена, сама Саломија је примила из руку целата тањир с главом светог Претече и однела је својој мајци. Име Саломије је познато из «Јудејске древности» Јосифа Флавија (књ. 18, гл. 5, § 4).

⁵³ *Преподобни Јован Лествичник* (око 525. – после 600.; слави се 30. марта/12. априла и у Четврту недељу Великог поста) – игуман Синајског манастира свете Катарине. Ступио је у њега са шеснаест година; деветнаест година касније укрепивши се духовно, настанио се као отшелник у подножју Синајске горе, на неколико врста од обитељи, и подвизавао се у отшелништву четрдесет година, долазећи само на празнике у храм на Литургију. У старости је изабран за игумана наведеног манастира, четири године касније вратио се у своју осамљеност. Написао је познату «Лествицу» где је у слици од 30 степеница изложио начин узлажења ка духовном савршенству без падања. Путем који је навео преподобни Јован ишли су и иду православни монаси-исихасти. «Лествица» је једно од омиљених дела из лектире православних богољубаца. У Русији је издата већ 1674. године с тумачењима преподобног Максима Грка и Нила Сорског.

⁵⁴ *Преподобни Исихије Богослов, Јерусалимски* (ум. око 432.; слави се 28. марта/10. априла у сиропусну суботу) – учитељ Цркве. Ученик светитеља Григорија Богослова, 412. године је био рукоположен за презвитера. Веома су га поштовали свети оци Цркве као проповедника и познатог учитеља. Он је објаснио и изложио с јасношћу цело Свето Писмо. На руски језик је преведено само «Теодулу душекорисна и спасоносна беседа о стражењу и молитви», која је објављена у другом тому «Добротољубља». Блажени Фотије је сматрао да је «Беседа...» «изнад сваког другог дела пригодна за људе који воде подвижнички живот ради наслеђивања Царства Небеског».

⁵⁵ *Преподобном Григорију Синаиту* (ум. 1310. или 1346.; слави се 8/21. августа, на дан сабора Атонских светаца – Другу недељу после Педесетнице и на дан Синајских светаца – у среду Светле седмице) и његовим ученицима припада заслуга ширења древне монашке традиције исихазма на Атону и на целом православном Истоку. Преподобни Григорије се родио у Малој Азији у богатој породици. Кад му је било двадесет година Турци су га заробили и након ослобођења је примио монашки постриг и подвизавао се на Синајској гори. Кад је отишао из манастира посетио је Јерусалим, дуго је путовао по Истоку учећи умној молитви и аскетском животу. Основао је неколико келија на Атону; у Парорији, месту на граници између Бугарске и Византије, основао је скит, а затим четири лавре у које су дошли његови многобројни ученици; у њиховом окружењу се и упокојио. Имао је дар прозорљивости, био је познати црквени песник, њему се приписује Канон умилини Господу нашем Исусу Христу. У петом тому «Добротољубља» објављена су два дела преподобног Григорија Синаита: «Главе о заповестима и догмама...» и «Поука тиховатељима», у којима одлично приказује делатни начин умно-срдачне молитве. Његова дела су корисна, како за оне који почињу подвиг духовног усавршавања, тако и за искусније у делу духовног стражења.

⁵⁶ Дидубијска црква Пресвете Богородице је подигнута у средњем веку и реконструисана у XIX в. у оригиналном комбинованом грузијско-руском стилу. Данас је тбилиско предграђе Дидубе – једно од насеља грузијске престонице.

⁵⁷ *Митрополит Мелхиседек* (Пхаладзе; 1876-1960.) се родио у породици црквењака у Тифлиској губернији. Завршио је богословску средњу школу, Духовну семинарију у

Тбилисију и Казанску Духовну Академију, био је магистар богословља. 1915. године је примио свештени чин и служио је у Подољској епархији. Кад је Грузијска Црква добила аутокефалност 1917. године вратио се у домовину. 1925. године је постао удовац, примио је монашки постриг и исте године је рукоположен за епископа. 1943. године је унапређен у чин митрополита Урбнског и постао је настојатељ Дидубијске цркве у Тбилисију. Од 1952. године до своје смрти је био Католикос-Патријарх целе Грузије.

⁵⁸ *Метампсихоза* (од грчк. μεταψύχωσις, од мета- – пре- и –έμφυτος – оживљење, одушевљење; букв. «преодушевљење») – грчки термин за означавање пресељења душа; његова латинска калка је «реинкарнација». Класична разрада учења о реинкарнацији душа припада философији Индије. У Европи ова идеја постоји већ од VI в. пре Христа: «По питагорејским митовима свака душа може да се обуче у свако тело,» саопштавао је још Аристотел («О души», 407). Одавде је идеју преузео Платон. Прихватао ју је и Ориген, а за њим мноштво јеретика, као и разноразни окултисти, и у наше време – следбеници нових источњачких религија.

⁵⁹ *Екстаза* (од грчк. έκστασις – премештање, иступљење, одушевљење) код Аристотела се схватало као прелазак, код Плотина као неко надумно созерцање, кад се душа, одбацивши све чулно и интелектуално уздиже над битијем и сједињује с надбитијем. Екстаза је могућа само за душу која је очишћена катарзом. Појам екстазе присуствује у делима Оригена, светитеља Григорија Ниског и у «Ареопагитикама». У овим делима екстаза се схвата као излаз човека ван граница сопственог разума и телесних осећања – неопходан услов за личан сусрет човека с Богом, Који снисходи ка њему и «излази» ради тога из Своје Сопствене суштине.

⁶⁰ *Мистерије* (од грч. μυστήριον – тајинство, тајна) – тајни култови паганских божанстава, у којима су могли да учествују само посвећени, мисти. Састојале су се од драматизованих поставки овог или оног мита, што је праћено одређеним ритуалима, процесијама, заклетвама, оргијама и др. Прве мистерије су биле везане за култове Озириса и Изиде у Египту, Тамуза у Вавилонији, Деметре у Грчкој итд.

⁶¹ *Онтолошки* (од грч. οντος – сушто, оно што јесте) – оно што има везе с битијем, с његовим фундаменталним принципима, за разлику од феноменолошког, које представља појаве у оном виду у којем их доживљавају наши органи чула и које рефлектује свест.

⁶² *Атман* – један од основних појмова хиндуизма, означава душу, субјективно психичко начело, како индивидуално, тако и универзално. Овај субјективни принцип корелира с објективним принципом – *браманом*, првобитном реалношћу, апсолутним, безличним божанством, које представља једину реалност, која лежи у основи света-илузије. Не постоји ни човеково тело, ни мисли, ни сав видљиви свет, све је то маја, резултат еманације брамана. Поимање истоветности атмана и брамана отвара човеку могућност ослобађања, достизања мокше, што чини једну од основних заповести хиндуизма. Учење о атману и браману се садржи у веданти и прихваћено је у свим ортодоксним школама хиндуизма, нарочито је разрађеноу адвајта-веданти. Њега је између осталог, преузела теозофија, која је замишљена као универзална религија, синтеза различитих индијских религија, окултизма и гностицизма и др.

⁶³ *Предикатом* (од познлат. praedicatum – речено) се у логици назива логички предикат, који указује на својство субјекта, на пример у реченици: «Сократ је човек» - субјекат је «Сократ», а предикат је својство «јесте човек».

---

⁶⁴ *Платон* (427-347. пре Христа) је био религиозни филозоф, политеиста, признавао је реинкарнацију (метемпсихоза), развио је идеју метасоматозе – оваплоћења душа у неколико тела и концепцију анамнезе – присећања претходних рођења од стране душе. Академија коју је Платон основао око 385. г. пре Христа постојала је преко хиљаду година, затворио ју је 529. г. цар Јустинијан.

⁶⁵ *Спиноза* Барух (1632-1677.) родио се у Амстердаму у породици трговца, школовао се за рабина у јеврејској верској школи, али је није завршио зато што се зближио с републиканцима, колегијанцима и менонитима, због чега је био изопштен из синагоге кад му је било двадесет четири године. Постао је отпадник, отишао је да живи на селу и почео је да се бави брушењем сочива. С тридесет осам година анонимно је објавио «Богословско-политички трактат», непријатељски како у односу на хришћанство, тако и јудаизам; његово ауторство је било откривено, и почели су прогони Спинозе, као непријатеља религије, Бог се у његовом учењу деперсонализира и дезантропоморфизира, Он не поседује никакву стваралачку силу и поистовећује се са супстанцијом и природом уопште. У Спинозином систему пантеизам достиже кулминацију, вредност Светог Писма у делу спознаје истине одлучно се одбацује. Чудо се код Спинозе назива чистим апсурдом, а људска слобода – једином основом морала. Рачуница користи проглашава се за покретача и животни нерв свих људских дејстава. Спиноза се сматра утемељивачем научне критике Библије и претечом француских просветитеља и атеиста XVIII в. Спинозизам је постао синоним за атеизам.

⁶⁶ *Дарма* (санскр. «основа», «ослонац», на језику пали «дама») је веома вишезначан термин: то је закон, обавеза, правило, добродетелј итд. У већини религија Индије дарма се схвата као скуп захтева, чије поштовање представља добродетелј, а кршење – грех. Појмови у низу дарме јесу кама – задовољење жеља, арта – материјално благостање и мокша – ослобођење. У будизму се дармама називају најситније недељиве честице тока индивидуалне свести. У различитим школама будизма обично се сматра да има од 75 до 100 дарми у човеку: дарме чисте свести, дарме чула, дарме психе итд. Активност дарми рађа илузију света патње, сансару. Умирење дарми путем спознаје истине води ка нирвани, апсолутном миру.

⁶⁷ *Карма* (санскр. «дејство, обавеза, делатност») – непромењиви закон правичности, плате за учињене поступке, као и за збир тежњи и намера, које одређују судбину живог бића у његовим следећим реинкарнацијама.

⁶⁸ *Раџа* – кнежевска титула у Индији.

⁶⁹ *Реинкарнација* (фр. reincarnation, од лат. carnis – месо, плот) – преоваплоћење, један од основних појмова индијских религија: хиндуизма, будизма и џаинизма. Сушто се сматра неуништивим, нечим што само мења своју љуспу у точку живота – сансари, вртлогу битија, који се састоји од шест светова: света богова, асура (свргнутих богова), људи, животиња, незаситих духова прета (наказних духова умрлих људи и света паклених мука. Ишчупати се из круга сансаре у свет нирване, у ништа, и достићи мокшу могуће је само из света људи, чак не ни из света богова. Реинкарнација се помиње у древним индијским епосима, у египатској Књизи мртвих, Авести, Вандидама (зороастризам), код Буде, код америчких Индијанаца Зуна, у јудејској Кабали, иако савремени Јевреји реинкарнацију одбацују (в. такође нап. 58).

⁷⁰ *Перпетуум-мобиле* (од лат. perpetuum mobile – оно што се вечно креће) – вечни покретач, машина која би једном била пуштена у погон и радила бескрајно дуго. Идеја вечног мотора настала је у XIII в. и освојила умове; изродивши хиљаде неуспешних пројеката, довела је до

многих неочекиваних открића. Тек крајем XVIII в., после вековних безуспешних покушаја почело је да се утврђује мишљење о немогућности стварања вечног мотора.

⁷¹ *Логика и екстаза* – гносеолошки ћорсокаци, односно покушаји да се како рационалним, тако и нерационалним, мистичким путем појми постојећа стварност, осуђени су на неуспех. Гносеологија је теорија спознаје. О екстази као начину поимања истине в. нап. 59.

⁷² *Силогизам* је облик дедуктивног закључивања у којем на основу два исказа (премисе) следи нови исказ (закључак), на пример: «Сви људи су смртни» (прва премиса); «Сократ је човек» (друга премиса); «Дакле, Сократ је смртан» (закључак). Постоје и друге фигуре и модуси силогизма. Силогистику је разрадио Аристотел и до XVII в. се сматрало да је она савршена у својој завршености.

⁷³ *Вивекананда* (Нарендранат Дата, 1863-1902.) био је најближи ученик Рамакришне (1836-1886.), који је створио неоведантизам – учење о јединству свих религија на темељу хиндуизма. На Међународном конгресу религија 1893. године у Чикагу потпуно непознати Вивекананда је наступио с ватреним говором и за трен ока је постао општепризнати духовни учитељ у целом свету. 1895. године је основао организацију «Мисија Рамакришне» која је позвана да шири на Западу његове идеје и веданту и која је од 1897. године постала међународна. Вивекананда је у свом учењу није тежио само обједињењу свих религија, већ и свег морала, уопште целог духовног начела у свету.

⁷⁴ Индустијски град Чикаго, који 1871. године изгорео до тла, у којем су брзо подигнути небодери, ускоро је постао други град у САД-у после Њу-Јорка. Он је и био изабран за центар радничког и демократског покрета с штрајковима и демонстрацијама пролетеријата. 1870. године у њега је премештена секција Прве интернационале, 1905. године овде је створена синдикална организација «Индустијски радници света», а 1919. године – Комунистичка партија САД-а. Овде су била бачена семена нове идеје – уједињења свих религија у једну. 1893. године у Чикагу је одржана Светска Колумбијска изложба и тада је био уприличен такозвани Први Светски Конгрес Религија. Његово гесло је било да се скрене пажња јавности на важност дијалога између религија ради подржавања мира. Веома активан иницијатор конгреса био је доктор Блиц, који је управљао врховним саветом ложе мартиниста у САД-у. На овом конгресу створен је Светски парламент религија и први пут је постављено питање о стварању Организације Уједињених Религија (ОУР), али се испоставило да су све ове нове творевине мртворођенчад. Даљи покушаји стварања сличних организација су били подједнако безуспешни.

1930-их година одржан је Свеопшти конгрес вероисповести, 1950. је створена Светска алијанса религија, 1952. је у њујоршком презбитеријанском храму обновљен Светски парламент религија из 1893. године. 1960. године је основан Храм разумевања, који ради и данас, 1986. године – Светски савет вероисповести. Ехо конгреса из 1893. године постао је II Светски конгрес религија, који је створен у истом овом Чикагу тачно сто година после првог конгреса, - 1993. г. Част да га отвори био је удостојен Шри Чинма, што је и учинио на начин који је био карактеристичан за њега – медитацијом која је трајала пет минута. 1995. године обновљени су покушаји стварања ОУР, али ниједан од поглавара савремених утицајних цркава и других религиозних заједница није дао свој пристанак за учествовање на њеном заседању. 2004. године десио се последњи догађај, који је по духу близак чикашком конгресу – Светски форум религија одржан у Барселони.

⁷⁵ *Адвајта-јога* – нетрадиционални систем јоге, који укључује осим раџа-, дњана-, кундалини- и лаја-јоге и цигун – систем кинеских монаха, која има за циљ «овладавање енергијом». 1995.

године у Симферопољу је основан манастир јогина овог правца, такозвани ашрам Гухјасамаца, који је отворио своје филијале у још шест градова бившег СССР-а.

⁷⁶ *Тантризам* (од санскр. «тантра» - замршеност, скривени текст, магија; тако се називају свештени текстови шактистичких секти у хиндуизму) магијска пракса која је повезана с јогом и сексуалним дејствима, карактеристична за хиндуизам (шактизам, шиваизам, вишнуизам), будизама и религија које од њих потичу. «Тантријски појмови подсећају на митску змију, која сама себе гризе за реп, јер поседује способност да се непрестано претвара из једног у друго, због чега сваки текст увек може да се чита на два начина... Сваки тантристички текст такође садржи две могућности егзегезе: као референтни ниво једног наступа тајни обред, који доводи на крају до сексуалног јединства с циљем просветљења; референција другог се налази на метафизичком нивоу» (Елијаде М., Кулијано И. Речник религија, обреда и веровања. М.; СПб., 1997. стр. 82).

⁷⁷ *Лопатин* Лав Михајлович (1855-1920.) био је професор Московског универзитета, уредник часописа «Питања философије и психологије» и председник Московског психолошког друштва. Разрадио је свој систем психолошки обојене философије («Позитивна начела философије». М., 1886-1891.), његове позиције су блиске Соловјовљевим.

⁷⁸ *Буда* (санскр. «просвећени») – Сидарта Гаутама, који је након «просветљења», које му се догодило прозван Буда Шаќја-Муни. 1956. године будисти су славили 2500-годишњицу Будине смрти, али поузданих података о његовом животу нема. Буда је одбацио учење браманизма о атману и тврдио да у васељени нема ничега осим патње и гашења. Сви космички процеси се изводе из незнања и помрачености, а спасење се састоји у прекиду овог незнања, изласку из точка поновних рађања (сансаре) и достизања апсолутног мира – нирване.

⁷⁹ *Конфуције* (Кун Фу-ци; 551-479. пре Христа) – старохришћански мудрац, родио се у породици војног лица, с двадесет седам година је ступио на службу у главно идолиште царства Лу и тек с педесет година је постао чиновник. Пред крај живота је окупио око себе круг сиромашних ученика и поставио је себи за циљ да их учини идеалним људима, који ће се у свим животним приликама понашати беспрекорно исправно. Код Конфуција нема разраде проблема философије, космологије, логике и митологије. Небо за њега није божанство, већ недефинисан светски принцип. Циљ Конфуција је да нађе средњи пут за човека и човечанство, дао, који би омогућио да се сачува равнотежа између воље неба и земље. Конфуцијанство није религија у строгом смислу речи: оно нема жречева, ритуал у њему обављају учени чиновници који стичу дужност након полагања испита. Главна врлина, која се приближава религиозној дужности је поштовање према свима, њено нарушавање је «једино светогрђе за конфуцијанца» (в. поменути књигу *Елијадеа*, стр. 224). Конфуцијански морал је био основа кинеске државности до 1911. г.

⁸⁰ *Шиваисти* – хиндуисти, поклоници бога Шиве. Други велики правац хиндуизма представљају вишнуисти, поклоници бога Вишну, чијим се тек десетим оваплоћењем сматра Буда. Ламаисти су следбеници једног од праваца будизма, који је прихватио бон-по – древне религије Тибетанаца, које представљају разноврсност шаманства. Адепти бон-поа претендују на божанско порекло из земље Шамбале и имају свог буду, не Гаутаму. Ламаизам је постао државна религија у Монголији у XIII–XIV в. Ламаисти су и Бурјати, Тубинци и Калмици.

⁸¹ *Махатма* (санскр. «велика душа») – изузетан, духован човек

⁸² *Хатха-јога* (санскр- «ха» означава, «тха» - издах) – део раџа-јоге, систем физичких вежби, који се састоји од одређених поза (асана) и вежби дисања. Циљ овог система јоге је да дисање учини мирним и равномерним, и да регулисавши дисање, пређе на укроћивање тела.

⁸³ *Асана* – трећи од осам ступњева управљања телом у јоги: обуздавање (јана), поштовање правила (нијама), позе (асана), регулисање дисања (пранајама), изолација чула (пратјахара), пажња (дхарана), размишљање (дхјана) и усредсређеност (самадхи). Асана је заузимање одређеног положаја и почетак физичких вежби јогина. Међутим, вежбе не смеју да се свODE на баналну гимнастику, треба максимално напрезати своју пажњу, концентришући је на сваки свој покрет или одговарајући део тела, да би се на тај начин скупила потребна енергија, распоредити је по каналима ка чакрама у потребном смеру и на крају развити своју енергетску структуру. Асан-поза има мноштво: то су лав, јунак, плуг итд.

⁸⁴ *Кундалини* (од санскр. кундала – «савијена») јесте сажета информација или енергија, ген будућег човека. Она је савијена у виду прстенова попут змије на скривеном месту где се завршава кичма и које се назива муладхара-чакра. Енергија се може приморати на подизање из овог положаја кроз друге чакре дуж кичме (сушумне) до чакре са хиљаду латица, која се налази на највишој тачки лобање и то је циљ вежби јогина. Такав је, између осталог, и задатак тантра-јоге. Тантризам, је као што је познато, веома повезан са сексом. Зато се у уводу за тантра-јогу одмах наводи опаска да се секс и сексуална енергија користе ради ширења свести и рађања суштине трећег поретка. Сексуална пракса је обавезна у тантра-јоги, али није главна. Основни принцип у њој је следећи: нема ничег прљавог, аморалног и срамног. Све материјално може да се искористи ради достизања духовног. Ове речи се дословно садрже на сајтовима, који дају виртуелне часове за тантра-јогу (в. такође нап. 91).

⁸⁵ *Астрални план*, појам теозофије Блавацке, означава емоционало-инстинктивну сферу људског битија. Антропологија Блавацке је у целини прекопирана из философије јоге, која постулира седам начела у човеку. Подели човека на три природе – дух, душу и тело, која је Европљанима позната од времена Платона, у јоги одговарају: 1) физичко начело, 2) етерско начело, 3) прана (они чине оно што ми схватамо као тело), 4) астрално начело (емоције, инстинкти), 5) интелект и самосвест чине оно што називамо душа, 6) духовни ум (интуиција, прозрење), космичка свест, 7) дух - то је дух у европском поимању. Новина Блавацке се састојала у преименовању наведених јогистичких начела у «тела»: физичко, етерско, астрално, ментално, каузално (пребивајуће), будистичко (просвећено) и нирванистичко. Не говорећи о томе да ово преименовање јако мирише на материјализам (јер ако све припада телу, шта онда може бити бесмртно и шта ће се вечно изнова оваплоћивати и како с друге стране, бесплотни дух може да буде тело), сами ови термини се замењују другима од једног дела до другог. Уосталом, доследност и јасност уопште не представљају задатак Блавацке.

По теозофији приликом сваког новог рођења личност добија ново астрално, физичко и ментално тело. Астрално тело не поседује разум, његово својство је танано развијени инстинкт, оно је љуспа човекових жеља. Ове жеље астралне љуспе штете њеном власнику, он треба да им се супротставља. Ако се буде препуштао жељама постепено ће изгубити способност да им се противи и поистовећиваће се с њима. Међутим, ако буде контролисао жеље, односно ако буде водио живот теозофа, смањиће их и на почетак следеће реинкарнације изаћи ће с њиховим оптималним бројем. Астрално тело по мишљењу теозофа изгледа као маса која се окреће. Идеално би било да се састоји од неколико разнобојних трака које се крећу равномерно, али код обичног човека овде може да бесни још до 50-60 вихора жеља; оне су попут отворених рана, кроз које отиче сва његова енергија.

Појам астралног плана користила је средњовековна алхемија за означавање грчког аида, односно хришћанског пакла. За теозофе је то царство илузија, код њих, као и код

окултиста, постоје специјалне вежбе за тренирање преношења свести из физичке равни у астралну и обрнуто. У стил окултистичких учења, као што смо видели на примеру гломазних и недоказивих система гностика, органски се улива теозофско, претерано детаљно описивање структуре ове астралне равни, које укључује седам јединица и њене различите обитаваоце. На пример, ови последњи се деле на три типа: људска бића (жива и мртва), нељудска (елементали, астрална тела животиња, природни духови свих врста и деви) и вештачки (створени свесно и несвесно) итд.

⁸⁶ *Раџа-јога* (пут господарења собом), цњана-јога (пут спознаје, јога знања или мудрости; могуће су различите транскрипције назива) заједно с карма-јогом (пут деловања) и бакти-јогом (пут љубави према богу) представља четири најпознатија правца јоге. Раџа јога тежи ка томе да унутрашње «ја» учврсти као заповедника (раџу) свих човекових моћи и способности. Њен циљ је дисциплина разума, концентрација његових сила, медитација. А циљ цњана-јоге је сједињење људског знања са знањем које ничим није ограничено, односно са самим апсолутом, богом. По мишљењу Вивекананде, ради тога се «сад треба одрећи секташења и национализма у питањима религије. Представа о томе да свако племе или земља треба да имају сопственог Бога и негирање друге вере је сујеверје које треба оставити у прошлости» (*Свами Вивекананда. Практична веданта (изабрани радови) / Прев. с енгл. М., 1993., стр. 178*). «Главна наслада цњана-јоге састоји се у метафизичким истраживањима. Они су философи, научници, проповедници, учитељи и ученици» (*Рамачарака. Религије и тајна учења Истока. М., 2004., стр. 177*). Веома велике перспективе се откривају онима који се баве цњана-јогом: «На одређеном степену развоја приликом практиковања цњана-јоге човек постаје свестан да онај ко спознаје, спознаја и спознато представљају једну суштину, а не три различите... постоји само спознаја, спознаја и спознаја» (*Буд. Е. Речник јоге / Прев. с енгл. Кијев, 1996., стр. 70*)

⁸⁷ *Прана* – људски животни принцип, животна сила који се схвата као дисање и као енергија. То је један од облика животног ветра (вају), који је повезан са срчаним центром и срчаним сплетом и зато са здрављем и снагом срца. Други ветрови су повезани с другим чакрама. *Светска енергија, прана* је светска душа с којом тежи да се сједини свака индивидуална душа. Сунчев сплет је «највећи акумулатор праничке енергије, одакле се она прелива у мање акумулаторе, раштркане по целом телу и према различитим органима... Она се састоји од беле и сиве мождане масе, исто као и велики мозак и кичмена мождина... Назив овог сплета «сунчаним» је врло zgodан, јер из тог места као из сунца зрачи енергија и сила према свим деловима тела, и чак велики мозак зависи у свом раду од енергије, коју шаље сунчев сплет» (*Рамачарака. Религије и тајна учења Истока. стр. 84-85*).

⁸⁸ *Мантра* је самхит, магијска бајалица у хиндуистичким и будистичким религијама, формула која се користи у тантризму за улажење у стање медитације. Матра се ученику даје у току његове иницијације.

⁸⁹ *Веде* (од санскр. «ведјети», «знати», отуда речи «вештичарење», «вештица») најстарија индијска религиозна литература, која се у канонском облику формирала у II–I миленијуму пре Христа, зборници светих песама, химни, магијских заклинања и жртвених формула, које су се користиле приликом приношења жртава, укључујући и људске. Веда укупно има четири: прва од њих садржи 1028 химни, друга – 1549 песама, трећа око 200 химни, четврта 731 бајалицу. Религије Индије које признају Веде сматрају се ортодоксалнима.

---

⁹⁰ *Упанишаде* (санскр. «седење поред учитеља», касније: «скривено знање», «тајно учење») јесу старохришћанска дела религиозно-философског карактера, која објашњавају тајни смисао Веда. То је 108 текстова, од којих најстарији потичу из отприлике VI–III в. пре Христа.

⁹¹ *Лотоси* (падме) јесу чакре (санскр. «точак, круг»), назване тако због сличности с овим цветом. Енергетски канал (сушумна) пролази дуж кичме, а уздужно по њему налази се шест лотоса на нивоу шест делова тела: ануса, полних органа, пупка, срца, грла и обрва. Сваки лотос има различит број латица, а сушумну крунише лотос са хиљаду латица. «Разуме се, врло је важно да се не узбуђују ниже чакре док човек не стекне потпуну или макар врло јаку контролу над својим телом и емоцијама,» речено је у «Речнику јоге» (стр. 103). Међутим, да ли је ова опасност позната онима који приступају бављењу јогом немајући под руком овај речник?

⁹² *Маздеизам* или религија магова је религија становништва древног Ирана, која је постојала у исто време кад и зороастризам, била испреплетена с њим и имала с њим једну заједничку књигу Авесту. Врховна божанства код маздеиста су Ахурамазда – олицетворење добра и Анхра-Махњу – олицетворење зла, касније им се придружио Митра. Маздеизам своди на минимум улогу Заратустре и допушта сахрањивање угледних људи док зороастријци остављају птицама да поједу тела покојника, да «нечисти» леш не би могао да дође у додир ни с једном од «чистих» стихија природе.

⁹³ *Мтацминда* – планина коју је А.С.Грибоједов називао «најпоетскијом припадљивошћу Тбилисија». Она се уздиже на 400 м с десне обале Куре, која протиче кроз град. До планине води жичара и најдужа успињача на свету. На Мтацминди се налази тбилиски парк културе и одмора, а од 1929. године је отворен пантеон истакнутих писаца и угледних посленика Грузије. Први је на Мтацминди по свом завештању био сахрањен Грибоједов.

⁹⁴ *Метехи* – плато са жуто-сивом стеном, који се уздиже изнад Тбилисија на левој обали Куре. На његовој највишој тачки налазе се рушевине бившег царског замка, а директно испред њега, на самом крају платоа стоји стара дворска црква Метехске иконе Мајке Божије, која и данас украшава град.

⁹⁵ *Нарикала* – тврђава на Метехском платоу, подигнута у IV в. Заједно с Метехским замком била је главна војно-одбрамбена тврђава Тбилисија. 1827. године за време олује у њен магацин с барутом ударила је муња; тврђава се од тада није обнављала.

⁹⁶ *Светитељ Атанасије Велики* (298. или 293-373.; слави се 18/31. јануара и 2/15. маја) архиепископ Александријски од 326.г.; отац Цркве. Он је знао књиге Светог Писма толико добро колико неко не зна ниједну од њих, по речима светитеља Григорија Богослова. Био је близак с преподобним Атнонијем Великим и другим познатим египатским пустињацима. Учествовао је на I Васељенском сабору, четрдесет седам година је био на светитељској катедри, у тешко време аријевских немира био је једини православни епископ на целом Истоку и судбина васељенског Православља се поистовећивала с његовом судбином. Водио је сурову борбу с аријевцима и трпео од њих непрекидна затварања, петнаест година свог епископства је провео у прогонству, од тога шест – у пустињи. Мирно се упокојио не дочекавши победу Православља на II Васељенском сабору (381.). Његово учење о једносушности Бога Сина Богу Оцу ушло је у Символ вере.

⁹⁷ *Кнежеви Трубецки*, Сергеј Николајевич (1862-1905.) – професор философије на Московском универзитету и Евгеније Николајевич (1863-1920.) – професор философије права у Кијеву и

затим у Москви, рођени су се у великој (било је десеторо деце) и побожној породици, која је припадала старом племићком роду. Од 1886. године браћа су били блиски пријатељи и настављачи дела Соловјова. У гимназијском периоду изгубили су веру у Бога, одушевили се позитивизмом Мила и Спенсера, затим скептицизмом. Под утицајем Шопенхауера, Достојевског, Хомјакова и Соловјова, као и музике Бетовена браћа су се вратила под окриље Православне Цркве. С.Н.Трубецкој је 1905. године у присуству цара је одржао говор о потреби ограничавања смодржавне власти и исте године је умро од излива крви на мозак, кад је допутовао у Петроград да би одбранио право универзитетске аутономије. Е.Н.Трубецкој је бранио идеју независности Цркве од државе, био је иницијатор оснивања издавачке куће «Пут».

⁹⁸ Блок. А. Дела: у 2 т. М., 1995., т. 1, стр. 298-299.

⁹⁹ *Емпирика* – практична делатност, далека од интелектуалних трагања, од теоретисања, такође се супротставља романтици. Емпиризмом (од грч. *ἐμπειρία* – искуство) се назива правац у теорији спознаје, који признаје за извор знања чулно искуство као супротност рационализму, који првостепену улогу даје разуму.

¹⁰⁰ *Светитељ Теофан, Затворник Вишенски* (Говоров, 1815-1894.; слави се 10/23. јануара) рођен је у породици свештеника, завршио је богословско училиште, средњу школу и Кијевску Духовну Академију, магистар теологије. Пре завршетка школовања примио је монашки постриг. Обављао је разноврсну службу, путовао је у Свету Земљу, у Константинопољ, био је ректор Петербуршке Духовне Академије. Од 1859. г. – епископ Тамбовски, 1861. године је присуствовао отварању моштију светитеља Тихона Задонског, 1866. године је отишао у пензију, 1872. године – у затвор, прекинувши све односе с људима. У својим просторијама направио је малу цркву у име Богојављења Господњег у којој је служио литургију потпуно сам, при чему је последњих једанаест година служио свакодневно. Сваког дана је добијао од двадеест до четрдесет писама и одговарао је на њих. Од издавања својих књига светитељ није добијао никакав приход, хранио се врло скромно: у дане кад није било поста јео је једно јаје и пио шољу млека. Као руководицац у делу хришћанског усавршавања светитељ Теофан је незамењив: нема ниједног детаља духовног живота који би измакао његовој пажњи. Превео је «Добротољубље» у пет томова, «Невидљиву борбу», «Древне монашке уставе» и написао «Пут ка спасењу», «Шта је духовни живот и како се за њега припремити», «О молитви и стражењу», неколико књига писама и многа друга дела.

¹⁰¹ *Светитељ Игњатије (Брјанчанинов)* (1807-1867.; слави се 30. априла/13. маја) – дика руског монаштва, човек који је својим животом показао подвиг самодрицања близак исповедништву. Рођен је у племићкој породици, од детињства је испољавао дивне дарове, љубав према Цркви и молитви. Са шеснаест година био је дат на школовање у Главну инжењерску школу, у којој је показао изузетне способности и био љубимац самог цара Николај Павловича. У току школовања светитељ је често одлазио у Валаамско подворје и у Невску лавру, међу чијим монасима су се подвизавали ученици старца Пајсија Величковског. После сусрета 1826. године с јеромонахом Леонидом, будућим старцем Оптинским, записао је: «Срце ми је ишчупао Леонид, сад је решено: подносим молбу за отказ и следим за старцем.» 1827. године светитељ Игњатије ступа у Александрo-Свирски манастир, 1831. године прима постриг у малу схиму, 1834. године по жељи Његовог Царског Височанства постаје настојатељ Сергијеве пустиње у близини Петербурга, а 1857. године је наречен за епископа Кавкаског и Црноморског. 1861. године светитељ одлази у пензију у Николо-Бабајевски манастир и у потпуности се посвећује писању духовних дела. Последњу Литургију светитељ Игњатије је служио на Васкрс 1867. године, а у недељу жена-мироносица предао је

Богу своју свету душу. Око пет хиљада људи је дошло у манастир на његову сахрану. «Аскетски опити», «Отачник», «Дарови савременом монаштву» и друга дела светитеља Игњатија су омиљено штиво монаха и богољубивих мирјана.

¹⁰² «Добротољубље» (од грч. *φίλοκαλία* – љубав према лепом, узвишеном, добром) – најбољи зборник ризнице духовне мудрости, који садржи тумачење скривеног живота у Господу Исусу Христу. У њега су ушла дела изабраника Божјих који су описали свој пут хођења спасоносним путем духовног живота: светих Антонија и Макарија Великог, Исака и Јефрема Сирина, Максима, Исповедника, Јована Лествичника, аве Доротеја и многих других. За оне који су ступили на пут духовног усавршавања и који немају искусног руковођу ова књига је незамењива.

1777. године по налогу светитеља Макарија Коринтског, исправљању и рекацији књига «Добротољубље», «Евергетинос» и «О сталном причешћивању Божанских Тајни» приступио је преподобни Никодим Светогорац. Пет година касније он је припремио «Добротољубље» и свети Макарије га је издао у Венецији 1782. године, једанаест година касније издат је у Москви, у словенском преводу преподобног Пајсија Величковског. 1857. године епископ Игњатије Брјанчанинов објавио је у Петрограду допуњено издање превода преподобног Пајсија, а 1876-1890. године издат је руски превод «Добротољубља» у пет томова, који је припремио светитељ Теофан Затворник уз помоћ Московске Духовне Академије и монаха Оптине пустиње.

¹⁰³ В. на пример: Ис. 1, 28, 30.

¹⁰⁴ *Преподобни Исаак Сирин, епископ Ниневијски* (ум. у VI в., слави се 28. јануара/10. фебруара) – древни хришћански подвижник, аскета, учитељ монаха. У младости је примио монашки чин у манастиру светог Матеја. Усавршивши се у добродетели удаљио се у пустињску келију на великом растојању од обитељи. На молбу грађана Ниневије постао је њихов епископ, али се кроз неколико месеци поново повукао у манастир. Преподобни Исаак Сирин је оставио велики број поука подвижницима благочестивости. У другом тому «Добротољубља» објављене су његове «Подвижничке поуке», које су се четири века шириле у преписима. Поуке преподобног Исака пуне су дубоких психолошких података, који се односе на најтананија стања душе.

¹⁰⁵ *Схиигуман Сава* (у свету Николај Михајлович Остапенко; 1898-1980.) се родио у Кубању у побожној сељачкој породици. 1911. године је завршио двогодишњу школу, од 1916. године је служио војску, 1923. године је завршио Московску војно-инжењерску школу, 1932. године – грађевинску вишу школу, 1948. – Московску Духовну семинарију. Кад ју је завршио 1948. године примио је монашки постриг, 1952. године је рукоположен за јермоноаха и постављен на дужност економа Тројице-Сергијеве лавре. 1955. године је декретом Његове Светости Патријарха Алексија I премештен у Псково-Печерски манастир где неко време врши дужност намесника обитељи. 1973. године примио је постриг у схиму. Његово блажено упокојење уследило је 27. јула 1980. године. Опелу је присуствовало мноштво његове духовне деце и поштовалаца, пошто је отац Сава стекао славу дивног старца, по чијим молитвама се људима који су за то молили обилно давала чудесна помоћ од Бога, и наставника изузетног по својој духовној мудрости и искуству.

Речи схиигумана Саве аутор наводи по својим личним успоменама (в.: *Архимандрит Рафаил (Карелин)*. Тајна спасења. Беседе о духовном животу. Успомене. М. 2002., стр. 379).